

Gruntovečki ciklus Mladena Kerstnera

Petrić, Vjekoslava

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:240473>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Vjekoslava Petrić

Gruntovečki ciklus Mladena Kerstnera

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Vjekoslava Petrić
Matični broj: 0009085363

Gruntovečki ciklus Mladena Kerstnera

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mario Kolar

Rijeka, 10. rujna 2024.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova *Gruntovečki ciklus Mladena Kerstnera* izradila samostalno pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Marija Kolara.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u diplomskom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Vjekoslava Petrić

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Mladen Kerstner.....	3
2.1. Biografija.....	3
2.2. Opus.....	5
2.3. Kerstnerov humor.....	7
2.4. Sličnost Kerstnera i Slavka Kolara.....	9
2.5. Jezik.....	11
2.6. Hrvatsko višejezičje i rječnik.....	13
3. Književno-povijesni kontekst.....	15
3.1. Kajkavski kontekst hrvatske književnosti.....	16
4. Gruntovečki ciklus.....	19
4.1. Pripovijetke.....	19
4.1.1. <i>Djetinjstvo u Gruntovcu</i>	19
4.1.2. <i>Cuksfirer Furdek</i>	23
4.1.3. <i>Falinga Imbre Presvetloga</i>	24
4.1.4. <i>Anketa</i>	25
4.1.5. <i>Gruntovčani</i>	25
4.1.6. <i>Božja vola</i>	29
4.1.7. <i>Gruntovec</i>	29
4.2. Komedije.....	30
4.2.1. <i>Vikend u Gruntovcu</i>	30
4.2.2. <i>Weekend v Gruntovcu</i>	31
4.2.3. <i>Gruntovec je moj dom (Žuhka komedija vu tri čina)</i>	32
4.3. Radiokomedije.....	34
4.3.1. <i>I devize klize</i>	34
4.3.2. <i>Parade mora biti</i>	35
4.3.3. <i>Pogan</i>	35
4.3.4. <i>Popodne u Gruntovcu</i>	36
5. Likovi.....	38
5.1. Andrija Katalenić – Dudek.....	38
5.2. Rega Katalenić.....	42
5.3. Imbra Grabarić – Presvetli.....	44
5.4. Franc Ožbolt – Cinober.....	45
6. Gruntovec i Gruntovčani.....	48
6.1. Položaj žena.....	50
6.2. Odnos mladih i starih.....	52

6.3. Odnos selo – grad.....	53
6.4. Djetinjstvo i školstvo.....	55
6.5. Socijalno-geografske karakteristike i deagrarizacija.....	57
7. Običaji.....	59
7.1. Dohraniti starije i pravo na imovinu	59
7.2. Sajam.....	60
7.3. Svadba	61
7.4. Krštenje	63
7.5. Fašnik	63
9. Literatura	68
10. Sažetak i ključne riječi	72
11. Summary and key words	73

1. Uvod

Mladen Kerstner ludbreški je književnik koji je široj javnosti najpoznatiji po svojim televizijskim serijama *Gruntovčani*, *Mejaši* i *Dirigenti i muzikaši*. Gledatelji su po izlasku serije svakodnevno na malim ekranima pratili događaje u Gruntovcu, iščekujući kako će Cinober uvijek iznova iskoristiti Dudeka. Dubravko Bilić koji je Kerstneru posvetio dvije knjige postavio je odmah na početku pitanje koje se postavlja i pred svakog drugog proučavatelja Kerstnerova opusa: je li Kerstner uopće pisac? (Bilić 2000: 1)

Kerstner je stvorio imaginarni svijet podravskog sela te mu je dao naziv Gruntovec koji je postao sinonimom njegova književnog opusa. U jezgri toponima nalazi se kajkavski leksički predložak *grunt* koji označava seosko imanje. Opisan je vrlo realistično te ga recipijent može prepoznati na čitavom kajkavskom području. Kerstner je oslikao hrvatsko selo u moralnom, socijalnom i etičkom prijelomu koji se odvijao šezdesetih i sedamdesetih godina (Skok 1999: 15).

Kerstner je stvorio izvorne likove koji su nositelji njegove komike, a to su: Dudek, Rega, Presvetli i Cinober. Oko njih raspredaju se ostali likovi i razni događaji. Gruntovečki su likovi šaroliki; od jalnuša, radoholičara, gemištaša, mudrijaša, mešetara, danguba i zelenaša, do poštenjaka (Krelja 1997: 61). U središtu je Dudek koji je pasivan prema životu te uvijek izvuče deblji kraj. Čitatelji i gledatelji smiju se Dudeku, no s druge strane i suosjećaju s njim jer unatoč svojoj dobroj čudi i ustrajnosti na poštenju i pravdi uspije preživjeti u surovom svijetu koji ga okružuje (Turković 1997: 160).

Osim poznate humoristične zbirke pripovijedaka *Gruntovčani*, Kerstner je objavio roman *Kabana br. 23* i zbirku pripovijedaka za djecu pod nazivom *Djetinjstvo u Gruntovcu*. Veći dio njegovog opusa nažalost je neobjavljen, a veći je dio njegovih radio drama izgubljen.

Ovaj rad bavit će se gruntovečkim ciklusom Mladena Kerstnera. U središtu će biti djela koja su smještena u dobro poznati Gruntovec te u čijim radnjama sudjeluju popularni književni i televizijski likovi. Zanimljiv je pregled djela koja su dostupna javnosti jer donose više informacija od televizijske serije. Analizirat će se likovi i sama radnja te će se naposljetku problematizirati položaj žena, odnos mladih i starijih, pravo na imovinu te običaji poput svadbe, krštenja i fašnika.

Rad je temeljen na prikupljenom korpusu Kerstnerovih djela. Djela su prikupljena iz časopisa *Kaj* i *Podravski zbornik* te iz knjiga Dubravka Bilića *Mladen Kerstner* i *Mladen Kerstner – drame*. Korpus obuhvaća i *Djetinjstvo u Gruntovcu* i *Gruntovčane*, kao i postumno

objavljenu knjigu *Gruntovec je moj dom*. Prije samog prikupljanja korpusa, manji je problem bio fizički pronaći navedene knjige jer su one vrlo rijetke u knjižnicama. Srećom, djelatnici ludbreške gradske knjižnice „Mladen Kerstner“ pomogli su mi u pronalasku objavljenih tekstova. Nakon prikupljenog korpusa slijedilo je čitanje i upoznavanje s tekstovima kako bi se dobio uvid u kontekst radnje, ali i kako bi se bolje upoznala sama radnja, likovi i mjesto.

Na samom kraju ovog uvoda istaknula bih kako su *Gruntovčani* i dan-danas poznati te kako u ludbreškom kraju ne postoji čovjek koji nije upoznat s Gruntovčanima. I dalje privlače recipijente da uzmu knjigu u ruke i urone u gruntovečki svijet ili pak da odgledaju televizijsku seriju koja će ih vratiti u neka prošla vremena. Joža Skok je zapisao kako će Kerstnerovo djelo uvijek privlačiti ljude: „Ako svojim komediografskim djelima Mladen Kerstner nije umjetnik-fotograf svojega svijeta, on je svakako njegov slikar i ilustrator, čija nas i nepretenciozna kajkavska riječ može, i kao tv-gledaoce i kao čitaoce, privući blagim smijehom kao sastavnom komponentom svoje, još uvijek žive i privlačne egzistencije“ (Skok 1993: 43).

2. Mladen Kerstner

2.1. Biografija

Mladen Kerstner rođen je 8. srpnja 1928. u Ludbregu u jednoj od imućnijih i uglednijih obitelji. Bezbrizno djetinjstvo proveo je u ludbreškom području uz rijeku Bednju u igri sa seoskom i gradskom djecom (Bilić 2000: 6). Obitelj Kerstner posjedovala je bogatu knjižnicu koja je Kerstneru omogućila susret s hrvatskim, ali i svjetskim djelima. Nakon rata dio te privatne knjižnice završava u ludbreškoj gradskoj knjižnici koja danas nosi naziv Gradska knjižnica „Mladen Kerstner“ (Bilić 2001: 4).

Svoje školovanje započeo je u Ludbregu 1935. pohađajući pučku školu, koju je završio četiri godine kasnije. Daljnje školovanje nastavlja upisom u nižu gimnaziju u Zagrebu, koju završava 1943. i upisuje se na Trgovačku akademiju, koju pohađa do 1946. Obitelj Kerstner posjedovala je ciglanu koju je Kerstner trebao preuzeti od svog bolesnog oca (Bilić 2001: 5). Tijekom svog boravka u Zagrebu, upoznao je zagrebački kazališni život te je počeo pokazivati sklonost prema umjetnosti. Nakon završetka Trgovačke akademije počinje pohađati Zemaljsku glumačku školu u Zagrebu, čiji je direktor tada bio Drago Ivanišević. Na prijemnom ispitu izveo je baladu *Ni med cvetjem ni pravice* Miroslava Krležę te je odmah primljen. U glumačkoj školi pohađao je samo prvu godinu. Iduće godine upisuje Akademiju za igralsku umetnost u Ljubljani u odjeljenju profesora Branka Gavelle, no ni tu se mladi Kerstner nije dugo zadržao (Bilić 2000: 6). Prema nekim podacima, imao je veliku tremu kada je trebao izaći na pozornicu te je u Ljubljani htio izoštriti svoj redateljski talent. Nema mnogo podataka o njegovom boravku u Ljubljani, no njegova sestra Bojana izjavila je da je Kerstner bio Gavellin asistent prilikom nekih predstava (Bilić 2001: 5). Nedugo nakon upisa seli u Pulu, a već 1948. godine nalazi se u varaždinskom Hrvatskom narodnom kazalištu. Tamo u sezoni 1948./49. igra u čak četiri predstave: u drami Slavka Kolara *Sedmorica u podrumu*, u komediji *Dr Branka Nušića*, u komediji *Kako hoćete* Williama Shakespearea te u drami Jamesa Gowa i Arnauda D'Ussea *Duboko pamćenje* (Bilić 2001: 5).

Početakom 1960-ih Kerstner se vraća u Ludbreg u kojem je kulturni život bio intenzivan. U Ludbregu je nakon završetka rata osnovana amaterska kazališna družina koja je uz kazališne priredbe priređivala i zabavne predstave. Rudolf Kutnjak bio je zadužen za vodstvo amaterske kazališne družine uz stalan posao u ludbreškoj Školi učenika te je već prve godine postojanja ove družine, zajedno s amaterskim glumcima, uspio pripremiti prvu predstavu. U Velikom Bukovcu izveli su komediju *Ožalošćena porodica* srpskog komediografa Branislava Nušića. Družina je do 1950. izvela nekoliko predstava koje su se odvijale u staroj kinodvorani, a interes

gledateljstva bio je velik pa je dvorana uvijek bila popunjena do posljednjeg sjedala. Kerstner je sudjelovao u radu kazališta od 1952., a 1954. radio je kao knjižničar te je preuzeo na sebe kazališnu družinu. Tijekom Kutnjakova vodstva, družina je svoje predstave izvodila diljem Hrvatske, a neke od predstava koje su uprizorili bile su *Pop Ćira i pop Spira* Stevana Sremca, *Bez krivnje krivi* Aleksandra Nikolajevića, *Gospodsko dijete* Kalmana Mesarića, *Prst pred nosom* Jože Horvata, *Nasilno ukonačivanje* Ernsta Bacha i Franza Arnolda, *Reakcionari* Drage Gervaisa i *Povratak* Srđana Tucića (Bilić 2001: 6-7).

Ludbreško amatersko kazalište doživjelo je promjene u brzini i tempu rada te repertoarske promjene kada je Kerstner preuzeo vodstvo od Kutnjaka. Na početku njegova vodstva družina je prvotno pripremila i izvela Kolarovu dramu *Sedmorica u podrumu*. Tijekom rada u varaždinskome kazalištu, Kerstner je u uprizorenju navedene Kolarove drame glumio lik Ustaše čak 32 puta, a isti lik glumio je i tijekom izvedbe s ludbreškom kazališnom skupinom. Drama je postigla velik uspjeh te je skupina bila na gostovanjima u Lici, Korenici, Gospiću, Gračacu i Ličkom Osiku. Na Smotri amaterskih kazališnih družina održanoj 1957. na Hvaru ludbreška skupina osvojila je prvu nagradu izvedbom djela *Slučaj Forester* Nenada Brixyja. Kerstner je bio veliki obožavatelj Miroslava Krležę, recitirao je njegove balade te je 1957. pokušao uprizoriti njegovu dramu *Vučjak*, koja ima ludbreške korijene, ali je odustao zbog straha od ispodprosječnosti. Posljednja drama koju je družina uprizorila bila je *Hasanaginica* Milana Ogrizovića. Scenu za tu, kao i za ostale predstave pod Kerstnerovom redateljskom palicom, postavio je učitelj Stjepan Triplat te je u predstavi sudjelovalo više od četrdesetak glumaca amatera. Na pitanje zašto je preuzimanjem družine od Kutnjaka promijenio repertoar, odnosno s komedije prešao na dramu, Kerstner je u jednom intervjuu odgovorio da je oduvijek težio tragičnim temama i ulogama, zbog čega je i dobio nadimak Otelo. Družina je pod vodstvom Kutnjaka predstave pripremala znatno brže, što zbog jednostavne strukture komedija, što zbog toga da komedija dozvoljava glumcima više pogrešaka. Neki glumci izjavili su da je Kerstner sa svakim glumcem pričao o njegovoj ulozi i o liku kako bi što bolje izveli taj lik. Nakon proba, često je donosio poslastice za glumce iz obiteljske medičarske trgovine, kako bi glumci s više žara sudjelovali na sceni. Nerijetko je koristio predmete iz obiteljske kuće kako bi dekorirao scenu (Bilić 2001: 7-10).

Od 1958. Kerstner radi u Slavonskoj Požegi kao referent za kulturu i vodi Amatersko kazalište, odakle odlazi 1961., čime je označen kraj njegove aktivne kazališne karijere. Potkraj 1970-ih i početkom 1980-ih javlja se u kazalištu samo kao autor komedija koje na sceni doživljavaju velik uspjeh. U to je vrijeme surađivao s amaterskim kazališnim družinama po zagrebačkim poduzećima za koje je pisao skečeve te je sudjelovao na fašničkim priredbama u

Križevcima i Samoboru, a intenzivno se bavio i televizijskim serijama i radiokomedijama (Bilić 2001: 10-11). Kerstner je 1967. postao profesionalni književnik, a uz to je bio i ugostitelj otvorivši u rodnom Ludbregu restoran „Črn-bel“, koji radi i danas. Bavio se i novinarskim radom te je uređivao list *Kerempuh*. Bio je predsjednik Društva hrvatskih humorista i od 1975. član Društva hrvatskih književnika. Umro je 9. rujna 1991. u Zagrebu (Bilić 2001: 2).

2.2. Opus

Vrlo je malo podataka zabilježeno o Kerstneru i njegovom književnom radu, dok je nešto više zapisano o njegovim poznatim televizijskim serijama. Kerstner je autor scenarija za serije *Mejaši*, *Gruntovčani* i *Dirigenti i muzikaši*, koje su zauzele važno mjesto u povijesti hrvatske televizije. Bilić iznosi podatak da je Kerstner ispisao više od dvije tisuće stranica teksta u raznolikim formama (Bilić 2000: 1). Ostavio je raznovrstan i bogat opus koji je još uvijek većim dijelom nedostupan javnosti te je sačuvan u obiteljskom vlasništvu, novinama i časopisima, radiju i televiziji, raštrkan po kazalištima. Stručne literature o Kerstneru relativno je malo, a nešto više informacija objelodanjeno je nakon znanstvenog skupa o njegovom radu i životu koji je održan u Ludbregu 1998. godine. Kerstner je tijekom svog života objavio samo tri knjige, a to su: *Kabana br. 23* (1962.), *Gruntovčani* (1975.) i *Djetinjstvo u Gruntovcu* (1986.).

Prvo djelo koje je Kerstner objavio bio je kriminalistički roman *Kabana br. 23* u ediciji *Mali romani* iz 1962. Roman je bio objavljen kao tzv. roto-izdanje, u obliku malog džepnog sveščića koji su se mogli kupiti na kioscima za 100 dinara. Džepni romani iz spomenute edicije obično su imali sedamdesetak stranica i bili su prijevodi stranih pisaca. Kerstnerova *Kabana br. 23* objavljena je pod brojem 67. Na vanjskoj naslovnici romana kao autor navodi se „M. Kertner“, dok se na unutarnjoj naslovnici pojavljuje pravilno prezime Kerstner te je vjerojatno riječ o tiskarskoj pogrešci (Bilić 2000: 8-9).

Velik dio Kerstnerova opusa otpada na filmske scenarije i radiodrame. Do 20. stoljeća drama je bila namijenjena isključivo za izvođenje u kazalištu. Pojavom novih medija, radija, filma i televizije, proširuje se broj prikazivačkih tehnika te dolazi do koegzistencije kazališne drame s televizijskom, filmskom i radiodramom. Prva radiodrama emitirana je 1927. na Radio Zagrebu. Od 1945. do 1954. prevladavaju adaptacije, a od 1954. prevladavaju izvorne radiodrame. Radiodrama je imala svojih uspona i padova, a Dramski program Radio Zagreba bio je glavni radio koji je emitirao radiodrame. Kerstner se sa svojim radiodramama, odnosno komedijama, javlja u trenutku vrhunca radiodrame pa sve do njenog stišavanja, točnije od 1969. do 1991. Sačuvano je, nažalost, samo šest tekstova, a ostale 34 drame bile su izvedene u emisiji

Građanski panoptikum. Važno je napomenuti da Kerstnerove radiodrame nose taj naziv zbog toga što su izvođene na radiju, a ne zbog toga što su bile namijenjene jedino tom mediju. U prilog tome može se navesti činjenica da su njegove *radijske* drame *Pogan* i *Parade mora biti* objavljene i u drugim medijima. Upravo zbog toga o njegovim radiodramama može se govoriti i kao o literarnim tekstovima. Kerstnerove radiodrame odišu oštrom satirou koja kritizira sve negativnosti u društvu, izruguju se negativnostima socijalističkog društva, njegovim neuspjesima i promašajima kroz svijet Trnovca ili Gruntovca (Bilić 2000: 12-14).

Ciklus radijskih tekstova može se podijeliti na dva dijela. Prvi dio čine komedije iz ruralnoga miljea i u njima osim izvornih tekstova postoje i tekstovi razrađenih motiva iz poznatog televizijskog serijala koji se odvijaju u podravskim selima Srednjaci, Trnovec i Gruntovec. Drugi dio čine radiodrame, tj. komedije koje prikazuju urbanu tematiku i probleme. Izdvaja se tekst *Tur-retur* koji obiluje autobiografskim crtama jer se kroz lik komičara/glumca problematizira kako zabaviti i nasmijati publiku, ali propituje se i koje je mjesto umjetnika u svijetu. Navedena trostrana podjela samo je uvjetna, služi kao okvir unutar kojeg se promatraju Kerstnerove okupacije koja nadilaze taj okvir. U svojim djelima Kerstner je okupiran i temama moralnosti i poštenja nasuprot nemoralnosti, položaja pojedinca u društvu, sposobnosti prilagođavanja politici te sukob sa sredinom i običajima. Najviše pažnje posvetio je ruralnoj komponenti koja je često uspoređivana s podravskim naivnim slikarstvom (Bilić 2000: 14-15).

Komedije *Weekend v Gruntovcu*, *V Gruntovcu i devize klize* i *Gruntovec je moj dom* pripadaju gruntovečkom ciklusu, dok komedija *Krstitke* pripada trnovečkom krugu (Bilić 2000: 14).

Kerstnerova djela objavljena u časopisu *Kaj*:

- *Falinga Imbre Presvetlog*. 2 (1969), br. 7-8, str. 65-79; 32 (1999), br. 1-3, str. 265-271.
- *Parade mora biti*. 3 (1970), br. 3-4, str. 50-58; 6 (1973), br. 1-2, str. 61-68; 23 (1990), br. 1-4, str. 186-194.
- *Pogan*. 3 (1970), br. 7-8, str. 26-32.
- *Cuksfirer Furdek*. 6 (1973), br. 7, str. 49-52.
- *Parade mora biti; Pogan; Popodne u Gruntovcu (1., 3. i 4. prizor)*. 6 (1973), br. 11-12, str. 61-85.
- *Vikend u Gruntovcu: žuhka komedija*. 10 (1977), br. 6-8, str. 51-66.
- *Gruntovec: VII. epizoda, Žufka čuča*. 23 (1990), br. 1-4, str. 289-300.
- *Obojeni prozor vu svet*. 24 (1991), br. 2-3, str. 3-11.

U *Podravskom zborniku* (1977) objavljen je tekst *Anketa* koji je zapravo preinaka prvog poglavlja knjige *Djetinjstvo u Gruntovcu*.

Fadil Hadžić uvrstio je ulomak iz prvog čina *Krstitki* u *Antologiju hrvatskog humora* (1999).

2.3. Kerstnerov humor

Kerstner se žanrovski opredijelio za komediju koja dominira njegovim opusom te predočava njegov najviši književni domet. Uz odabir komedije kao žanra, humor je druga bitna odrednica Kerstnerova opusa. U njegovim djelima funkcija humora nije samo izazivanje smijeha jer se Kerstner opredijelio za *žuhki* humor kojemu je cilj kroz humoristički prikaz života istaknuti značajna pitanja i probleme (Skok 1999: 7).

Milivoj Solar u svojoj knjizi *Teorija književnosti* govori o „(...) humoru kao neposrednom književnom odnosno umjetničkom prikazivanju smiješnog bez drugih pretenzija“ (Solar 1986: 199). U književnoj se kritici o *humornome* govori kao o sinonimu *smiješnoga* i *komičnoga*, kako bi se odredili književni žanrovi poput humorističke pripovijetke, komedije i humorističkog romana (Zergollern-Miletić 2021: 15). Vladimir Prop u svojoj knjizi *Problemi komike i smeha* svodi smiješno i komično pod zajednički termin komike. Smijeh bi u tom slučaju označavao proces iznošenja komičnog ili pak reakcija na komično (Prop 1984: 8-9).

Termin *humor* ne može se zamijeniti terminima *smiješno* i *komično* kada je autor na strani onoga čemu se recipijent smije. U širem smislu, humor podrazumijeva sposobnost stvaranja i razumijevanja komike. Humor i smiješno su povezani, ali nisu identični. Humor je duševno stanje u kojem čovjek u odnosu prema drugim ljudima kroz vanjske manifestacije manjih nedostataka otkriva pozitivnu nutarnju bit. Takav je oblik humora rezultat blagonaklone dobroćudnosti (Prop 1984: 138). Kako bi se recipijent nasmijao na Dudekove (ne)zgone, mora neko vrijeme biti neosjetljiv za tuđu nesreću, mora biti surov (Prop 1984: 141).

Humor uključuje osjećajne, kognitivne i društvene komponente (Zergollern-Miletić 2021: 91). Ismijavanju je podložan cjelokupan čovjekov život, njegovo duhovno i fizičko biće, pri čemu je smijeh rezultat smiješnog objekta i čovjeka koji se smije, odnosno subjekta. Smiješni su nedostaci koji u gledatelja ne izazivaju ljutnju i odbojnost, ali ne izazivaju ni suosjećanje i žalost (Prop 1984: 12). U Kerstnerovim djelima smijeh izaziva i određeno žaljenje Andrije Katalenića, ali i dozu suosjećanja zbog čega taj smijeh postaje gorak. Podsmijeh je najčešće izazvan čovjekovim karakterom, težnjama, ciljevima, željama i načinom moralnog življenja. U nekim slučajevima dovoljno je samo prikazati čovjeka onakvog kakav doista jest (Prop 1984: 29). Drašek je često bio ismijavan zbog ljubavi prema selu i odbojnosti prema

gradu, ali i zbog siromaštva u kojem Katalenići žive. Komiku izazivaju i svakodnevne životne prilike i socijalne razlike (Prop 1984: 56). Primjerice, Cinober i Presvetli najimućniji su stanovnici Gruntovca i oni često ismijavaju i iskorištavaju Draška na račun njegova života na rubu egzistencije. Okolina se smije kada se čovjeku događaju male nesreće i taj je smijeh surov (Prop 1984: 83). Čitanjem dogodovština koje se događaju Dudeku smijeh neće zatrti simpatiju prema skromnom, poštenom, malom čovjeku koji konstantno trpi neuspjeh. Situacije su komične, no u isto vrijeme su i tužne (Prop 1984: 84).

Svaka neobičnost koja izdvaja pojedinca iz zajednice može ga prikazati smiješnim (Prop 1984: 54). U *Cuksfireru Furdeku* Gruntovčani se smiju Furdeku i njegovom živom kazivanju borbe iz Prvog svjetskog rata jer je to prošlo vrijeme u kojemu je Furdek zaglavio i u kojemu još živi. Gruntovčani mu se smiju jer je ta njegova borba završila i ismijavaju ostatke prošlosti koji su dovedeni u sadašnjost (Prop 1984: 56). U *Žuhkoj čuči* javlja se i lik Dalmatinca koji je smiješan zbog toga što govori čakavskim narječjem. U tom se tekstu prožimaju sva tri narječja i komiku grade kajkavski i čakavski dijalekt. Dalmatinac je smiješan jer se nalazi u kajkavskom govornom području i komika se gradi na njegovoj izdvojenosti, zvuk čakavskog narječja je stran kajkavskom uhu pa je samim time smiješan (Prop 1984: 56).

Smijeh može izazvati i neka stvar koju je čovjek stvorio, a koja nenamjerno odražava kreatorove prirodne nedostatke. Na tim se stvarima izražava kreatorov ukus koji se ne poklapa s ukusom zajednice u kojoj se nalazi (Prop 1984: 36). U poglavlju *Zlatna ječca* Dudek se počeo baviti naivnim slikarstvom slikajući na staklu. Prilikom slikanja pijetla okrenuo ga je na pogrešnu stranu te mu Cinober govori neka naslika drugog pijetla na suprotnu stranu. Unatoč tome objašnjenju, Dudek i dalje slika pijetla na pogrešnu stranu, što označuje njegov pogled na svijet znatno drugačiji od Cinobera i ostalih Gruntovčana. Dudek gleda na svijet i život kroz optimizam i nadu da će budućnost biti bolja od prošlosti, a Cinober i ostali gledaju samo na svoju korist i na materijalno.

Cinober se smije ciničnim smijehom koji odlikuje smijeh prema plemenitim, osjećajnim ljudima. Prema njemu, osjećajni su ljudi, kakav je i Dudek, sentimentalni idealisti koji ne zaslužuju drugo nego da budu ismijani (Prop 1984: 144). Za fašnik se ljudi smiju raskalašenim smijehom koji se smatra niskim jer je to smijeh gradskog trga, lakrdija i veselja (Prop 1984: 148). Naziva se i pučkim smijehom koji je najglasniji, najbučniji (Prop 1984: 15). Raskalašenim, odnosno pučkim smijehom smiju se Gruntovčani u poglavlju *Fašnik* u knjizi *Djetinjstvo u Gruntovcu* kada brijač Feliks na trgu čita *štiklece*, odnosno seoske dogodovštine koje su se odvijale kroz prethodnu godinu.

Tijekom smijanja dolazi do popuštanja napetosti što rezultira zadovoljstvom. Podsmješljivi smijeh raduje se pobjedi morala, a radostan smijeh pobjedi radosti i životne snage. Moralan, zdrav, običan smijeh znak je pobjede onoga što je smatrano pravdom (Prop 1984: 163). Čitatelji i gledatelji Kerstnerovih *žuhkih* komedija htjeli bi se smijati moralnim, običnim smijehom jer se ipak nadaju pobjedi morala, no u ustima ipak ostaje gorak okus nesretne Dudekove sudbine. Kerstnerov humor odiše ljubavlju prema Dudeku (Peričić 1999: 68). U svojim usputnim bilješkama vezanim uz *Gruntovčane* Kerstner je zapisao: „Podravci cijene humor – naročito onaj koji se može unovčiti“, i: „Žalci kajkavskog humora mogu biti i otrovni, no nikada smrtonosni“ (Kerstner 1976: 1382).

Kerstnerov trpki humor izvrsno se ocrta u razgovoru Cinobera i Draška. Drašekov postariji kum koji je otišao živjeti u grad jedva preživljava jer je plaća vrlo malena. Cijene u gradu samo rastu, a kumek na to odgovara redukcijom. „Gda je poskupelo meso, ja sem namesto dva šnicle počel kupovati jenega. A gda je pak meso poskupelo, sem prešel vu vegetarijance, jem krumpira, zelje, šalatu... (...) Nek cene sam rastu, veli kumek, imam ja još naveke su silu artiklov koje morem hititi z upotrebe“ (Kerstner 2005: 36). Drašek mu je na to odgovorio da pripremi da ne završi kao Čikorov junac: „ (...) gda ga je Čikor najbolje nafčil živeti bez hrane – junec je crkel“ (Kerstner 2005: 36).

Kerstnerov humor ne može se prozvati kolarovskim *smijehom kroz suze* jer u njegovom opusu nema duboko tragičnih likova kao kod Kolara. Dudek nikada nije do kraja tragičan lik jer se tragična realizacija prekida i on se prikazuje u humorističnom svijetlu te je stoga tragično-humorističan lik. U trenutku prekida tragične realizacije ostvaruje se trpka, *žuhka* komedija koja recipijentu ostavlja smijeh u kutu usana. Kerstnerov je humor gorak uz dozu Krležina pesimističnog optimizma (Bilić 2000: 48).

2.4. Sličnost Kerstnera i Slavka Kolara

Slavko Kolar bavio se ruralnom tematikom u razdoblju između Prvog i Drugog svjetskog rata, kada su se njome bavili i drugi pisci (Mihovil Pavlek Miškina, Vjekoslav Kaleb, Ivan Goran Kovačić, Mile Budak, usp. Kolar 2023: 65). Kolaru pripada istaknuto mjesto jer je najuvjerljivije prikazao hrvatsko selo i hrvatskog seljaka postavivši ga na istu razinu s umjetnicima, političarima, učiteljima i ostalim urbanim likovima koji su do tada prevladavali u hrvatskoj književnosti. Kolar je radio kao upravitelj na državnim poljoprivrednim imanjima u Gornjem Hruševcu kod Kravarskog i u Božjakovini kod Dugog Sela. Bio je ravnatelj u poljoprivrednoj školi u Požegi i vinogradarsko-voćarskoj u Petrinji. Praktično agronomsko

znanje koje je posjedovao zasigurno mu je pomoglo u stvaranju svojeg književnog svijeta te je pomoću njega prikazao sliku hrvatskog sela toga vremena (Kolar 2023: 65-66).

U razdoblju između dvaju svjetskih ratova, u kontekstu književnog ruralizma, Kolar ima istaknuto mjesto jer je uspio prikazati hrvatskog seljaka realno i slojevito, sa svim vrlinama i manama, uspjesima i porazima. Selo nije prikazano kao bijeg od gradskog života, a seljak nije samo čuvar tradicije i pokazatelj društvene nejednakosti. Prikazani su u poderanoj odjeći, na rubu egzistencije u siromaštvu i bijedi, no oni teže ne samo materijalnom boljitku, već je Kolar opisao i njihovu želju za ljubavi i životnim, osobnim ispunjenjem. Autentičnosti prikazivanja ruralnih svjetova pridonijela je i slojevitost jezika. Kolar koristi neologizirane frazeme i pošalice, kao i narodne izreke, te je govor likova kajkavski stiliziran (Kolar 2023: 92-93).

Kerstnera često uspoređuju sa Slavkom Kolarom zbog ruralne tematike. Gruntovec je često uspoređivan s Kolarovim zamišljenim svijetom turopoljskih i ostalih sela. Kolar svoj svijet imaginarnih sela izokreće stvarajući grotesknu sliku čiju vizuru pojačava izbor likova koji su većim dijelom vođeni materijalnošću te su izrazito negativni i ne posjeduju ljudskost. Sušta suprotnost tim likovima suptilno su prikazani likovi prožeti duhovnošću, poput Janice iz novele *Breza*. Gruntovec je u mnogočemu drugačiji od Kolarovih sela. Prvotno jer nije prikazan groteskno, već realistično, a zatim i jer likovi tamo žive dobrovoljno, a ne inertno (Bilić 2000: 28-29). U Kerstnerovu se svijetu, kao i u Kolarovu, recipijent ne može poistovjetiti u svojim situacijama i stanjima, ali u tim svjetovima pronalazi svoje tragove neovisno o porijeklu. Regionalne dimenzije Gruntovca koji se otkriva u spektru svoga neiskorjenjivog nasljeđa i suvremenih oblika života nisu zapreka prepoznavanju u njemu (Skok 1999: 43). Kerstnerov gruntovečki svijet je miran, dok je Kolarov svijet groteskno-tragičan i besperspektivan (Bilić 2000: 31).

Ruralnim temama bavio se i Krleža, no njegovi su ruralni likovi zapeli u blatu i magli, dok je Kolar turopoljski kraj i njegove stanovnike prikazao kroz *groteskno zrcalo* kako bi ismijao opsjednutost materijalnim i zaostalost, usadivši im ipak tračak optimizma. S druge strane, Gruntovec je zaseban svijet, i realan i imaginaran, a autor ga je prikazao s razumijevanjem i simpatijom prema stanovnicima makar ih iznosi u trpkjoj komici. Prema tome, gruntovečki je mikrokozmos između krležijanskog i kolarovskog pogleda na svijet s vidljivim utjecajima oba (Bilić 2000: 5).

Kolar je svoju najpoznatiju dramu *Svoga tela gospodar ili Smešna pripovest u dva dela (vu sedmerem spleavanju)* objavio 1957. u časopisu *Literatura*. Drama je bila izvođena u kazalištu, a prema Kolarovu scenariju iste godine snimljen je i film *Svoga tela gospodar* (redatelj Fedor Hanžeković). Kolar je iz novelističkog predloška (*Svoga tijela gospodar*, 1931.)

zadržao većinu komponenata, a u drami je promijenio rasplet. U drami likovi govore kajkavskim narječjem što u noveli nije bio slučaj. Upravo se zbog toga smatra da je ova drama, uz neke Mesarićeve, Krležine i Novoselove drame, zaslužna za afirmaciju kajkavštine u hrvatskom kazalištu i drami. Jednako vrijedi i za televiziju, na kojoj se kajkavština afirmirala sedamdesetih godina prošlog stoljeća s *Mejašima* i *Gruntovčanima* u režiji Kreše Golika, a prema Kerstnerovim scenarijima (Kolar 2023: 85-88).

Dodatna paralela između Kolarova i Kerstnera jest pisanje dječje proze. Prva Kolarova zbirka priča *Na leđima delfina* (1953.) sastoji se od šaljivih i jednostavnih priča čija je radnja smještena u ruralni ambijent. Likovi su djeca i životinje, a iz priča se uvijek može izvući neka pedagoška poruka. Protagonist je Macan, za kojeg se može reći da je svojevrsni *dudek* kojemu se izvan seoskog ambijenta događaju svakakve avanture (Kolar 2023: 88-89). Kerstnerov dječji protagonist jest Dudek koji se također nalazi u raznim situacijama u kojima je uvijek vođen željom za otkrivanjem pravde.

Opus Slavka Kolarova sačinjava koherentnu cjelinu. Nit vodilja jest prikaz ljudskih slabosti podjednako u urbanom i ruralnom okruženju. U njegovim se djelima često pojavljuju likovi lijenčina, oportunisti, licemjere, pokvarenjaka, kukavica, slabića, a ponekad i likovi koji popuste pred moralnim izazovima. Kolar uvijek prikriveno ironizira postupke likova, no nikad ih ne osuđuje. Uvijek ih prikazuje onakvima kakvi jesu, vječno imaju neke mane, a rjeđe i vrline (Kolar 2023: 91). Interes za slične likove dijeli i Kerstner. Obojica su pokušali na temelju životnog iskustva prikazati napete društvene odnose koji postoje na selu (Turković 1997: 160).

2.5. Jezik

U vrijeme nastanka *Gruntovčana* u Ludbregu je postojao neautohton ludbreški kajkavski gradski govor i ludbreški književni razgovorni govor koji je imao karakteristike ludbreškog gradskog govora. Ludbreški gradski govor nastao je u vrijeme kada je na sjeverozapadu Hrvatske službeni jezik bio hrvatski kajkavski književni jezik i pod utjecajem seoskih govora okolice Ludbrega. Nije poznato kada je točno kajkavska osnovica ludbreškog gradskog govora zamijenjena štokavskom osnovicom. Kajkavski razgovorni jezik u Ludbregu bio je kajkavski samo porijeklom, a statusno je pripadao književnom jeziku. Kerstner je rođen i odrastao u Ludbregu te je njegov neknjiževni razgovorni jezik gradski kajkavski govor Ludbrega. Kerstneru u njegovom opusu taj jezik nije bio dostatan te se poslužio govorom okolnih sela, jezikom tiskanih kajkavskih tekstova i govorom Zagreba (Lončarić 1999: 20-21).

Ljudi koji se bave fizičkim poslom najčešće se izražavaju slikovito, njihov je govor određen vizualnim slikama, a takav je govor često nazivan narodnim govorom. Komedije

nastale u 19. i 20. stoljeću većinom prikazuju obične ljude čiji su jezik pisci morali izvrsno poznavati (Prop 1984: 120). Kerstner je između 1964. i 1966. boravio u Ludbregu te je u svoje bilješke često zapisivao riječi i izraze koje bi čuo od radnika koji su radili na gradnji Otvorenoga sveučilišta ili na završavanju restorana „Črn-bel“ koji je u posjedu obitelji Kerstner. Na jezik Kerstnerovih djela utjecala je i činjenica da je još kao dječak napustio Ludbreg i odselio u Zagreb. Jezik njegovih likova pripada gornjopodravskom ludbreškom kajkavskom govoru te je mješavina kajkavskih govora, svojevrsan Kerstnerov pokušaj kreiranja „kajkavskog standarda“ (Bilić 2001: 14).

Stjepko Težak (1999) navodi kako dijalekt samo sputava pisca te je on nemoćan pred književnim jezikom koji se probija i u najzabačenija sela. Pisac mora biti oprezan kako ne bi podcijenio jezične navike čitateljstva i gledateljstva jer oni ne vole dodatno misliti o značenju pojedinih riječi i izraza. *Mejaši* su bili izrazito kritizirani zbog nerazumljivosti kajkavskog govora. Negativna je kritika dolazila i od stručnjaka, poznavatelja kajkavštine, pa tako i ludbreškoga govora, pod opaskom da se takav govor ne koristi u tom dijelu Podravine. Neovisno o toj kritici, Kerstner je svojom kajkavštinom uspio osvojiti i nekajkavska područja (Težak 1999: 45-47).

Kerstner humor gradi i kroz jezik svojih likova. Njegov jezik nema sličnosti s Kolarovim niti na vanjskoj, niti na stilskoj razini. Kolarov je jezik u službi dočaravanja groteskne slike, a Kerstnerov u službi stilski neobilježene komunikacije. Kerstner duhovitost izraza postiže uporabom germanizama koji su postali zastarjelice. Presvetli često koristi germanizme i umanjence čime se stvara humor. Humoristična je i obična fraza čije ponavljanje dovodi do smijeha (Bilić 2000: 47). Drašek vrlo često zna reći *Isusek, Isusek*, a Presvetlog su recipijenti upamtili po frazi *sunčece ti presvetlo*. Prikazom realističnog seoskog života, Kerstner je morao u svoje tekstove uključiti i pogrдне riječi i psovke koje također pridonose humorističnosti djela (Bilić 2000: 47). Primjerice kada Regica kaže: „Gavrani vi črni! (...) Svrake vi jene posrane!“ (Kerstner 1975: 43)

U usputnim bilješkama uz *Gruntovčane* Kerstner je napisao da postoji „kućni jezik“ kojim ljudi pričaju s ukućanima i znancima, i taj je jezik kajkavski. U komunikaciji s gradskim ljudima stariji seljaci koriste štokavske oblike na zagrebački način, a mlađi seljaci koriste se riječima i izrazima koje su naučili u vojsci (Kerstner 1976: 1383). Primjerice, Martin kao predsjednik Mjesne zajednice na zboru birača govori književnim jezikom, a u svojoj birtiji govori kajkavskim (Težak 1999: 49-50). Dijalogom se identificiraju likovi, u njima dolazi do izražaja Presvetlova samouvjerenost, Cinoberova licemjernost, Drašekova naivnost i Regičina bezobzirnost (Težak 1999: 54). Kerstner pripovjedačeve dionice, kao i didaskalije, piše na

štokavskom narječju. Zanimljivo je primijetiti da likovi uvijek pričaju kajkavskim, no u jednom dijelu Kerstner prikazuje Draška da razmišlja na štokavskom. Dalje u tekstu on razmišlja na kajkavskom, no ta anomalija pojavljuje se u pripovijetci *Jelen* kada razmišlja o brizi za jelena: „Danas ću mu ubaciti sijena, pomisli. Sada je ionako svejedno“ (Kerstner 1975: 23).

2.6. Hrvatsko višejezičje i rječnik

Sva književna djela pisana nekim od dijalekata od hrvatskog narodnog preporoda sve do sada nazivaju se „modernom hrvatskom dijalektnom književnošću“ ili samo „dijalektnom književnošću“ (Kolar 2023: 221). Brojni pisci paralelno pišu standardnim jezikom i nekim dijalektom te se prema tome oni mogu smatrati dvojezičnim, a hrvatska književnost višejezičnom. S ciljem nadilaženja književne višejezičnosti, odnosno lakšeg čitanja i razumijevanja književnih djela, pisci u svoja djela često umeću rječnike i slične dodatke kako bi olakšali razumijevanje inodijalektnim recipijentima (Kolar 2023: 222). Djelo napisano na dijalektu može se u potpunosti prevesti na standardni jezik ili se pak mogu prevesti pojedine riječi. Potpuno prevođenje djela često nije ni potrebno jer se većina riječi razumije, a djelo time često gubi neka svoja svojstva, poput ritma u poeziji (Kolar 2023: 230-231). Kod prevođenja ponekih riječi na standardni jezik postoje dvije inačice. Prva je inačica sastavljanje skupnog rječnika na kraju djela, a druga prijevod riječi na istoj stranici, najčešće u fusnoti. Nedostatak kod objašnjavanja riječi na istoj stranici jest da prijevodne uputnice čitatelju mogu ometati čitanje te da se opetovano moraju navoditi riječi se često ponavljulju. Prednost je da čitatelj ne treba listati na kraj knjige da otkrije značenje nepoznatih riječi. Sastavljanje skupnog rječnika sa sobom nosi brojna pitanja. Treba li riječi sastavljati prema redosljedu pojavljivanja u tekstu ili prema abecedi? U kojem gramatičkom obliku je najbolje napisati riječ, kako se javlja u djelu ili u osnovnom obliku, ili možda u oba oblika? Treba li navoditi i kontekst u kojem se pojavljuje riječ? Nadalje, postavlja se pitanje kako odrediti koje je riječi potrebno prevesti a koje ne (Kolar 2023: 232-233). Poznavanje dijalekata različito je od čitatelja do čitatelja. Shodno tome, najbolja varijanta bila bi prevesti sve riječi koje se po bilo kojem elementu, leksičkom, fonološkom ili morfološkom, razlikuju od standardne inačice (Kolar 2023: 235).

Kerstner je u *Gruntovčanima* sastavio skupni rječnik koji se nalazi na kraju djela. Rječnik se sastoji od tuđica i kajkavskih riječi, a pored prijevoda nekih riječi navodi se i kontekst. Primjerice: *mejaš – međaš*: 'mejašima' se smatraju ljudi kojima se dodiruju zemlje, vinogradi ili šume, za razliku od susjeda, kojima su kuće jedna pokraj druge. Kako jedno domaćinstvo ima danas i 30 parcela, svi u selu su zapravo 'mejaši' (Kerstner 1975: 151). U djelu *Gruntovec je moj dom* (2005) izostaje bilo kakav prijevod riječi te nema skupnog rječnika

na kraju. U izabranim tekstovima koje je objavio Dubravko Bilić u knjizi *Mladen Kerstner* (2000) i u knjizi *Mladen Kerstner: drame* (2001) na kraju djela postoji skupni rječnik u kojemu se nalaze prijevodi riječi iz svih tekstova zajedno, a riječi su poredane abecednim redom u osnovnom obliku. U knjizi *Djetinjstvo u Gruntovcu* također postoji skupni rječnik.

3. Književno-povijesni kontekst

Postmodernizam u hrvatskoj književnosti traje od sedamdesetih godina prošloga stoljeća pa sve do danas. Za postmodernizam karakteristični su jezični eksperimenti, višeznačnost stilskih postupaka, traženja novih i recikliranje starih tematskih uporišta, propitivanje tradicionalnih formi i vraćanje povijesnoj tematici. Pripovijedanje je obilježeno jednostavnošću i fabularnom dinamikom koja stvara šire čitateljske krugove. U prozi sedamdesetih godina javljaju se *fantastičari*, odnosno pisci koji su se inspirirali stvaralaštvom Jorgea Luisa Borgesa, Mihaila Bulgakova i Franza Kafke. Uzore pronalaze u žanru zabavno-avanturističke proze koji je prošaran fantastičnom motivacijom postupaka junaka. Pavao Pavličić jedan je od prepoznatljivih fantastičara koji se kasnije okreće kriminalističkom žanru. Od značajnijih proznih pisaca javljaju se Dubravka Ugrešić, Milko Valent, Drago Kekanović, Irena Lukšić i Stjepan Tomaš (Šicel 1997: 254-255).

Kerstner se na književnoj sceni pojavljuje upravo tih sedamdesetih godina prošloga stoljeća (Zima 2000: 351). Dubravka Težak smješta Kerstnera između realizma i fantastike u kojem nastaju humoristične priče koje nadilaze realizam, ali ne zapadaju u fantastiku u svojoj dubini, nego se više usmjeravaju na pretjerivanje i preuveličavanje. Slavko Kolar začetnik je takve priče, a uz njega autorica navodi još i Slavka Mihalića, Hrvoja Hitreca, Ivana Kušana i Paju Kanižaja (Težak 1991: 127). Bilić navodi kako je Težak pogriješila smjestivši Kerstnera u fantastičare, a kako ta greška proizlazi iz toga što se Kerstner pojavio u vrijeme pojavljivanja takve proze (Bilić 2000: 2-3).

Kerstner se u svojim tekstovima više oslanja na poetiku „psihološkog i socijalnog realizma“ (Bilić 2000: 3). Navedena poetika prevladava u književnoj produkciji od tridesetih do pedesetih godina 20. stoljeća, a u nekim je radovima obilježena i kao vrijeme *sintetičkog realizma* (Šicel 1997: 176). Pisci se u svojim radovima vraćaju društvenoj problematici. Kolektiv je često prikazan kao glavni junak preko tipičnih likova (Šicel 1997: 176). Kod Kerstnera to nije tako, Gruntovčani nipošto nisu junaci, već su zajedljivi seljaci koji vole ismijavati Draška. Nadalje, pisci zanemaruju književne procese koji se događaju u Europi i preokupirani su zavičajnim problemima. Navedeno je rezultat ekonomske i političko-društvene situacije u tek nastaloj Kraljevini Jugoslaviji (Šicel 1997: 176). Slavko Kolar i Mile Budak ističu se kao predstavnici tematike sela i grada. Kolar prikazuje psihi kajkavskog seljaka sa sjevera Hrvatske, dok Budak prikazuje tematiku ličkog sela (Bilić 2000: 3).

Razdoblje poslije Drugog svjetskog rata obilježeno je pojavom novih oblika izražavanja, komuniciranja, ali i novih književnih vrsta. Javljaju se televizijska drama i

komedija, radiokomedija i radiodrama te filmski scenarij kojemu je podloga literarni predložak. Teorija književnosti odlikuje navedene vrste književnim medijima koji su se okrenuli tadašnjem suvremenom govornom jeziku i tematski su zaokupljeni tadašnjim životom. Važni elementi tog jezika su i dijalekti kao izražajno sredstvo koji su ponekad i samostalni jezici u službi komunikacije (Skok 1985: 119). Problem koji se javlja uz smještanje Kerstnera u hrvatsku književnost jest i poetička neodređenost. Novi oblici izražavanja donose sa sobom i pitanje autorstva i suautorstva. Za radiodramu prevladava mišljenje da autorstvo pripada piscu, a ne redatelju, dok je kod filma i televizijske serije pitanje složeno zbog same kompleksnosti novih medija te redatelj ima veću slobodu u oblikovanju. Veselko Tenžera paradoksalno je istaknuo kako autorstvo serije *Gruntovčani* 90% pripada redatelju Kreši Goliku, a samo 10% Kerstneru. Skok Kerstnera smješta među „medijske autore“ te pripadnost toj skupini odbija književne istraživače od analize njegovih književnih djela (Bilić 2000: 3-4).

3.1. Kajkavski kontekst hrvatske književnosti

U razdoblju poslije Drugog svjetskog rata kajkavska je riječ značajno prisutna u hrvatskoj književnosti kroz scensku realizaciju i dramske tekstove. Kajkavsko pjesništvo kvantitetom prevladava nad dramskim tekstovima. Kajkavsko narječje ne javlja se samo kako bi afirmiralo dramsko naslijeđe i jezičnu tradiciju, već kako bi se okušalo u suvremenom scenskom i dramskom stvaralaštvu. Primarna funkcija scenske i dramske dimenzije na kajkavskom narječju je funkcija cjelovitog i samostalnog dramskog jezika koji je specifičan za književna djela, koja su u potpunosti napisana na kajkavskom narječju. Kajkavština se ugrađuje i u tekstove napisane na standardnom jeziku i ravnopravna mu je. Afirmaciju kajkavštine omogućuje scenski govor u ulozi dramatizacije i scenski prikaz pjesničkih i prozних ostvarenja. Nadalje, televizijski izrazi i radiodrame naglasili su izražajne mogućnosti kajkavštine. Tito Brezovački bio je predstavnik stare kajkavske drame, a na sceni se pojavljuje od 1946. s obnovljenom scenskom preradbom djela *Matijaš Grabancijaš dijak*. Branko Gavella postavio je njegovog *Diogeneša* na scenu 1925., a Barac ga je ocijenio najboljim kazališnim komadom. Sugestivna energija kajkavštine omogućila je estetsku komunikaciju s gledaocima. U kazalištima su se izvodili i kajkavski komadi nepoznatih autora, poput *Barona Tamburlanovića* i *Mislibolesnika ili Hipokondrijakuša* (Skok 1985: 38-40).

Joža Horvat prvi je u svojim dramama koristio kajkavštinu u poslijeratnom razdoblju, i to *zagrebačko-građansku* varijantu u komediji *Prst pred nosom* (1948). Kajkavski idiom pridonio je oslikavanju prostornog konteksta i stvaranju dijaloške živosti, a najviše je istaknut u njegovom scenariju za seriju *Mačak pod šljemom* (1978) (Skok 1985: 119).

Slavko Kolar autor je djela *Svoga tela gospodar* za koje Skok navodi da pripada „najznačajnijim dramskim kajkavskim tekstovima poslijeratne, ali i cjelokupne novije hrvatske književnosti“ (Skok 1993: 40). Kolarov kajkavski jezik u navedenome djelu nije samo u funkciji moralističke i zabavljачke uloge, već je prerastao te okvire dotadašnje komediografske funkcije. Psihološki i dramski prodire u svijet likova koji ispod svojih maski skrivaju ljudske drame, poput Rožine i Ivine. Komika je u tom smislu u službi razotkrivanja dubljih odnosa među ljudima koji žive u svijetu određenom vlastitom psihologijom i socijalnim statusom. Kolar je na taj način želio izdići kajkavsku riječ iznad lakrdija i viceva na koji je spala. Nije sentimentalniti patetičan, već samo pokazuje seljake u neraskidivoj vezi sa životom koji vode i društvenim sistemom. Gradskom gledatelju ti se likovi čine prirodno naivnima. Snažno umjetnički oblikuje naivnost kod seljaka te se čini da je ona samo koprena ljudskim porocima, poput tvrdoglavosti i beskrupuloznosti, i ljudskih stanja, poput bespomoćnosti i prigušenih osjećaja. Vrijeme radnje je između ratova, a mjesto radnje je uvijek selo. Kolarova je „realistička seoska drama“ cjelovit i suvremen dramski tekst, rađena na već postojećem književnom predlošku, no ono nije ilustracija i adaptacija, već je razrada poznatog motiva, prilagođena zahtjevima novog književnog oblika (Skok 1993: 41-42).

Kajkavskim dramskim djelima pripadaju *Puntari, hahari i jen šašavi pop* Ante Krmpotića i Kerstnerovi komadi. Krmpotić u spomenutom djelu oslikava atmosferu koja je nastupila prije seljačke bune, no njegova dramska sugestivnost postignuta je samo u ponekim likovima i scenama (Skok 1993: 42). Skok navodi kako je Kerstnerova dramska riječ podređena mediju za vizualno prenošenje, odnosno televizoru, te nije nadišla okvire anegdote. Njegove komedije zanimljivi su književni predlošci koji se dotiču tema seljačke filozofije (*fiškalijske*), logike i psihologije koje se odvijaju u ondašnjim suvremenim životnim uvjetima. Skok kritizira Kerstnera navodeći kako njegove ambicije „(...) i nisu veće od stvaranja komičnih zapleta i raspleta s karakterističnim likovima koji svoju standardnu fizionomiju uvijek iznova pokazuju u novim zbivanjima“ (Skok 1993: 43). Gledatelji vole njegova ekranizirana djela zbog tipičnih likova, ali oni vrlo brzo postaju obični klišeji. Satirički i komički elementi prikazuju Kerstnerovu dramsku zaokruženost i izvrsno poznavanje seljačkih likova, aspekata i problema života na selu, no komediografske mogućnosti nisu u potpunosti iskorištene. Kajkavsku riječ nije podredio samo funkciji jeftine komike, već ju je iskoristio za oslikavanje jednog realističnog svijeta (Skok 1993: 43).

U poslijeratnom razdoblju kajkavskoj dramskoj riječi doprinijeli su i autori u čijim se djelima kajkavska riječ javljala u cjelini ili samo fragmentarno. Drugim riječima, afirmaciji kajkavske drame doprinijeli su autori čija su kajkavska djela scenski prezentirana i adaptirana.

Najznačajniji doprinos dala su Krležina djela, a napose scenski prikaz *Balada Petrice Kerempuha* i *Lamentacija Valenta Žganca* (ulomak iz romana *Na rubu pameti*). Kajkavski dijalozi nalaze se i u njegovim dramama *Vučjak* i *U logoru*, a u dramskom ciklusu o obitelji Glembay nalaze se poneki kajkavski akcenti i govorne intonacije (Skok 1993: 43). Nela Eržišnik adaptirala je polukajkavsku novelu *Tonkina jedina ljubav* Augusta Cesarca u kojoj je oslikana malograđanska sredina i drama nesretne Tonke. Kajkavština je korištena kako bi pomogla oslikati sredinu i likove te približiti predstavu široj publici. Geno Senečić autor je polukajavske komedije *Logaritmi i ljubav* (1953), u kojoj se proslavio August Cilić kao lik podvornika. Matoš je napisao polukajkavsku komediju *Malo, pa ništa* (1912) koja je izvedena 1970. Kritika je komediju ocijenila negativno, a scenski je bila oblikovana vrlo uspješno, čemu u prilog govori to što je dobila Sterijinu nagradu za režiju, nagradu za kostime i za najbolja glumačka ostvarenja. Kajkavski dramski fragmenti doprinijeli su šarmu komedije, a Matošev odnos prema kajkavskoj riječi afirmira komedija *U pojutarje* (1899) i pjesma *Hrastovački nokturno* (Skok 1993: 45).

Kajkavska je riječ vrlo funkcionalno ugrađena u književni jezik Marijana Matkovića. Drama *General i njegov lakrdijaš* demitologizira povijesno zbivanje i jednu ličnost te predočava uporabu kajkavskog, štokavskog i čakavskog narječja, odnosno jezičnu sintezu. Navedenim kajkavskim dramama treba dodati i *Gartlic kajkavski* koji je Mladen Kuzmanović pripremio za scensku izvedbu, a režirao Želimir Mesarić. Kuzmanović je scenski prikazao pregled kajkavskih proznih, dramskih, pjesničkih, dokumentarnih i popularno-znanstvenih tekstova. Ključan uvjet estetske egzistencije dijalektnih ostvarenja jest uzdizanje dijalektnih problema i tema do općeljudskih interesa i pitanja, potrebno je nadići regionalnost (Skok 1993: 45-46).

Pisci koji pišu na nekom od dijalekata streme pomicanju granica prema svom književnom idiomu. Biraju iz dijalekta riječ koja je bliska čitateljima koji ne govore tim dijalektom i stavljaju je u kontekst u kojemu neće doći do nesporazuma, ili je objašnjavaju poznatim sinonimom. Kerstner i Kolar primjenjuju ovaj postupak u svojim djelima (Težak 1993: 134).

4. Gruntovečki ciklus

Dubravka Zima (2000) navodi kako Kerstner piše humorističnu prozu koja ima dramsku strukturu. Kerstnerova je proza osmišljena kao komedija lika i komedija situacije. Tekstovi se kompozicijski ugledaju na njegove televizijske komedije. Koncipirani su kao niz duhovitih, kratkih i zaokruženih epizoda u kojima se ističu komične karakteristike likova (Zima 2000: 351).

4.1. Pripovijetke

4.1.1. *Djetinjstvo u Gruntovcu*

Kerstner je pripovijetke za djecu pisao u časopisu *Modra lasta* od 1979., a 1986. skupio je sve pripovijetke u knjigu *Djetinjstvo u Gruntovcu*. Knjiga je izašla nakon objavljivanja televizijske serije *Gruntovčani* pa su čitatelji već otprije bili upoznati s karakterom Drašeka, s mjestom radnje i ostalim likovima koji se pojavljuju u *Gruntovcu* (Novosel 1999: 85). *Djetinjstvo u Gruntovcu* donosi poglavlja iz Dudekovog djetinjstva, opisujući (ne)zgone koje mu se događaju. Djelo pripada ruralnoj kajkavskoj dječjoj prozi. Središnji je lik dijete Andrija („Draš“) Katalenić, poslije zvani Dudek, kroz čiju vizuru Kerstner iznosi pogled na svijet i kajkavski mentalitet. U hrvatskoj dječjoj književnosti kajkavska proza nije česta, uglavnom se javlja lirika koja počiva na motivima iz zavičaja. Lidija Novosel uspoređuje Kerstnera sa Slavkom Kolarom koji je također jedan dio svog opusa posvetio dječjoj književnosti. Kolar i Kerstner nisu bili prvenstveno dječji pisci, no preko svojih malenih likova dočarali su čitateljima svoje svjetove kajkavskog dijela Hrvatske. Iako ga Dubravka Težak svrstava u fantastičare, u ovim pripovijetkama nema ništa fantastičnoga, bajkovitog ili irealnog. Priče unutar djela su humorističko-realističke, radnja se odvija linearno i ne umeću se nestvarni elementi. Prikazuje se ondašnje vrijeme i život na selu (Novosel 1999: 83-84).

Djetinjstvo u Gruntovcu sastoji se od deset poglavlja: *Kako su Katalenići postali siromasi*, *Naš Makso*, *Jela Jelaković*, *Besni*, *Falinga Imbre Presvetloga*, *Fašnik*, *Nora Krava*, *Prvi april*, *Veliki rat na malom gruntovečkom trgu* i *Rastanak od djetinjstva*. Svaki naslov upućuje čitatelja na radnju koja će se odvijati, odnosno da će imati priliku upoznati već slavnog Dudeka kao dječaka koji još nije dobio ustaljeni nadimak. Radnju u djelu iznosi sveznajući pripovjedač koji govori na standardu, dok likovi u *Gruntovcu* govore kajkavštinom.

Pripovjedač se tako distancira od likova pokazujući simpatije prema njima (Novosel 1999: 86). Kerstner je o ovome djelu naveo:

„Na selu i u manjim mjestima, kakav je bio i moj Ludbreg, vrlo se rano odrasta. Brže nego u gradu. Djeca rastu s prirodom, ljudi su bliskiji i odrasli slobodno pred djecom govore, pa ne kriju pred njima ni one prave životne nevolje. Zato dijete od desetak godina obično već zna o životu više-manje sve što treba znati. Iako se na prvi pogled čini da seoska djeca zaostaju, ona ipak ranije sazrijevaju jer su i u bliskijem dodiru sa životom.“ (Novosel 1999: 86-87)

U prvom poglavlju, *Kako su Katalenići postali siromasi*, objašnjava se izvor i uzrok siromaštva obitelji Katalenić. Jednog travanjskog jutra Drava je promijenila svoj tok i počela je teći preko gruntovečkih polja, tako i preko Katalenićevih posjeda. Drašekova majka zvala se Mara, a otac Alojz. Dok su stajali nad nabujalom Dravom Alojz je rekao: „Je, ve smo siromaki, pravi siromaki“ (Kerstner 1986: 6). Mara i Alojz bili su zabrinuti da neće imati što jesti zbog toga, no vjerovali su da će se voda ubrzo povući. Nakon godinu dana Drava je i dalje tekla gruntovečkim poljima i Drašekovi roditelji odlazili su imućnijima na nadnice. Porez za zemlju morali su plaćati kao da su polja i dalje obradiva. Kako bi izvukao korist od rijeke, Alojz je vadio šljunak i prodavao ga, zbog čega je dobio veliku kaznu i uvjetni zatvor. Jednog je dana Drava promijenila tok i počela teći međimurskom stranom, ali se na Katalenićevu posjedu stvorio *berek*, odnosno močvarno tlo koje je bilo neobrađivo. Ujesen su iz Srednjaka došli lovci na divlje patke, a Alojz je bio jedan od goniča. Uvečer je Alojz upitao općinskog bilježnika čiji je taj *berek*, a on mu odgovori da je njegov. Nakon nekoliko dana Alojz je uhvatio soma teškog oko deset kilograma i prodao ga, što se nije svidjelo lugaru Gomazu koji ga je prijavio i Alojz je završio u zatvoru. Dobio je kaznu od šest mjeseci zatvora u Lepoglavi.

U idućem poglavlju, *Naš Makso*, u središtu je rad škole, na čijem je čelu učitelj Maksimilijan Vranješić. Potonji, skraćeno zvan Maks, zahtijevao je od djece besprijeckornu higijenu te bi učenici vrlo često dobivali kazne ukoliko bi u školu dolazili prljavi. Jednoga je dana odveo djecu na splav koji vozi preko Drave kako bi vidjeli i međimursku stranu jer su sva djeca vidjela Dravu, a rijetko tko je bio s druge strane. Tomo Bahat je bacio Drašeka sa splava i učitelj je bez oklijevanja skočio u rijeku kako bi ga spasio. Kada ga je dovukao na obalu, djeca ga nisu prepoznala jer je njegova perika ostala u rijeci. Učitelj se jako razbolio i idući je dan ostao kod kuće. Neki od Gruntovčana su ga došli posjetiti i Alojz mu je zahvalio što je spasio Drašeka i zaplakao. Od toga trenu Gruntovčani smatraju učitelja jednim od svojih, prozvavši ga *naš Makso*.

Treće poglavlje, *Jela Jelaković*, donosi priču o djevojčici u koju je mali Drašek bio zaljubljen. Svakodnevno su išli zajedno u ispašu i družili se. Jednoga je dana umjesto u školu išao u šumu s Alojzom i susjedom Rokom Zadravcem kako bi učio za život. U šumi je promatrao kako se ruše drva, a on je dobio zadatak uklanjati grančice s debla. Na povratku kući prošli su pored Jeline kuće i pri pomisli na Jelu „(...) neka čudna toplina prođe mu kroz promrzlo tijelo“ (Kerstner 1986: 18). Idući dan Drašek je iskreno rekao zašto ga nije bilo u školi i učitelj se nije ljutio, već je samo rekao Drašku da opiše dan u šumi. Dolaskom kući saznao je da je netko ukrao drva iz šume koja su tamo ostavili da ih danas pakuje. Draška je obuzela snažna želja za pravdom jer su krivili oca njegovog najboljeg prijatelja Ferčija koji živi u šumi. Saznao je da su za krađu krivi Jelin otac, koji radi kao splavar, i njen stric, koji ukradena drva prevoze preko rijeke. Lugar Gomaz sve je to znao, ali ništa nije rekao jer je spavao s Jelinom strinom. Jela je bila bolesna i išao je posjetiti ju, ali ga je njena mama otjerala jer je on sin zločinca. Drašek se zbog toga rasplakao, ali nije rekao istinu kako ne bi ugrozio Jelu.

Četvrto poglavlje *Besni* donosi sukob Gaše Bahata i katehete Gušića. Gašin sin Tomo nije pratio na nastavi te je dobio pet packi po rukama vrbovim prutom. Tomo je kod kuće ispričao što se dogodilo te je to jako razljutilo Gašu. Gašo je počeo okretati ljude protiv katehete te nije dao svojim radnicima da okapaju njegov vinograd. Kateheta mu nije ostao dužan, oštro ga kritizirajući na nedjeljnoj propovijedi. U srijedu je Draš vodio kravu Cvetu na ispašu na livadu u sredini sela te su ga djeca nagovarala da ide po loptu koja je upala u župni dvor. Lakovjerni Drašek je otišao te ga je ugrizao katehetov pas Tref. Gašo je u Kobijevoj krčmi rekao Gruntovčanima da svima prijete bjesnilo te nagovori šintera Čvarkeša da ubije Trefa. Idućeg dana dođe policija napraviti zapisnik te kako bi utvrdili da pas nije imao bjesnilo, poslali su glavu psa na analizu, a Drašek je morao otići na pregled u Križevce. U Križevce su išli šinter Čvarkeš, Drašek i crkvenjak Guštek Frkač. Utvrdilo se da pas nije imao bjesnilo, a Drašek je za svaki slučaj dobio injekciju. Čvarkeš i Frkač su se napili te jedva ulovili posljednji vlak kući. Bahatu je jedne večeri pozlilo te je njegova supruga pozvala katehetu te su se pomirili, a Alojzije je morao platiti račun iz gostionice.

Peto poglavlje, *Falinga Imbre Presvetloga*, na početku opisuje Naceka Godinića, susjeda Katalenićevih, kod kojega je Drašek vrlo rado odlazio. Nacek je uvijek izrađivao nešto Gruntovčanima potpuno besplatno, a zauzvrat su mu se podsmjehivali i smatrali ga glupanom. Godinićev mejaš bio je Presvetli, koji mu je jednog dana rekao da mu smeta Godinićeva trešnja jer mu stvara sjenu na trsje i ima manje uroda. Nacek mu je ponudio dati grožđe, no nije htio. Drašek je sve to ispričao Alojzu i zamolio ga da nešto učini. Alojz je idućeg dana pokušao spriječiti Presvetlog da ode do odvjetnika, no Presvetli je ipak tužio Naceka. U vinograd su

došla *gospoda* iz grada te je Presvetli otkrio svoje prave namjere, a to je da je samo htio biti u društvu *visoke gospode*, nije mario za tužbu i trešnju.

Šesto poglavlje, *Fašnik*, čitatelju daje uvid u manifestaciju odvijanja poklada. Glavni dio bio je čitanje *štiklecov* koje je skupljao i ispred Kobijeve krčme čitao brijač Feliks. Feliks je djecu plaćao slatkišima za informacije te je Štefek nagovorio Draška da idu do Haramustekove luknje po zanimljive vijesti. Krčma je bila ilegalna, a u prošlosti se vlasnik Valent utopio u Dravi kada je išao u Međimurje po robu za birtiju. Legenda glasi da se na svako Valentinovo vraća popraćen praporcima do birtije. Štefek i Drašek čuli su praporke te je Štefek pobjegao, a Drašek je ostao i vidio da je Mici Ceckovoj, Valentovoj promiskuitetnoj udovici, došao njegov susjed Vinc Kovaček. Drašek nije otkrio ovu informaciju Feliksu jer nije htio odati susjeda i tako je ostao bez dugo željene čokolade.

Sedmo poglavlje, *Nora krava*, opisuje još jednu smiješnu zgodu iz Draškova djetinjstva. Katalenići su na sajmu prodali konja Rubisa i kupili kravu kako bi imali više mlijeka i svake godine jedno tele u štali. Drugoga je dana Drašek vodio na pašu Cvetu i Pergu, ali Perga je pobjegla. Alojz i Mara pronašli su kravu vezanu uz grab nedaleko Drave. Cinober im je rekao da je krava poludjela te da je se trebaju čim prije riješiti. Alojz i Cinober dogovaraju plan kako će kravu vratiti vlasniku. Idući dan daju Pergu vino kako bi se primirila i odlaze u Trnovec do Pište Kukeca od kojeg je kupio kravu. Cinober hini da je propustio kupiti kravu na sajmu te da želi baš Pergu, a u tom trenu dolazi Alojz koji kaže da je Perga pobjegla. Kod birtije Debela Pepa čekao je Drašek s Pergom, koja je sutradan odvedena mesaru u Srednjake.

Osmo poglavlje, *Prvi april*, opisuje kako su Tomo Bahat, Štef Ožbolt, Miška Ban i Joža Cvek htjeli nasamariti Draška. Gruntovečka djeca nisu voljela vršnjake iz Hrastovca, a Drašek je imao kumove od tamo i volio je njihovu djecu. Tomo Bahat napisao je pismo u kojem je vrijeđao Ivču Međimorca iz Hrastovca, a Drašku je rekao da je napisao da se žele pomiriti s njima, što ga je jako razveselilo. Ivča je bio glavni u selu jer je imao loptu za nogomet i volio je svima zapovijedati, a kada je Vlado Kovaček dobio novu nogometnu loptu, Ivču su izbacili iz igre. Njegov je otac prvi u selu kupio traktor i ponosio se njime. Ivča je htio dokazati dječacima da je on odrasliji od njih i kada nikog nije bilo kod kuće upalio je traktor i zabio se u drvo. Drašek je u tom trenu stigao do njega i otrčao do susjeda, koji je Drašku rekao da je Ivča samo u nesvijesti, a nije mrtav. Ivča je pročitao pismo i poklonio je Drašku svoju loptu na čuđenje gruntovečkih dječaka.

Deveto poglavlje, *Veliki rat na malom gruntovečkom trgu*, donosi atmosferu uoči Drugog svjetskog rata u Gruntovcu. Novine i radio informirali su o proširenosti rata, a Kataleniće je samo zanimala nabujala Drava i krava Cveta koja se uskoro trebala oteliti.

Gruntovčani su se svake nedjelje okupljali ispred Kobijeve birtije kako bi pričali o raznim događajima, a Furdek je žustro pripovijedao i lamatao rukama, pripovijedajući događaje iz Prvog svjetskog rata. Priča je uvijek imala isti početak. Na ratištu je ispočetka bilo sve mirno, a onda su najednom napali Kozaci. Odmah su ubili feldmaršala Marija von Marija, a zatim obersta Kolesariča i hauptmana Ondrušeka. Furdek je preuzeo ulogu vođe te je poveo vojsku u napad protiv Kozaka. U isto je vrijeme oponašao ranjene vojnike, njištanje konja te tutnjavu topova. Furdek je zapovijedao na njemačkom, hrvatskom i ruskom, a mali je Drašek upijao svaku njegovu riječ skriven iza lipe. Gruntovečki vojskovođa žustro je opisivao svaki detalj rata sve dok netko iz publike nije doviknuo da su nakon svih tih događaja rat izgubili. Furdek je čitav tjedan izbjegavao Gruntovčane, a u nedjelju bi opet pričao staru priču dok se pravi rat sve više približavao Gruntovcu.

Deseto poglavlje, *Rastanak od djetinjstva*, donosi Drugi svjetski rat u Gruntovec. Mara je rekla da je na misi proglašeno da je počeo rat. Alojz je bio mobiliziran. Uvečer su babica, Regica i Drašek *runjili* kukuruz i babica je pripovijedala o prošlosti Gruntovca. Nekad je pripadao hrastovečkom vlastelinstvu, a onda je došao okrutan grof Arnold koji je radio svakakve strahote. Postojao je i Dravski gaj u kojem su bile razne divlje životinje. Gruntovčanima je tamo ulaz bio zabranjen. Na sredini je bio kesten čije su plodove voljeli maleni Gruntovčani. Jednog dana grof je izgubio na kartama i dao posjeći Dravski gaj. U to je vrijeme padala velika tuča i razbila je stakla na vlastelinskoj zgradi. Staklar Matija je popravio prozore, a za plaću je htio da grof ne posječe kesten zbog djece. Čuvši to grof je odmah posjekao kesten, a Matija je na tom mjestu napravio stakleni kesten na kojem su preko noći osvanuli prizori iz Gruntovca naslikani ugljenom. Jednog su dana grofovi ljudi otkrili kesten i razbili ga. Dok je babica pričala, u Gruntovcu se čula tutnjava topova u daljini, a kuća se tresla prolaskom tenkova kroz selo.

4.1.2. *Cuksfirer Furdek*

U časopisu *Kaj* u srpnju 1973. objavljena je pripovijetka *Cuksfirer Furdek*. Prije početka same pripovijetke, Kerstner napominje kako je svako mjesto između dvaju svjetskih ratova imalo junaka koji se u Prvom svjetskom ratu borio na fronti te svoje priče neprestano priča stanovnicima. U Ludbregu je to bio: „Franc Furdek, simpatičan starčić, dobar gospodar, ali čovjek posebna soja“ (Kerstner 1973: 49). Isprva su ga stanovnici oduševljeno slušali te priče nikad nisu dosadile. „Ali prilike su se ubrzo promijenile, bojovnici padoše u zaborav, slava im potamnje, a on, ne želeći to shvatiti, nastavi tvrdoglavo živjeti u svome svijetu. I, kao što to

često biva, posta osobenjak, a okolina, koja ga je do jučer slavila, stade ga ismijavati i izjedati mu život“ (Kerstner 1973: 49).

Svakog nedjeljnog jutra građani Ludbrega skupili bi se na glavnome trgu te bi pričali o raznim događajima. Furdek je izgubio slušače u mlinovima i u vinogradima te se spustio u grad u potrazi za novim slušačima. Pričao je o bitci u kojoj se našao u Galiciji, a u kojoj je on odigrao ključnu ulogu. Svojim štapom za hodanje crtao je utvrde i položaje svoje trupe na prašnjavom podu. Na početku je sve bilo mirno, a onda su u jednom trenu, na samo Valentinovo, kroz maglu napali Kozaci i ubili feldmaršala Marija-Marija von Švarcberg und Šengajst, zatim obersta Kolesarića i hauptmana Ondrušeka. Vojska se našla bez vođe te je Furdek kao junak preuzeo ulogu vođe s mačem i zastavom u rukama. Furdek je gestama i glasom dočaravao događaje na fronti i atmosferu. Pričao je na ruskom, njemačkom i hrvatskom jeziku, telefonirao u Njemačku da pošalju municiju, oponašao glasanje konja i bolesnika. U žaru pripovijedanja slušatelji su ubacivali ružne komentare te se čarolija raspršila. Furdek je razočaran i ljut otišao kući, čitav tjedan ogorčen na slušatelje, a u nedjelju se opet spustio u grad pričati priče.

4.1.3. *Falinga Imbre Presvetloga*

Radiodramu *Falinga Imbre Presvetloga* objavio je Dubravko Bilić u knjizi *Mladen Kerstner* (2000). Tema radi drame jednaka je kao i kod istoimenog poglavlja u knjizi *Djetinjstvo u Gruntovcu*. Kerstner je ovim tekstovima dao isti naziv, no izmijenio je radnju. Radnja poglavlja *Falinga Imbre Presvetloga* već je navedena, a u ovoj radiodrami radnja počinje u vinogradu. Martin, Gretica i Ivka susreću Imbru u vinogradu i odlaze k njemu na gemišt. Saznaje se da Martin i Cila imaju aferu, no da Imbra to nije još saznao. Presvetli odlazi k Drašku te mu govori da njegova trešnja zaklanja njegov vinograd i da je mora srušiti. Regu je to razljutilo te je svima otkrila Martinovu i Cilinu aferu, a Martin je otkrio da je Cinober krao drva iz šume. Katalenići, Škvorci, Ožbolti i Grabarići se međusobno potuku. Sutradan Martin moli Regu da povuče svoje riječi zbog njegova ugleda u selu. Gretica ga vidi kod Katalenića i poludi na njega, a Rega otkrije još jednu prevaru u priči. Gretica priznaje da je prodala vino Međimurcima te je novce potrošila na odjeću, a Martinu je rekla da je on u pijanstvu prolio vino. Cinober se boji da ga Presvetli ne odvede na sud zbog ukradenog drva te se Regica, Martin i Cinober dogovaraju kako spriječiti Presvetlog da ne napravi katastrofu za njih troje. Dogovore se da će za Presvetlovu šutnju žrtvovati Draškovu trešnju. Rega povuče svoje riječi, no Presvetli svakako odlazi na sud zbog trešnje. Sudac, odvjetnici i mjernik dolaze u vinograd te utvrde da trešnja stvarno stvara hlad na Presvetlov vinograd te će se sud produžiti. *Gospoda* odlaze, a Drašek

uzima sjekiru kako bi posjekao trešnju. Presvetli ga zaustavlja te priznaje da je samo želio biti u visokom društvu. Gozba koju je pripremio za *gospodu* održala se u ime zaruka Štefeka i Ivke.

4.1.4. *Anketa*

Pripovijetka *Anketa* objavljena je u *Podravskom zborniku* 1977. U *Anketi* se razgovor odvija između Jure Jantola, službenika Skupšine iz Srednjaka, i Draška. Jantol provodi anketu u Gruntovcu radi Zelenog plana te ga zanimaju neki podatci. Jantol ispituje Draša o zemljama koje posjeduje te nastaje zavrzlama kad je riječ o Dravskoj meki koja je bila potopljena Dravom. Drašek počinje objašnjavati kako je Drava potopila tu zemlju 19. ožujka te kako nije bilo pravne pomoći jer se to smatralo elementarnom nepogodom te je Drašek i dalje morao plaćati porez na zemlju iako je neobrađiva. Drugi dan pošao je predsjedniku općine i doživio napad panike, ali ga je bilo stid tražiti pomoć. Rekao je da je shvatio kako „nikoga nevolja drugoga čoveka preveć ne zanima“ jer je cijeli dan čekao predsjednika koji je telefonirao i nije imao vremena za probleme *malog* čovjeka (Kerstner 1977: 324). Katalenićima je došao normalan porez na tu potopljenu zemlju i idući je dan Regica sama otišla na općinu. Vratila se kući ljuta jer su joj u općini rekli kako je sama kriva za svoju nevolju jer nije pozvala komisiju kako bi zabilježila promjenu koja se na toj zemlji događa. Nisu htjeli platiti porez kao ni njegovi roditelji kada je Drava potopila polja kada je Drašek bio mali, no tada su došli po kravu i morali su platiti jer bez mlijeka nisu mogli živjeti.

Anketa je vrlo slična prvom poglavlju *Djetinjstva u Gruntovcu* jer je Drašek vadio i prodavao šljunak iz Drave kao i njegov otac i oboje su morali platiti kaznu. Drava se povukla 1966. godine, ali je ostao veliki *berek* (livada uz vodu, obično na močvarnom tlu). Jantol ga pita je li voljan surađivati s Kombinatom kako bi hranio teliće, no on govori da nema kapitala za to. Rekao je kako je neka poznata ličnost iz grada prije mnogo godina rekla kako će Gruntovec napredovati i siromašni će ići naprijed, no on je i dalje siromašan. Drašek je 1967. godine bio gonič lovcima (kao i njegov otac u djetinjstvu) te je pripit pitao predsjednika općine čiji su *berek* i voda te je on rekao da je Drašekovo, na što je on odgovorio neka si Općina dođe po vodu jer su mu rekli da je njihova i time je izazvao opći smijeh. Rekao je da je 14. veljače 1970. primio i prodao ribu iz tog *bereka* te je platio veliku kaznu (njegov otac je za taj prekršaj bio u zatvoru). Regica ga tjera u grad, a on zbog prevelike ljubavi prema gruntu ne može otići.

4.1.5. *Gruntovčani*

Kerstner je humorističnu zbirku pripovijedaka *Gruntovčani* objavio 1975. Zbirka se sastoji od 7 pripovijedaka: *Jelen*, *Babica su nakanili hmreti*, *Zlatna jajca*, *Ovce idu!*, *Ščukin berek*, *Na probi* i *Ostajte ovdje*. U *Gruntovčanima* je obrazac zapleta uvijek nepromijenjen. Cinober u svakom slučaju uspije nasamariti Dudeka. Čitatelji i gledatelji uvijek mogu izvući zaključak o svršetku poglavlja/epizode (Polimac 1997: 111-112). *Gruntovčani* su puno popularniji u obliku serije nego u obliku zbirke pripovijedaka. Čitatelje, odnosno gledatelje, u napetosti drže likovi, a ne fabula. Fabula se nalazi u drugom planu, a recipijenti likove doživljavaju kao svoje znance pa tako prate sudbine svojih poznanika, prijatelja ili pak susjeda (Polimac 1997: 113).

Kerstner je u središte *Gruntovčana* stavio način borbe, ljude i karaktere. Prikazao je kako se ponašaju likovi u određenim situacijama i kako se jedan lik uvijek uporno bori te želi pobijediti isključivo svojim poštenjem. Navedeno bi moglo biti dokaz da je Kerstnerovo stvaralaštvo „staromodno“ iz današnje vizure (Tomić 1997: 157). Na inzistiranju da se odmah prepozna tko je dobar, a tko zao Kerstnerov je stav aktivan, dinamičan, dramski. Razvija složenu, ali suptilnu borbu među likovima, a sukob je anegdotski u uvijek istim situacijama koje rezultiraju tužnim krajem. Likovi kroz svako poglavlje/epizodu postaju sve dublji, stvarniji i određeniji. Dudek će uvijek ostati dudek i nikada neće steći imetak ili postati prevarantom i lažljivcem. Cinober i Presvetli vječito će se nadmetati i podmetati jedan drugome, nadmudrivati se, varati, krasti i živjeti na račun slabijih, nesnalažljivih. Krčmar i predsjednik Mjesne zajednice ostat će poštovan, a Gaber i Čvarkeš konstantno će biti u krčmi, kartati i ispijati gemište na tuđi račun te s lugarom Pištom dobacivati poruke drugima (Tomić 1997: 157).

Gruntovčani su u obliku televizijske serije od početka emitiranja bili popraćeni pohvalama od strane televizijske kritike. Kritika je istaknula kako je djelomično uspio pokušaj da se uhvati stvaran život podravskog seljaka. Nadalje, ukazuje se na to da se svaka epizoda vrti oko Dudeka koji ni u jednom trenu ne doživljava preobrazbu, no živi likovi i tipske situacije održavaju pažnju gledatelja. Golika je kritika ocijenila kao izvrsnog redatelja koji se potpuno suživio s likovima i ambijentom te je režiji pristupio u dokumentarno realističkom modusu. Igor Mandić usporedio je Kerstnerova, Golikova i Sagnerova Dudeka s Marilyn Monroe, ukazujući na to kako je Monroe bila *simbol holivudskog star-sistema* koji je s njom i umro, onda je Dudek prva i prava hrvatska antizvijezda (Petrović 1997: 130-131). Veselko Tenžera oštro je kritizirao Kerstnera da je napisao *oskudan literarni predložak* te da nije uspio dati literarni život svojim licima, navodeći kako bi bilo bolje da je čitavo djelo pisano čistim kajkavskim dijalektom bez književnih dijelova kako bi se dobio pravi roman (Petrović 1997: 132). Ivan Krtalić napisao je vrlo negativnu kritiku na račun Dudeka, koji je opisan kao „maloumna, duševno oštećena osoba, defektna duha, bliže duševnoj bolnici i psihijatrijskoj njezi

nego glavnoj roli u jednoj, vjerojatno skupoj, televizijskoj seriji“ (Petrović 1997: 132). Osuđuje Golika i Kerstnera zbog lišavanja Dudeka njegova ljudskog dostojanstva te kaže kako komedija polako prelazi u mučninu. Nadalje, ostale likove naziva manipulatorima koji se samo bave *fiškalijama* kako bi iskoristili sve oko sebe u svoju korist, a posebno Dudeka te je sretan da živi daleko od takvog svijeta (Petrović 1997: 132). Krtalićeva kritika smatra se izoliranim slučajem jer su *Gruntovčani* dobivali mnogo pohvala te su nakon ove kritike čitatelji slali pisma u znak podrške svoje voljene televizijske serije. Sam Golik kaže kako je htio prikazati sudar svjetova unutar jednog podravnog sela te sraz vremena koji su mu bili nit vodilja kroz sve epizode (Petrović 1997: 132-133).

Zbirka pripovijedaka *Gruntovčani* započinje pripovijetkom *Jelen* u kojem Drašekov kukuruz pojedu jeleni. Laci Bahmec poslao je komisiju koja je rekla da su kukuruz pojele krave. Pampuri su išli s Drašekom u vinograd kako bi svjedočili da je u pitanju jelen, no Drašek je ostao sam na straži. Lugar Pišta naučio je Draška kako se zovu jeleni te ga je zbog toga cijelo selo ismijavalo. Naposljetku je Drašek uspio uhvatiti jelena kojeg je direktor Kombinata namijenio za direktora banke kako bi mu ukinuo kredit, a Drašek je trebao dobiti veliku svotu novca i naknadu za jelena. Presvetli je okrenuo narod i Regicu protiv Draška i inzistirao da jelen pripada lovačkom društvu. Ferči mu je rekao da će završiti u zatvoru. Na dan kada je jelen trebao biti ubijen, Drašek ga je pustio jer mu je prirastao srcu i nije mogao podnijeti misao da će nevina životinja stradati nauštrb prosperiteta ionako imućnih i nepoštenih ljudi.

Druga pripovijetka *Babica su nakanili hmreti* nastavlja se na prvu. U Gruntovcu se zatvara škola jer nema dovoljno djece. Cinober nagovara Kataleniće da se na njihovo ime otvori birtija koja bi zapravo bila u vlasništvu Pavela Hunjadija. Na zboru birača diskutiralo se što će se dogoditi sa školskim prostorom. Cinober je objavio da je najbolje iznajmiti prostor, Presvetli se zalagao za groblje, a Ivo Brcković za omladinski dom i igralište. Presvetli i Cinober krenuli su skupljati potpise za svoje ideje, a Općini bi najbolje odgovaralo da je prostor skladište za Kombinat. U međuvremenu se babica nađe na mrtvačkoj postelji te treba sklopiti oporuku, oko čega nastanu velike svađe. Babica je na kraju odlučila da ne želi umrijeti te je otišla s kravom na ispašu na školsko dvorište gdje su mladi igrali nogomet.

Treća pripovijetka, *Zlatna jajca*, započinje brzojavom Cinoberu koji saznaje da je umrla kuma Bara Lovrenček. Idući dan odlazi u Virje s Drašekom na sajam i usput odlaze do Barinog muža Štefine. Štefina živi vrlo oskudno, a hvali se drugima da zarađuje milijune slikajući na staklu jer je naivna umjetnost postala popularna. Cinober i Drašek misle da mu se pomutila pamet zbog smrti žene, no shvate da je to istina kada dolazi njegov menadžer i daje mu pet milijuna. Štefina kaže kako naivno može slikati samo naivan seljak kojemu nije stalo do novca.

Na putu kući Cinober nije mogao propustiti takvu priliku te je nagovorio Draška da slika, a njegov podrum bio mu je atelje. Danima je Cinober hranio i pojiо Draška, kupovao mu cigarete te je svima postalo čudno što oni rade. Presvetli je jedva dočekao da vidi o čemu se radi te se grohotom nasmijao kada je vidio o čemu je riječ. Cinober je odnio slike u Koprivnicu te je saznao da one ne vrijede ništa, potom je napao Draška zbog uzaludno bačenog novca.

Pripovijetka *Ovce idu!* u središte stavlja ovčare čije ovce gaze gruntovečke i hrastovečke zemlje. Drašek je izgubio nadnicu kod Bahata kako bi javio selu da idu ovce. U birtiji „Grozđ“ diskutira se što će se učiniti. Besni želi povesti ljude na ovčare, a Presvetli ga spriječiti. Cinober pošalje Draška po miliciju, a narod ode braniti svoje zemlje. Žele napasti ovčare Jovu, Milu i Radu koji vide da ljudi idu na njih, ali ne žele maknuti ovce. Presvetli sprječava sukob te dolazi milicija koja uzima podatke od ovčara u slučaju štete. Narod se razilazi, a Matula, Presvetli i Cinober nude ovčarima dogovor da preko Katalenićevog, Pišpekovog i Žmulkijevog prijeđu u drugu općinu po cijenu dva janjca, jedan za selo, a jedan za njih. Gruntovčani su bili potišteni te su time potvrdili da Presvetlova poznata izjava „Em narod na se zabi gđa pečenka zadiši“ ne vrijedi.

Peta pripovijetka, *Ščukin berek*, progovara o rivalstvu u obradi trstike između Presvetlog i Cinobera. Presvetli je počeo s obradom trstike, a Cinober obuzet ljubomorom uskoro otvori svoju trstičarnu te kupi *Ščukin berek* od Draška samo kako bi napakostio Presvetlom koji je od tamo uzimao repromaterijal za svoj posao. Presvetli je htio otkupiti od Katalenića taj posjed za više novca, ali Rega to nije htjela, što je izazvalo bijes Presvetlog koji je Regi zabranio prolaz u gorice. Uznemirena Regica žustro se posvađala s Presvetlim te mu je prijetila smrću. Gruntovčani su ih brzo razdvojili. Nakon toga Drašek počinje raditi u Cinoberovoj trstičarnici kao kompanjon. Drašek počinje puno piti te se zadužuje kod Martina i Špranje u birtiji. Presvetlome je posao stao jer nema trstičarne te mu se Cinober smije. Situacija se ubrzo okrenula, Drašek je opet izvukao deblji kraj, a Presvetli se smijao Cinoberu u lice.

Pripovijetka *Na probi* progovara o prilici da Drašek ima stalno zaposlenje. Drašek leži bolestan u postelji, a Rega pokušava izvući od Cinobera novce koje im je dužan. Pred Martinom sklope dogovor, no Cinober nema ni najmanje namjere platiti. Umjesto toga, dogovara mu posao na željeznici kako bi mogao uz trstinu na crno prodavati i povrće. Drašek uspije dobiti posao te se vrlo strogo drži pravila, ne dopušta Presvetlom prijevoz nedeklarirane robe. Gruntovčanima počne smetati njegova revnost. Nakon mjesec dana probe, prometnik Sporovozni primora skladištara Kuzminca da potpiše otkaz Drašku jer će na njegovo mjesto doći Ranogajec kojemu malo nedostaje do penzije. Nakon primitka prve plaće Drašek se napije

te se od straha od Sporovoznog sakrije u mrtvački sanduk. Tuna Pišpek i Franca zaprepastili su se vidjevši Draška u lijesu. Odmah je dobio otkaz.

Posljednja pripovijetka u knjizi naslovljena je *Ostajte ovdje*. Drašku se cijelo selo smije zbog događaja na željezničkom kolodvoru. Iz Njemačke dolazi Tomo Fučkar s pozdravima od strica Jozefa, Alojzova brata. Jozef se oženio za bogatu njemačku udovicu i upravlja velikim dućanom. Regica je poslala pismo u kojem je opisala sav njihov život te je stric pozvao Draška u Njemačku. Po selu se priča da je Jozef u prošlosti ukrao novce te je zato otišao u Njemačku. Presvetli ima zamisao da Jozef financira vodovod u Gruntovcu, a Cinober želi da Štefek također dobije posao u inozemstvu. Drašek ne želi ni misliti na odlazak, no Regica je vrlo odlučna. Noć prije odlaska bili su na predstavi s koje su odjurili jer je Draška stezalo srce oko odlaska. Svi su se oprostili s njime, no ubrzo nakon ukreaja na vlak, sišao je i pješke krenuo prema Gruntovcu.

4.1.6. *Božja vola*

Iako bi se tematski dobro uklopila, pripovijetka *Božja vola* nije bila uvrštena u zbirku *Gruntovčani* iz 1975. nego ju je 2000. u knjizi *Mladen Kerstner* objavio Bilić, s podnaslovom 1. epizoda iz dramske serije *Gruntovčani*. U toj pripovijetki Drašek se vraća potišten iz grada jer nije uspio pronaći posao te ga Đurko Mikulec – Besni kočijom vozi kući i kaže mu da se seljaci trebaju držati grunta. Dolaskom kući prihvati se pletenja košare od vrbove šibe, a Regica ga kritizira jer nije pronašao posao. Idući dan Drašek odlazi posuditi bicikl kod Cinobera da proda košare u Srednjakima. Cinober ga nagovara da mu pomogne promijeniti krov na štaglju. Košaračka zadruga „Budućnost“ ne prima više košare jer je skladište zapunjeno. Drašek izgubljeno luta te ga zaustavi Rom kojem proda košare i odmah kupi dvije kutije cigareta. Nadalje, Drašek i Ferči beru jabuke u kombinatu i stanu jesti gablec, što naljuti poslovođu te se izdere na njih da su lijenčine. Ferči i Drašek nakon berbe odlaze u birtiju „Grozđ“ u kojoj se povede rasprava oko poreza. Rega je ljuta jer Drašek još nije pronašao pravi posao. Sutradan Drašek ode kod Cinobera pomoći pokriti krov, a Rega mu je uspjela pribaviti posao raketara protiv tuče. Uskoro počinje padati kiša te Presvetli, Pišpek, Čvarkeš i Gaber dolaze vidjeti zašto se Drašek ne sprema na pucanje. Cinober gleda samo na svoju korist te žele da pokriju njegovu štalu, a nije ga briga za tuču jer je njegov vinograd osiguran. Besni mu uzme ljestve te ostane visjeti na krovu. Počinje padati tuča te Drašek gubi posao raketara.

4.1.7. *Gruntovec*

U antologiju hrvatske kajkavske drame *Ogerličići reči* Jože Skoka uvrštena je sedma epizoda televizijske serije *Gruntovčani* pod naslovom *Gruntovec* i podnaslovom *Žufka čuča*. Navedena epizoda ne nalazi se u zbirci humorističnih pripovijedaka *Gruntovčani*. Scenarij za ovu epizodu prvobitno nije niti postojao, no tijekom snimanja Kerstner i Golik shvatili su da im nedostaje jedna epizoda zbog cjelovitosti te je tako nastala *Žufka čuča* (Polimac 1997: 109). U *Žufkoj čučići* Cinoberova podmetanja Drašku završavaju groteskom i u nekom pogledu postaju ritualom (Polimac 1997: 111-112).

U krčmu „Grozđ“ dolazi Dalmatinac koji traži mjesto za objed, a usput je tražio Presvetlog. Cinober mu ponudi Draškovu *čuču* (kokoš) te s njime objeduje. Nakon objeda Dalmatinac traži put do Presvetlog, a Cinober mu daje krive upute do kuće. Čvarkeš je shvatio njegovu namjeru te je rekao: „Joj, joj, leta su je, a pameti ga ni. Se vre jempuť spokolite do kraja, pak bu mir vu seli!“ (Kerstner 1990: 291). U međuvremenu je Drašek poslao trgovca kod Špranje, a trgovac je trebao stići kod Presvetlog. Drašek je javio Cinoberu da je sve napravio prema njegovim uputama, a Čvarkeš mu govori da je Dalmatinac pojeo njegovu *čuču*. Drašek je jako uzrujan zbog kokoši te ga je strah što će Regica reći. Martin ga savjetuje: „Če se fletno ne zmekneš zote kompanije, Draš, i ti buš na kraju tak zgledal!“ (Kerstner 1990: 293). Dalmatinac se vraća u birtiju te ga Drašek napadne da je pojeo kokoš koju je ujutro pregazio. Martin mu pokazuje put do Presvetlog. Cinober dolazi kod svog kumčeta Špranje gdje je, nimalo slučajno, trgovac kojemu Cinober želi prodati trstinu. Presvetli dolazi u birtiju „Grozđ“ i od Pampura saznaje da mu je Cinober ukrao posao te da ga je Drašek nekamo poslao. Presvetli je ugrabio Draška za grlo i stisnuo ga uza zid pa je priznao kamo je poslao trgovca. Presvetli žurno stiže kod Špranje, gdje kreće nadmetanje oko toga čija je trstina bolja. Cinober napada Presvetlog govoreći da ga Cila vara te da to cijelo selo zna. Trgovac Novosel kaže da će otkupiti robu od obojice, ali će cijenu utvrditi kada vidi kvalitetu trstike. Kod Presvetlog se nađu oba kupca, i Dalmatinac i Novosel, te kreće licitacija oko trstike. Novosel otkriva da je tržni inspektor. Drašek dolazi kući i otkriva Regi da je ostao bez objeda te Drašek bježi po ulici, a Rega za njim.

4. 2. Komedije

4.2.1. *Vikend u Gruntovcu*

Presvetli nadzire obradu trstike te do njega dolazi Ruža koja ga moli za isplatu nadnice kako bi mogla platiti kombajn za kukuruz. Cila se žali jer su istovarili trstiku na njen vrt jer nemaju

dovoljno skladišta, a Katalenići ne žele prodati kuću. Kod Katalenića je došao Ferči koji je odavno, s 35 godina, preselio u grad te savjetuje Drašku da učini isto: „Jednoga buš dana sejeno moral ođiti iz Gruntovca, Draš. Tega neš zbegel. Tak je pisano tebi i meni i svima takovima“ (Kerstner 1977: 55). Saznaje se informacija da Presvetli nudi 20 milijuna za njihov grunt. U krčmi „Grozđ“ Matula Štuban i Martin pričaju o tome kako se Agrarci žale jer im je Gruntovec uzeo novac te ih treba zadovoljiti da se smire tenzije. Odlučuju Agraru dati asfalt. Rekonstrukcija Dravske spojnice odavno je zaključena, no oni će je skrenuti kako bi i Agrar bio na probitku. Nacek Gotić govori kako se vratio drug Franjo kojeg zovu Beli te Gretica odmah postavlja čiste stolnjake. U drugom činu Štefek dolazi moliti novac od Cinobera jer je zapao u probleme, naime ima manjak u dućanu. Cinober mu isprva ne želi dati novac jer mu treba za strojeve, no na kraju ipak popušta. Dolazi inženjerska ekipa koja premjerava područje kojim će proći asfalt te Rega kaže kako će sigurno ići kroz njihovo. Brzo zaustavlja Presvetlog da mu kaže da će odmah prodati grunt i bez Draškovog potpisa, no Presvetli sada negoduje oko kupnje. Radnja završava teturanjem Pampura kroz Gruntovec.

4.2.2. *Weekend v Gruntovcu*

Bilić (2001) navodi da je *Weekend v Gruntovcu* prvo Kerstnerovo kazališno ostvarenje koje je izvedeno 1. travnja 1978. godine u kazalištu „Komediya“ u Zagrebu. Ova je Kerstnerova komediya polučila velik uspjeh, o čemu govori činjenica da je izvedena 58 puta te se bilježi 6 gostovanja u Sloveniji i Hrvatskoj. Publici se *Weekend v Gruntovcu* toliko svidio da je tijekom izvođenja u Zadru 1979. u gledalištu sjedilo čak 700 ljudi, a predstava je bila izvedena tri puta umjesto predviđena dva puta. U Petrinji je bilo 600 gledatelja, a u zagrebačkim je predstavama bila rasprodana 25 puta. S repertoara je skinuta 1980., a na posljednjoj predstavi zabilježen je 301 gledatelj. Predstavu je režirao Krešo Golik, scenograf je bio Željko Senčić, a kostimografkinja Ljubica Wagner. U glumačkim ulogama pojavili su se poznati likovi iz *Gruntovčana* koje je publika često identificirala s glumcima i obrnuto. Tako je u ulozi Dudeka bio Martin Sagner, lik Regice utjelovila je Smiljka Bencet, no na premijeri je tu ulogu igrala Veronika Kovačić. U liku Cinobera pronašao se Zvonimir Ferenčić, a u liku Presvetloga Mladen Šerment. *Žuhki* humor oštro kritizira iskvarene ljudske odnose u kojima su novac i materijalno na prvom mjestu, a ne ljudskost, dobrota i poštenje. Komediya svojom dinamičnošću, potkom i dijalozima i danas privlači čitatelje kako bi se prisjetili stanja u bivšoj državi i stavili na lice trpkii osmijeh (Bilić 2001: 14-17).

Bilić je komediju *Weekend v Gruntovcu* objavio 2001. u svojoj knjizi *Mladen Kerstner – drame*. Podnaslov komedije glasi *Žuhka komediya v dva dela*, čime Kerstner markira svoj

humor. Poznato je kako je Kerstener volio razvodnjavati svoje tekstove mijenjajući neke dijelove tekstova. Ova je komedija bila objavljena u časopisu *Kaj* (broj 6-8) 1977. pod naslovom *Vikend u Gruntovcu – Žuhka komedija*. Ova dva teksta vrlo su slična, no ipak se i razlikuju. *Vikend u Gruntovcu* sastoji se od dva čina, pri čemu prvi čin ima tri slike, a drugi čin šest slika.

Radnja počinje kao i u *Vikendu u Gruntovcu*, u dvorištu Imbre Grabarića – Presvetlog koji isplaćuje Ruži nadnicu. Rega i Presvetli raspravljaju o prodaji Drašekovog grunta. Rega nagovara Draška da odu u grad kako bi si osigurali sigurnu starost jer se nitko neće brinuti o njima budući da nemaju djece. U društvenom domu okupili su se članovi Savjeta Mjesne zajednice kako bi raspravili o rekonstrukciji Dravske spojnice. Matula želi napraviti novi nacrt po kojem bi cesta spajala Gruntovec i Agrar te bi se dobila industrijska zona u kojoj bi bila tvornica Tehnobeton u kojoj bi seljaci dobili posao. Tome se protive Presvetli, Cinober i Besni zato što bi cesta išla njihovom ulicom te bi možda čak trebalo rušiti i njihove *grunte*. Nisu se ništa dogovorili te će stvar ići na Zbor birača. Štefek dolazi posuditi novac od Cinobera te mu ovaj nevoljko posuđuje. Inženjerska ekipa mjeri prostor kuda će proći asfalt, a žene komentiraju kako će to skupo stajati Gruntovčane. Matula, Martin i Cinober slažu se da bi bilo najbolje da cesta ide kroz Katalenićevo imanje jer oni ionako idu u Zagreb. Cinober želi kupiti Katalenićevo imanje jer će dobiti novac od države. Drašek se vraća pijan s Pampurima iz birtije i pjeva po ulici, što Regu jako razljuti. Drugi čin započinje pozivanjem na Zbor birača, a Rega govori Presvetlom da je imanje kupio Cinober. Matula i Martin razmišljaju kako podmititi Presvetlog te Matula želi dati zemlju svoje žene Mjesnoj zajednici, na što se ona snažno pobuni jer je to njen miraz. Cinober se ponudi riješiti stvar s Presvetlim ukoliko će dobiti na dohranu Babicu. Presvetli opet nudi Katalenićima kupnju njihova imanja, no Drašek to ne želi te mu onda Presvetli govori da će se njegova kuća srušiti. Presvetli također želi babicu radi imovine, no Cinober ne popušta. Na Zboru birača Videk govori da za odluku o eksproprijaciji nema vremena te Drašek mora svojevoljno odlučiti. Isprva pristaje, no pred sam odlazak iz kuće odustaje i ne želi otići.

4.2.3. *Gruntovec je moj dom (žuhka komedija vu tri čina)*

Kerstnerova komedija *Gruntovec je moj dom* objavljena je postumno, 2005. godine. Komedija se sastoji od tri čina. Prvi čin započinje u Katalenićevom dvorištu razgovorom između Rege i Presvetlog oko prodaje Drašekovog *grunta*. Dolazi Draš kojemu nikako nije po volji prodati svoj *grunt* i otići u grad. Presvetli govori Cinoberu da zna kako je njegov sin Štefek dobio otkaz zbog sumnjivog manjka u kasi, a Cinober sve to opovrgava navodeći kako je njegov sin sam

dao otkaz. Dolazi Martin koji navodi da treba Regicu i ova dvojica ga odmah u šali podbodu za preljub, što naravno, nije istina. Glavna okosnica ove komedije je rekonstrukcija Dravske spojnice, odnosno asfaltiranje ceste kroz Gruntovec. Matula i Martin htjeli bi asfaltirati cestu prema svojim planovima, kako bi Gruntovec i Agrar postali jedno mjesto, a uz njega bi se otvorila tvornica Tehnobetona koja bi zapošljavala lokalne stanovnike. Jedini način da taj plan uspije je da se izvrši eksproprijacija, što će ispasti nepovoljno za siromašnog Dudeka. Martin priča Regi kako su je izabrali da bude predstavnicom žena poljoprivrednica u delegatu. Rega govori da ona nije za to i dolazi Draš koji saznaje za gradnju tvornice i biva vrlo sretan zbog toga. U drugom činu razgovaraju Rega i Draš koji joj govori da nije teško biti političar, samo treba specijalno govoriti, slušati narod i ljudi je se trebaju bojati. Rega i dalje navaljuje s preseljenjem u grad i govori Drašu kako gradski ljudi misle da su ljudi sa sela seljaci i da su zaostali u svemu. Presvetli dolazi opet kod Katalenićevih zbog *grunta* i govori im da želi uzeti Babicu na dohranu, a Draš to ne želi ni čuti. Odlaskom Presvetlog dolazi Cinober i govori mu da će konačno dobiti posao, da u gradu isto nije bajna situacija. Cinober govori Drašu kako će se njegov sin opet oženiti iako je već oženjen. Naime, Štefek i Mara Pongracova smislili su plan da se ona oženi za bogatog i bolesnog Tunu Hajdarija iz Agrara kako bi nakon njegove smrti stekla njegovo bogatstvo i kako bi oni zajedno živjeli na njegovom imanju. Ne žele se odmah vjenčati jer je Mara siromašna djevojka koja nema za miraz, a Štefek je ostao bez posla. U trećem činu Presvetli i Rega ponovno pričaju o prodaji *grunta* i dolazi Cinober s Drašekom koji najavljuje Zbor birača povodom rekonstrukcije Dravske spojnice. Rega je ljuta na njega jer je pripit, a Cinober govori da ni ne zna što ga čeka. Drašek zagovara Martina i Matulu, a Presvetli mu govori da mu baš oni misle srušiti kuću. Drašek se obruši na Martina, a Rega dolazi po njega jer Babica umire. Rega više nije favoritkinja u izboru predstavnicom poljoprivrednica u gruntovečkom kraju, no ta je informacija ne pogađa ni najmanje. Presvetli je izvadio papire iz gruntovnice i ispada da će se Cinober i Matula obogatiti na izgradnji ceste jer će njihove parcele vrijediti puno više kad se cesta izgradi. Presvetli bi htio preusmjeriti cestu kako bi se on oportunistički okoristio i dvojica prisutnih prihvaćaju to. Presvetli i Cinober se svađaju kome će doći Babica na dohranu jer ne želi ići u grad i Cinober mu je teškom mukom prepušta i želi od Martina da u budućoj tvornici namjesti Štefeku posao na visokoj poziciji. Martin, Cinober i Presvetli igraju na Drašekovu emocionalnu kartu kako bi prodao *grunt* jer ionako ide u grad, jer ukoliko će se odupirati tada će kočiti razvoj čitavog Gruntovca. Kurir s Općine donosi papire u kojima piše da se rekonstrukcija Dravske spojnice odgađa jer nema novca te svi prisutni odlaze svojim kućama.

4.3. Radiokomedije

Radio omogućava prijenos kazališnih, književnih i glazbenih vrijednosti s ciljem demokratizacije kulturnih krugova, nastoji se proširiti programe izvan elite. U početcima je Radio Zagreb koristio već postojeće književne oblike te je emitirao ulomke iz književnih djela. Dvadesetih godina prošlog stoljeća radio se želi osloboditi dosadašnjih književnih oblika te želi stvoriti vlastiti umjetnički izraz potpomognut tehnologijom. Do 1956. godine izvedeno je preko 1000 dramskih tekstova koji nisu u potpunosti sačuvani (Bošnjak 2012: 8-9). Radiodrama je od svojih početaka do novog stoljeća prošla dugačak put. Književna kritika priznala je njenu originalnost i autentičnost. Kerstner se sa svojim radiodramama pojavio u vrijeme kulminacije popularnosti tog žanra. Nažalost, do sada nije objavljena knjiga koja bi objedinila sve njegove radiodrame, no nekoliko ih je objavio Bilić u svojim knjigama (Bilić 1999: 105-106).

4.3.1. *I devize klize*

Radnja radiokomedije *I devize klize* odvija se u Gruntovcu, a u njoj sudjeluju već dobro poznati gruntovečki likovi. Radnja je smještena u Katalenićevo dvorište. Drašek se sprema zaklati odojka za druga Grgasa, direktora u Plimontu. Martin dolazi s pozivom na Zbor birača i savjetom da dohrani odojka kako to čine preko granice, te ga proda kada će imati duplo više kilograma. Presvetli se upliće i kaže da je najbolje da ga sada proda kako bi si vratio uloženu hranu. Usred te rasprave seoski poštari donosi pismo strine Hanrl iz Njemačke. Rega čita pismo, a Presvetli ga prevodi jer je pisano mješavinom hrvatskog i njemačkog jezika. Strina Hanrl u pismu javlja da je stric Jozef umro i da mu je ostavio mnogo maraka, a oporuku će čuti od njenog odvjetnika kada dobije poziv za sud. Martin ga upozorava da će ga sada ljudi htjeti iskoristiti i da će mu doći i rodbina za koju nije znao, ali da marke ne smije dijeliti jer će ostati bez ičega. Prije nego se razidu, Cinober kaže da u Gruntovcu „devize ne klize“ (Kerstner 1985: 7). Kasnije kod Katalenića dolazi Cinober s idejom kako potrošiti marke. Njegova je ideja da na taj novac dignu kredit kako bi dobili dvostruko natrag i onda kupili marke od ljudi u inozemstvu i opet digli kredit kako bi dobili duplo. Zatim bi se dogovorili za kooperaciju s Kombinatom kako bi dobili još više novca i otvorili modernu farmu. Nakon Cinobera kod Katalenića dolazi i Presvetli sa svojom idejom kako potrošiti nasljedstvo. On bi želio otvoriti seoski turizam kako bi privukli turiste koje više ne zanima more, nego ekološka revolucija. Ljudi bi dolazili na selo u izlete i radili bi sve što i seljaci, ali bi za to plaćali. Odlaskom Presvetlog dolazi Martin koji govori da Presvetli i Cinober gledaju samo kako će te marke zgrnuti u vlastiti džep. Martinova je ideja da s markama izgrade tvornicu za izradu čepova u

Gruntovcu. U dvorištu su se okupili Presvetli, Cinober, Martin i Rega koji žestoko raspravljaju o idejama kako iskoristiti marke, a na to dolazi Drašek koji je bio na čitanju oporuke. Rekao je da je morao dati svoje podatke i onda je od njemačkog odvjetnika čuo da je stric Jozef njemu ostavio jedan svoj dio, ali da bi ga dobi mora otići u Njemačku brinuti se o strini do kraja života. Drašek je tu ponudu odbio i izbrisali su ga iz popisa nasljednika. Poštar donosi brzojav u kojem piše da je strina umrla. Drašek opet nije imao sreće u životu te su i *devize skliznule*.

4.3.2. *Parade mora biti*

Radiokomedija *Parade mora biti* objavljena je u časopisu *Kaj* 1970., 1973. te 1990. kao dio Skokove antologije hrvatske kajkavske drame. Objavljena je i 2000. godine u knjizi *Mladen Kerstner*. Sadržaj je u svim spomenutim izdanjima nepromijenjen.

Na samom početku Kerstner je u usta Presvetlog stavio monolog o važnim stvarima u životu jednog ruralnog muškarca. Navodi se tako vrijeme provedeno u vojsci, neko proštenje, a najbitnija je stvar svadba. Neki mladići kažu da su svadbe nepotrebne i previše koštaju, no on smatra da su to gluposti. Svadbe svi pamte i po njima se mjeri i vrijeme. Ivka i Štefek čekaju da se njihovi roditelji i Presvetli dogovore oko pojedinosti svadbe. Ivka je već četiri mjeseca trudna te treba brže-bolje održat svečanost kako bi se dijete rodilo u braku i spriječila govorkanja u selu. Dogovoreno je da će se svadba održati u subotu, a Ivka će u miraz donijeti kravu i novce. Katalenići i Ožbolti idu na sajam s kravom Pergom kako bi je prodali i zaradili novac za svadbu. U isto vrijeme Presvetli i Škvorci idu na sajam kako bi kupili kravu za Ivkin miraz. Presvetli dolazi na ideju da kupe Pergu. Uz cjenkanje kupuju Pergu te odlaze u birtiju na *aldomaš* (čašćenje nakon sklopljena posla). Martin govori Cinoberu da je ta krava za miraz, a Cinober govori da je ne želi, već želi neku bolju. Štefek se razljuti i govori da bi bilo bolje da su sami planirali te da se svadba neće održati, a Presvetli govori da će on dati novac koji je Cinober prvobitno htio za kravu te da će parade itekako biti.

4.3.3 *Pogan*

Pripovijetka *Pogan* započinje u Ožboltovoj kući s Ivkom koja je rodila sina. Drašek, Regica te vujec (ujak) Slatki i vujna (ujna) Franca došli su vidjeti majku i dijete. Vujna ispituje detalje oko poroda, a vujec Slatki započinje običajem bajanja koji je u Gruntovcu tradicija kada se rodi dijete. Cinober ih nudi jelom i pićem, što čestitari objeručke prihvaćaju. Ivka još ne zna kako će se dijete zvati, a Štefek želi da se zove Zoran jer se rodio u rane sate. Vujec pita koje će biti krsno ime dječaka, a Štefek govori da ne želi krstiti dijete. Cinober ga opravdava da je to zato

da ne izgubi posao u Kombinat, a vujec Slatki se razljuti i želi otići. Ivka se opravdava da će se vjenčati već idući tjedan, no vujec govori da su krstítke nešto drugo. Štef se želi preseliti na štagalj da ne sluša više za krstítke, a Cinober negoduje jer mu čestitari rade velik trošak. Martin i Gretica dolaze po svoju kći jer je u Cinoberovoj kući prevelik kaos. Oko cijele situacije nastane parada te Kata moli Štefeka da krsti dijete kako ih cijelo selo ne bi ismijavalo, a on govori da rade što žele i neka ga samo puste na miru. Vujec je rekao da bi se dječak trebao zvati Francek, a Ivka se složi samo da udovolji starijima. Cinober održi zdravicu u unukovu čast i govori da će mu ostaviti zemlje u Štuku. Njegova kći Tilčika buni se protiv toga jer je mislila da će ona naslijediti te zemlje. Vujec mu govori da te zemlje nisu njegove u gruntovnici jer su još na Hrgaricu, a i njegova žena je Hrgarica i pripada joj jedan dio. Cinober govori da je ona odavno dobila svoj dio, a Regica govori da su te zemlje namijenjene Drašku. Drašek se ne želi miješati u raspravu, a Regica žestoko brani njegovo nasljedno pravo. Štef ih sve otjera iz kuće, a Ivka pita Cinobera hoće li joj dijete stvarno ostati pogan, na što joj on odgovara da će još puno puta u životu biti kršten.

4.3.4 *Popodne u Gruntovcu*

Radiodrama *Popodne u Gruntovcu* objavljena je u časopisu *Kaj* 1973. godine u dvobroju 11-12. Didaskalije su u ovoj radiodrami pisane u prvom licu množine, dok su u ostalim tekstovima navedene obezličeno. Tema radiodrame istovjetna je onoj u poglavlju *Ovce idu*. Radnja započinje u dućanu *Vu štacunu pri Šalamunu* gdje Vinc Pišpek objavljuje da su došli ovčari i kreću prema Gruntovcu. Žene se nalaze na mostu kod Plitvice te peru rublje i žale se na svoje muževe. U krčmi „Grozđ“ raspravlja se o pitanju ovaca. Matula Štuban zalaže se da ih treba pustiti, a Pišpek i većina smatraju da ih treba zaustaviti. U birtiju dolazi Joža Par, nadimkom Srečko, koji prenosi svećenikovu poruku da ovce treba zaustaviti. Žene dolaze do središta sela i od Gretice saznaju da su im muževi u birtiji. Malo dalje nalaze se starci i Furdek u sredini opet priča svoju priču. Cinober je poslao Draška po policiju jer Presvetli *punta* (buni) narod. Bijesne žene dolaze po svoje muževe u krčmu da idu braniti polja te slijedi svađa između muža i žena. Seljani vođeni Cinoberom kreću braniti svoja polja. Ovčari Jovo, Mile i Meho gledaju kako prema njima ide povorka bijesnih ljudi. Cinober zaustavlja ljude ispred granice gruntovečkih polja, dok Besni želi da ih odmah napadnu. Napad je propao te se ljudi polako razilaze, a tada dolazi i Drašek s policijom. Cinober odlazi kod ovčara te se čudi otkud policija. Komandir Dane i policajac Pero dolaze vidjeti o čemu se radi te traže od ovčara papire. Ovčari su prešli dalje od dozvoljenog te im komandir zaplijeni ovce i traži da ih dovedu u Srednjake,

a Gruntovčanima govori neka ih tu zadrže. U automobilu razgovaraju kako neće zaplijeniti ovce, već su to samo rekli kako bi smirili narod. Na polju ostaju samo Cinober, Presvetli i Matula koji dobivaju svaki po jednog janjca kao otkupninu. Jednog su ispekli kod Martina za selo, no nije se skupilo mnogo Gruntovčana. Nakon ponoći Drašek se došuljao do stada u želji da ukrade ovce, no ovčari su ga otkrili i polomili mu obje noge.

5. Likovi

U karakterizaciji likova Kerstner postiže komičnost uporabom kajkavskog narječja, a određene psihološke osobine likova, poput tvrdoglavosti, naivnosti i lijenosti dovodi do apsurdna i na taj način, uz komičnost, postiže ujedno i elemente grotesknosti (Zima 2000: 351). Gruntovečki su likovi šaroliki; od jalnuša, radoholičara, gemištaša, mudrijaša, mešetara, danguba i zelenaša do poštenjaka (Krelja 1997: 61). Golik za Kerstnerove likove navodi: „U odnosu na literarnu tradiciju, tako markantno napisanih likova zaista je teško naći“ (Polimac 1997: 113). Likovi su tipizirani, a situacije se ponavljaju i variraju. Dudeku iskrasne neka prilika da nešto privredi, ali ga se dočepaju Cinober ili Presvetli te on uvijek izvuče deblji kraj (Tomić 1997: 156). Tomić nalaže kako „Gruntovčani pripadaju galeriji nezaboravnih i vječnih tipova, istodobno manji od života (ponešto karikirani) i veći, istinitiji od bilo kojeg živog čovjeka“ (Tomić 1997: 157). Kerstner je sam rekao kako nije htio imati heroje, glavne junake, već je u prvi plan htio postaviti odnose među likovima. Želio je da recipijenti odmah prepoznaju tko je dobar, a tko zao u priči (Tomić 1997: 157).

U bogatoj galeriji realistično prikazanih likova uočava se tipski utvrđen kvartet: oličenje dobra – Dudek i njegova supruga Regica, te dvoje seoskih podlaca i mešetara – Cinober i Presvetli (Krelja 1997: 61).

Bilić izlaže kako je najveća Kerstnerova sličnost s podravskim naivnim slikarstvom upravo u načinu prikaza likova. Likovi su oslikani u grubim crtama, no ipak je svaki lik zaokružen, dobro nijansiran i prepoznatljiv. Slično kao i Krelja, i Bilić ukazuje na polarizaciju likova. Arhetipsko dobro utjelovili su Dudek i Regica koja ponekad pravi kompromise i prilagođava se društvenoj situaciji. Potpuna suprotnost njima su plastično prikazani likovi Presvetlog i Cinobera koje ne interesiraju moral i poštenje, već vlastiti probitak, iz čega se proizlazi njihova zloba (Bilić 2000: 15-16).

5.1. Andrija Katalenić – Dudek

U središtu Kerstnerova gruntovečkog ciklusa nalazi se Andrija Katalenić, a nazivaju ga Draš!, kako se i sam deklarira: „Draš! Andrija se pišem“ (Kerstner 1975: 54). Stekao je pogrdni nadimak Dudek koji ne voli, no tako ga zovu Gruntovčani:

„REGA: (...) Si razmel Dudek!

DRAŠEK: Moje je ime Draš! Zapamti jempu za naveke! Draš Katalenić se zovem“ (Kerstner 2000: 72).

Nadimak Dudek definira ga kao lika jer označava osobu koju većina u društvu smatra zaostalom, previše naivnom i poštenom, priglupom i nesposobnom da se nosi sa životom i promjenama koje on donosi. Gruntovčani s njim vole zbijati šale koje su ponekad i okrutne te se poigravaju njime. Drašek ima nezavidnu ulogu čovjeka koji se igrom slučajnosti uvijek nađe sam protiv svih. Konstantna je meta beskrupuloznih Cinobera i Presvetloga koji iskorištavaju njegovu radišnost (Krelja 1997: 61). Pridavanje komičnog imena, u ovom slučaju nadimka, pomoćni je stilski postupak koji se koristi kako bi se dodatno pojačala komika situacije, zapleta ili karaktera (Prop 1984: 118). Simbolički, *dudekom* se označava naivan čovjek kojeg je lako prevariti i naputiti ga da radi nešto što ne želi i što mu čini štetu. Riječ je o narodnoj budali koja je meta na kojoj se iskaljuju drugi i sudbina (Turković 1997: 159). U Gruntovcu se čak i djeca smiju Kerstnerovom protagonistu kada je oponašao zvukove jelena kako bi uhvatio onog koji mu je pravio štetu na usjevu.

Andriji pripada posebno mjesto među šarolikim gruntovečkim društvom. Uvijek se nađe sam protiv svih, ali ne svojom krivnjom. Najviše ga iskorištava Cinober zloupotrebljavajući njegovu radišnost i dobrotu. Rese ga dobrotu, privrženost, osjećajnost i poštenje. Mnogi ga smatraju glupim, no on sve vidi i razumije, ali ne shvaća da se njegov život i život njegove obitelji neće promijeniti ukoliko se on sam ne promijeni. Nikad se ne mijenja i stoga ga uvijek smatraju gubitnikom. Nije osvetoljubiv niti zlopamtilo te unatoč ljudskoj zlobi i svim nedaćama koje mu se događaju i dalje ima vjeru u ljude (Krelja 1997: 61-63).

Skok ističe kako je Dudek književni pandan Ivi iz Kolarove drame *Svoga tela gospodar*. Iva se ne može pomiriti sa sredinom u kojoj se nalazi te iskazuje prkos koji se tragično manifestira u njegovom odnosu s Rožom. S druge strane, Dudek se pomirio sa svojim položajem, sudbinom i ulogom te se u njemu ne javljaju prkos i porivi koji bi upućivali na to da je on gospodar svoje sudbine, odnosno tijela. Jedini protest koji čini jest silazak s vlaka u pripovijetci *Ostajte ovdje*, no i taj je protest motiviran strahom od nepoznate tuđine. Dudek nije junak, već antijunak koji je psihološki i socijalno obilježen prostorom kojemu pripada psihički i duhovno (Skok 1999: 10). Za sebe navodi: „Nemrem se pofaliti da se vu velike junake računam, odnaveke sam bil pomalo splašeni“ (Kerstner 1977: 324). Uz njega se vezuju naivnost, neodlučnost, dobrotu, strah i plemenitost. Na prvi pogled izgleda kao da je Dudek malen čovjek koji je smješten u idiličnu ruralnu sredinu, no upravo takva sredina uzima pojedince kao Dudeka kao predmet svojih šala i ruglo te otkriva svoje pravo lice surovosti i grubosti. Kerstner je okrutnost naselja otkrio kroz humor, ali istodobno i ublažio jer se ta okrutnost kroz humorističnu prizmu doima manje dramatičnom nego to ustvari jest (Skok 1999: 10).

Denis Peričić Dudeka proziva anti-junakom Kerstnerovih tekstova, navodeći da je „osebujna i nadasve originalna inovacija u dotadašnjoj galeriji hrvatskih književnih likova“ (Peričić 1999: 65). Dudek je *mali*, naivan i priprost čovjek čistog srca i poštenih namjera koji se konstantno bori sa svakodnevnim problemima političke i društvene naravi (Peričić 1999: 66). S druge strane, on je zaslijepljen, smušen, uznemiren i tup, ali je i skroman. Ponekad je tvrdoglav, smeten i nepopustljiv te mu je lako skrenuti pažnju. Dudek je, kao fenotip, određen prostorom u kojem se nalazi. Alijenacija proizlazi iz pritisaka poput nesreće, kulturne neusklađenosti, gubitka i nedostatka, nametanja, prisile i zabrane, pokoravanja, postojanja suparnika i uskraćivanja objekta. Posljedica tih pritisaka je Dudekovo pokoravanje, izbjegavanje uvreda i ozljeda i poniznost. Gruntovčani su izrazito neprijateljski raspoloženi prema Drašu, vrijeđaju ga i iskorištavaju. Kerstner je svom protagonistu namijenio funkciju simbola jadnog, nemoćnog čovjeka gubitnika. S Dudekom se mogu identificirati mnogi čitatelji i gledatelji neovisno o porijeklu, društvenom statusu i imovinskom stanju (Peričić 1999: 67-68).

Arhetipovi se manifestiraju kao urođene, naslijeđene i gotovo univerzalne psihičke kompozicije, odnosno neki vid kolektivne svijesti koji spaja individualno i univerzalno. Dudek bi prema arhetipu bio neka vrsta lude, klauna, no ne kao Kerempuh, morozof odnosno mudra luda, već više nalikuje tužnom klaunu (Peričić 1999: 69-70).

Lik Dudeka je komičan jer se društvo tako *dogovorilo*. On je tužan lik kojeg ne pokreću nikakvi ideali, nego je tipičan gubitnik uskraćen buntovništva¹. Nevolje koje prate Dudeka uvijek kreću kada zatvori oči, a otvori usta. U ironijskom modusu Dudek preuzima ulogu *eirona omfaličkog arhetipa*, muškarca koji je podređen ženi. Regica dominira nad njime, a satiru pokreće upravo ta njegova uloga podređenosti koju društvo ismijava (Peričić 1999: 71-72). Dudek je devoluirani Kerempuh koji je, zbog pritisaka društva i svijeta koji donosi samo nepravdu, otupio satiru i ona se okreće protiv njega. Na taj način on postaje objekt kojem se smiju, satiričan u društvu koje ga ismijava, a tragičan izvan njega. Neće spasiti svijet, ali će svojim mukama razotkriti zlo u svijetu (Peričić 1999: 72-73).

U knjizi *Djetinjstvo u Gruntovcu* Kerstner je malome Drašku ostavio sve osobine koje posjeduje kao odrastao čovjek, *i dalje* je čista srca, ljubazan, iskren i pošten. Razdoblje djetinjstva nije ga lišilo grubosti života, susretanja s oholosti i zlobom koju neki ljudi nose u sebi (Novosel 1999: 85). U djetinjstvu su mu se druga djeca također rugala i već tada ga smatrala *dudekom*, no on je i tada bio vođen poštenjem i pravdom. Katalenići su bili vrlo

¹ Peričić Dudeka uspoređuje s Charliejem Chaplinom, Busterom Keatonom i Harryjem Langdonom te, iako ga naziva *vitezom tužnog lika*, navodi kako ipak nije sličan Don Quijoteu (Peričić 1999: 71).

siromašni te je Drašek imao prilike dobiti čokoladu koju dugo nije okusio, no nije ju dobio jer je odlučio zadržati tajnu i održati dobre susjedske odnose. Isto tako, radi Jele nije odao njenog tatu da krade drva i prevozi ih Dravom. Njegova naivnost najviše dolazi do izražaja kada je trebao odnijeti pismo hrastovečkoj djeci, a nije ga prije pročitao.

Aleksandar Horvat za Dudeka navodi kako on predstavlja većinu u selu, jasno mu je sve što se događa u njegovoj okolini, no ne želi se miješati. Svjestan je da ga ljudi na vlasti lažu, ali si ne može pomoći jer se ne želi svađati (Horvat 2022: 96). Nadalje navodi:

„Takov si, težak si i bogec, najlepše ti je v tvojemu dvorišću, z malo si zadovolen. Življenje te stišče i rabi, tu i tam ti hiti kakve droptine za koje lepo zafališ. Zadnje kaj imaš, drugima daš. Najrajši bi se počel z početka, ali znaš da bi bilo isto tak kak je bilo. Dudek bil, Dudek ostal, naivec i zguba, ali zato vreden, pošten i nikomu dužen. Svoje poštenje ne menjaš ni za kaj“ (Horvat 2022: 96).

Redatelj serije *Gruntovčani* (1975) Krešo Golik rekao je kako se svijet dijeli na Dudeke i Cinobere. Čitatelji i gledatelji nakon nekog vremena shvaćaju da nije posrijedi Dudekova imbecilnost koja ga uvijek nasamari, već je posrijedi skromnost i drugačiji način razmišljanja (Polimac 1997: 110). Na kraju poglavlja *Ščukin berek* Drašek priča sa svojim najboljim prijateljem Ferčijem te mu iskazuje svoje mišljenje:

„Ja sem, zgledi, vu semu takve sreče... Viš, Ferči! Vu Gruntovcu ti saka hiža nekaj novoga nabavla, kupuvle, ziđe, nekam se, bumo rekli, napre rivle... A ja, viš, živim nekaj po svojem i ni mi baš čudaj stalo do sega tega... A onda mi dojde nekaj v glavu, pak sam sebi velim: Si ti, Draš, ni zadnji čovek vu seli, em ti takaj moreš to imeti!... I tak se onda primem posla, i delam, delam više nek išče, više nek morem... I živeti zabim!... A na kraju, gda se zbrojim, imam menje nek sem predi imel... Me razmi, Ferči! Ni meni za bogactvo! Ja sem, če mi veruješ, i zničim zadovolen. Al se itak pitam, zakaj je temu tak!?“ (Kerstner 1975: 105)

Život nikad nije bio pošten niti lagan za Drašeka. „U životu Draša Katalenića nije bilo sretnih razdoblja. Nailazili su povremeno sunčani trenuci, no prije nego bi se uspio malo ogrijati na njima, nebo je već bilo mračno“ (Kerstner 1975: 125). Dudek ima sposobnost shvatiti svoju zlu sudbinu i povremeno očajnički zavapiti nad njome. U njemu ipak ima neke *životne žilavosti* da uvijek zadrži svoju blagu narav unatoč svim nesrećama, poniženjima i ismijavanjima te uvijek pronađe snage da izgura svoj težak život. Zbog svega toga recipijenti suosjećaju s njim i gaje simpatije prema njemu (Turković 1997: 160).

Dudek se od Gruntovčana razlikuje i po agresivnosti, on je duboko neagresivan, pasivan lik koji se ne trudi u životu zgrnuti bogatstvo, već želi mrvicu bolji život za sebe i Regicu.

Dudek razmišlja o tome što je zapravo potrebno čovjeku u životu. Shvatio je bit života i u tome je puno bistriji i pametniji od onih koji ga okružuju. Ako je svijet podijeljen na Dudeke i Cinobere, Dudekov svijet predstavljao bi neagresivne, pasivne ljude koji prihvaćaju život kakav jest i ne trude se zgrabiti bogatstvo, dok bi Cinoberi predstavljali ohole ljude spremne na sve samo da zgrnu čim više dobara (Polimac 1997: 110-111).

Vrlo je izražena i Dudekova vezanost uz zemlju. U poglavlju *Ostajte ovdje* obilazi poznata mjesta kako bi ih što bolje upamtio prije nego ode u Njemačku. Ljubav prema Gruntovcu i svom domu najbolje je izražena Dudekovim silaskom s vlaka i povratkom u rodno selo. Na samom kraju djela *Gruntovec je moj dom* Drašek odbija prodati svoju kuću i odseliti u grad jer je previše vezan uz svoj grunt:

„REGA: No, jeli ti je ve srce na mesti!

DRAS: Nečeš me razmeti, Regica, nišče me neće razmeti...

Gleč, meni ti je jako milo od časa do časa nekam dale na sejem oditi – vu Križevce, bumo rekli, il tijam v Belovar – i lepo mi se vidi posle kšeftanja sestiti se pod kakovu šatru i čurke s kotla pojediti, pa i kojega gemista zmes spiti. To mi fakat nekaj najlepšega vu životu.

No, viš, čim prejde polne, mene počne nekaj dimo vleči i misli mi naspram Grutovcu ravnati. Veruj, nema tih čurki ni te pijače koja bi me mogla vutem času na sejmu zastaviti. Jen den mi ni moči živeti bez doma, a kamoli zanaveke... Dom je jeden Regica, jeden, a moj je tu, tu v Grutovcu! Mili moj domek!“ (Kerstner 2005: 65)

5.2. Rega Katalenić

Rega je Draškova supruga kojoj je nadimak Regica. Ona kao lik nema istaknute mane niti vrline te se ne može svrstati niti u komično niti u tragično, ona je realna. Ona je poštena, ali ponekad je malo i izvan tog okvira. Strpljiva je i ne traži puno od života, ne nanosi nikome zlo, ali ne dozvoljava da se njoj čini nažao te je spremna braniti svoje stavove do kraja (Bilić 2000: 37-38). Lik Regice pojačava Dudekovu tragikomičnu crtu jer se nikako ne može pomiriti s činjenicom da je njen suprug potpuno pasivan spram života i događaja koji loše utječu na njega (Kiseljak 1999: 96).

Regica je vrijedna, skrbi o Babici i Drašu, vezana je za kuću i *grunt* te je nadasve poštena. Brine se za kuću i poslove na njihovom *gruntu*, živi od čega ima, iako je nesretna time. „Za tebe se mora biti pošteno, makar bilo zadnje. Tolerancija za hurmastoče ti je fest visoka, to je dobro, kajti bi z nekoga zišli fašeranci“ (Horvat 2022: 96). Regica ima dvostruku ulogu. Pred svijetom mora biti osorna jer brani svoju *bokčiju*, a kod kuće je osjećajna i brižna (Krelja 1997: 63). U radiodrami *Pogan* jasno govori kako se ne može osloniti na svog muža da riješi pitanje

imovine, već mora sama: „Če ja zutra ne didem do stare Hrgarice i stvar ne vredim, preskočili te boju uni kaj crknjenu kujsu“ (Kerstner 2000: 132). Vujec je shvatio da ne može protiv nje te joj govori: „Ti si, srčeko, jena flundra nad flundrama i mi se nemamo kaj dale za spominati“ (Kerstner 2000: 132).

Rega je točno znala u što se upušta i prije nego je pristala na brak s Drašekom:

„Viš Draš!...Odnaveke smo bili siromaki, od prvoga dana... Gda sem došla vu tvoju hižu, dobro sem znala da nejdem bogatunu, da me neš s pogačami šopal. Al sem takaj znala i to da si pošten i vreden čovek, bolši nek čudaj drugih... To sem, viš, dobro znala... Gda nam je bilo najtežeše, sem si ovak govorila: Jemput se i nama mora posrečiti, nemre biti da mi baš nemo nigdar nikam došli!...“ (Kerstner 1975: 10)

U obitelji je bio potreban postojan autoritet kojeg će poštovati svi članovi kućanstva. Tradicionalno, na čelu obitelji bio je muškarac, no ne isključuje se da žena bude glava obitelji te da ima odlučujući utjecaj na donošenje odluka. U međuratnom razdoblju žene su bile primorane preuzeti muške poslove, što se odnosi i na vrijeme kada su odlazili na sezonske poslove (Leček 2003: 467-468). U obitelji Katalenić na čelu je bila Regica. Drašek ju je morao slušati jer je ona bila autoritet te je ta nit vidljiva u svim djelima.

„CILA: (...) Kakov je Dudek tvrdoglavec, predi bu sprhel vu bokčiji, nek grunta prodal.

PRESVETLI: Dudek morti, al Rega ne! Rega ti se već polefko zible. A kuliko ja Kataleniće poznam, njezina je reč do ve bila naveke zadnja“ (Kerstner 1977/78: 53).

„DRAŠEK: Lefko tebi govoriti... nišče te na ret ne zove...sam gospodariš (Kerstner 2000: 91).

„Drašek, koji je inače u svemu slušao Regu, ovaj put ostade pri svome – previše ga je boljela nepravda“ (Kerstner 1975: 12).

Muška dominacija unutar seljačke obitelji polako je slabjela ograničavana nesposobnošću muža, muškarca da se nametne (Leček 2003: 475-476). Regičin dominantan položaj potvrđuje i činjenica da su nju htjeli kao predstavnicu poljoprivrednica. „Rega je, smo rekli, poštena ženska, svojimi rokami kruha služi, muž joj baš vu ničem ne komandera, a kaj ima malo vekšega jezika, samo joj vu prilog ide“ (Kerstner 2005: 25). Unatoč tome, muškarci su i dalje imali veći ugled u društvu. Gruntovčani su smatrali Draška podređenog Regici, no *grunt* je ipak bio prepisan na njega te ga ona nije mogla prodati bez njegova potpisa. Rega svoju dominaciju nad Drašekom stalno nameće, čak i u javnosti. U vinogradu se istresa na njega da bude tiho te da nju pusti da rješava sukob: „Čkomi! Ti se naj vuto nikaj ftikati!“ (Kerstner 2000: 61) Svoje

mišljenje uvijek javno dijeli, a Presvetli joj govori da iako je glavna kod kuće, što se kosi tadašnjem sistemu, ne može se tako ponašati prema njemu kao muškarcu jer on nije *dudek*. Kaže joj da pripazi na jezik, odnosno na ono što govori jer je prevršila mjeru: „Ti si Rega malo podštucaj jezika! Ti je dugi kaj kravlji rep!“ (Kerstner 2000: 62) Rega svom mužu prijeti i fizičkim nasiljem kada se jako uzruja. Anomalija u kojoj je Drašek pokazao vlast nad Regom događa se u *Falingi Imbre Presvetlog* u knjizi *Mladen Kerstner*. Regica ga je nazvala Dudekom, što ga je strašno zasmetalo i zaprijetio joj je: „Još jenu reč samo i zasečem te tu kaj sečku!“ (Kerstner 2000: 72)

Rega se često žali na Drašeka: „Joj Božek, Božek, zakaj si me z ovom kaštigom obdaril?!“ (Kerstner 2000: 74), „Joj, joj, jesem ja bogica!“ (Kerstner 2000: 109), ali ga i dalje trpi.

5.3. Imbra Grabarić – Presvetli

Prema Bergsonovoj tipologiji smijeha lik Presvetloga funkcionira na temelju krutosti duše, odnosno automatizma (Bilić 2000: 32). U poglavlju *Falinga Imbre Presvetloga* u knjizi *Djetinjstvo u Gruntovcu* saznaje se razlog zbog kojeg je Imbra dobio nadimak Presvetli. Naime, svake nedjelje Imbra bi sjeo pod stari orah u dvorištu, stavio naočale i počeo čitati knjigu *Rijeke i jezera Afrike* koju je dobio na dobrotvornoj tomboli. „Upravo to nedjeljno 'proučavanje' afričkih voda pribavilo je Grabariću nadimak 'Presvetli', jer su ljudi smatrali da samo 'visoka gospoda' čitaju učene knjige“ (Kerstner 1986: 31). Presvetlog još nazivaju *purđavcem* zbog velikog trbuha: „A tvojega purđavca bi bilo treba na tri robije poslati. Takovega barabu još ni Gruntovec rodil!“ (Kerstner 1986: 34) Navedene riječi izgovara Drašekova majka koja je branila njegovog oca kojeg je Cila nazvala *rešantom*. Lik Presvetlog nešto se manje javlja u knjizi *Djetinjstvo u Gruntovcu*, no jasno je da je karakterno ostao isti još iz vremena Drašekova djetinjstva. U *Falingi Imbre Presvetlog* objavljenoj u knjizi *Mladen Kerstner*, Presvetli objašnjava kako je dobio taj nadimak: „Mene su vam od negda gospočke stvari jako intereserale. Me valda zato i zoveju Presvetli. Kajčete, to mi je, kakti, falinga“ (Kerstner 2000: 79).

Presvetli je imućan, dobrostojeći seljak, proračunat je i čini sve kako bi se okoristio situacijom i povećao svoje bogatstvo (Bilić 2000: 32). U poglavlju *Ščukin berek* Kerstner potvrđuje ovu činjenicu navodeći: „U njega je bio onaj seljački talent da ni na što lako ne pristane i da na kraju zaključi za sebe najpogodniji ugovor“ (Kerstner 1975: 83). Presvetli je čovjek koji duboko poštuje tradiciju i običaje te nije pobornik promjena, Drašek mu govori u lice: „Vi ste odnaveke bili proti semu kaj se napre gible“ (Kerstner 2000: 106). Kao pandan liku

Presvetlog mogao bi se navesti lik Pavela Futača iz Kolarove pripovijetke *Ženidba Imbre Futača*. Obojica su bili mirni, blagi u ophođenju, pobožni i bogati gospodari. Futač i Presvetli često se koriste frazom „dušica draga“ (Bilić 2000: 32-33). Navedene činjenice daljnji su dokaz da je Kerstner dobro poznao Kolarovo djelo i postupke u gradnji likova. Bitna razlika između Pavela i Imbre je ta što Pavel na kraju prerasta u tragičan lik. Presvetli je u potpunosti komičan lik koji vrlo često biva ogoljen, izvrnut ruglu. Gruntovčani i sam Presvetli to raskrinkavanje ne smatraju tragičnim, već su naviknuti na to jer se to ogoljivanje uvijek ponavlja. U kombinaciji s drugim likovima, lik Presvetlog sudjeluje u stvaraju Kerstnerove komike, koja naposljetku ostavlja gorak okus u ustima. Iako se Kerstner koristio književnim uzorom za lik Presvetlog, stvorio ga je i prikazao kao originalnog, plastičnog i životnog lika koji je ušao u galeriju važnih kajkavskih likova (Bilić 2000: 33-34).

Redatelj serije *Gruntovčani* Krešo Golik navodi kako je lik Presvetloga „proizašao iz klerikalne politikantske seoske tradicije“ (Polimac 1997: 110). Presvetli je lik koji se nalazi izvan svojeg vremena i koji uporno želi da bude po njegovom. Nekad je u selu bio autoritet i na to je ostao naviknut, iako ga suseljani više tako ne doživljavaju. Sebe smatra uglednom osobom, iako je taj status također izbljedio. Vrlo je nametljiva i agresivna osoba (Polimac 1997: 110).

5.4. Franc Ožbolt – Cinober

Cinober je još jedan od likova koji pridonosi komici u Kerstnerovu gruntovečkom ciklusu. Karakternim osobinama sličan je Presvetlom. Cinober je opsjednut materijalnim dobrima i pohlepom te je ljubomoran na Presvetlog i želi imati i raditi sve što i on (Bilić 2000: 34). Prikazan je kao *skorojević* koji se želi ugurati među uglednike i zgrnuti bogatstvo kako bi bio imućan kao i Presvetli. Neprestano se hvali svojim bogatstvom, no neupitno je da ima manje novaca od Presvetlog. Vjerojatno je sudjelovao u NOB-i zbog čega je smatrao da je time stekao određen položaj i da ima pravo nametati svoje mišljenje i pozivati druge na red (Polimac 1997: 110). Gruntovčani su već upoznati s nimalo prikriivenom Cinoberovom pohlepom i općenito njegovim karakterom te znaju što od njega mogu očekivati. Prihvataju ga kakav jest unatoč njegovih *fiškalija*. Cinober često osmisli poneke lukave i podle igre koje na kraju bivaju otkrivene, no vrlo rijetko snosi posljedice za njih. Često se nalazi na granici negativnoga i pozitivnoga, ne-komičnoga i komičnoga inspiriran zavišću, odnosno *sjevernim hrvatskim jalom* (Bilić 2000: 34-35). Zavist prema Presvetlom najbolje se potvrđuje u *Gruntovčanima*, u poglavlju *Ščukin berek*, kada je Presvetli započeo posao s trstinom:

„Mnogi su osjetili jal u srcu, no najteže je uspjeh Imbre Grabarića pogodio Franca Ožbolta. 'Kak je to samo najemput purđavcu sekira vu med copnula', razmišljao je Cinober. 'Em se ja kudikam bole razmem vu trgovinu, veći sam fiškaluš od njega, mi to si priznaju, sveta poznam, a viš?!' (Kerstner 1975: 86).

Uskoro nakon toga i on ulazi u posao s trstinom i kupuje napredne strojeve kao i Presvetli te zapošljava Dudeka. Uspio ga je nasamariti da radi besplatno jer mu je on bio *partner* u tom poslu: „Vukao je mnogo više od ostalih radnika, no za razliku od njih, nije primao plaće. Bio je kompanjon“ (Kerstner 1975: 95).

Kerstneru nije bio potreban književni uzor pri stvaranju lika Cinobera zbog toga što takvih likova ima u svakoj sredini. Uočljiva je sličnost Cinobera i lika zagorskog vojnika Kvakara kojeg Krleža spominje u *Davnim danima*. Na jednoj vojničkoj vježbi nije mogao održati korak s ostalima te je dobio opasku od Krleže. Kasnije je Krleži bilo žao Kvakara pa ga je ponudio cigaretom koju Kvakar nije ponizno prihvatio, već je pokazao žilavost, prilagodljivost situaciji i sposobnost izvlačenja najveće koristi za sebe. Kerstner je tu borbu za opstanak usavršio u liku Cinobera (Bilić 2000: 35-36).

Cinober je manipulator koji uspije prevariti svakoga. Nije utjelovljenje metafizičkog, već svakodnevnog zla. Demonstrira kako se društveni regulativi mogu izokrenuti u egoističke svrhe iako su osmišljeni kako bi tu egoističnost nadzirali (Turković 1997: 160).

Rega za njega kaže: „Pak na svetu nema većih lopovi i prevaranti nek ste vi!“ (Kerstner 1975: 46) Ulazio je u poslove samo kada je vidio korist za sebe. Primjerice, kada nije uspio posao sa slikanjem *glajža*, Cinober je poludio i napao Draška te je tražio od njega da mu plati sve što je popio i pojeo, ali i da nadoknadi štetu za cigarete.

Cinober i Presvetli dodatno dobivaju na komičnosti kada ih se promatra zajedno. Javljaju se kao udvojeni likovi kako bi se pojačao komičan efekt. Njihova komika počiva na sličnosti, ali i na kontrastu, a kulminira u trenutku kada se počinju svađati i vrijeđati. Presvetli i Cinober često se svađaju te su u konstantnom sukobu zbog pohlepe. Kerstner je ove likove izgradio na principu sličnosti, ali im je dao i određenu dozu originalnosti. Njihova sličnost i sukobi pomogli su Kerstneru u prikazivanju tragikomičnog lika Dudeka (Bilić 2000: 36-37). Cinober često iskorištava Draškovu volju za radom te Drašek uvijek obavlja za njega teške poslove besplatno. U *Božjoj voli* Drašek besplatno pomaže Cinoberu promijeniti crijepove na krovu. Presvetli je pitao Draška koliko ga Cinober plaća, na što je dobio odgovor da su oni rodbina te prema tome ne plaća ga ništa. Presvetli tada poentira: „Cinoberovska fiškalijska! Gđa treba mukte preti, si su mam njegova mila rodbina“ (Kerstner 2000: 95). Nadalje se nastavlja podbadanje između dvaju likova u seoskom dućanu:

„PRESVETLI: (...) Saki ti denes samo gleda čoveka iskoristiti.
CINOBER: A kaj ti tu vu me pehaš?! Kaj?!
PRESVETLI: Nikaj, Francek, nikaj, se ja z Regicom spominam.
CINOBER: Kaj se delaš?! Znam ja dobro na koga ti cilaš!
PRESVETLI: No, pak če ti se znaš, onda ti ni treba govoriti kulike su denes nadnice pri gradnjama...“ (Kerstner 2000: 96)

U *Weekendu v Gruntovcu* Cinober za Presvetlog govori: „Gda je Presvetli vu pitanju, s poštenjem neš daleko dotiral. 'Ja tebi tuliko, ti meni tuliko' – jedino takove reči njemu vu vuho dojdeju“ (Kerstner 2000: 100). Nadalje, govori da „S purđavcem morem jedini ja v Gruntovcu na kraj ziti, pak zato pustite mene napre. Ja se žnjim ajnc-cvaj nagodim!“ (Kerstner 2000: 100) Navodi kako se on jedini može s njim nagoditi i izaći s njime na kraj jer su slični, zna što Presvetli želi. Rega kaže kako ju je u prošlosti već Lovro upozorio na njih dvojicu: „Prاف je stari Helapa naveke govoril: 'Pazi se Ožbolti i Grabariči! To su ti najveksi cigani v Gruntovcu!“ (Kerstner 1975: 45) S druge strane, Presvetli i Cinober zakopaju ratne sjekire kada obojica mogu izvući korist iz situacije. Kada je Babica umirala, dogovorili su se da će se prestati svađati kako bi obojica dobili dio njene imovine.

„ – Si ti, Francek, spameten čovek i, nadam se, vidiš kaj se događa?
– No, da čujem dale!
– Če mene očes poslušati, ve nam je, viš, prek sega križ deti i z dobra si biti. Kaje bilo je bilo!“ (Kerstner 1975: 40)

6. Gruntovec i Gruntovčani

Središnje mjesto Kerstnerova komičkoga svijeta nesumnjivo je Gruntovec. Stanovništvo Gruntovca je raznoliko, od prevaranata, lihvara, zavisnih i nesretnih, no likovi nikad nisu tragični do krajnosti (Bilić 2000: 28-29). Bilić opisuje Gruntovec kao svijet blagih brežuljaka i ravnica, kišnih oblaka i maglenih jutara, svijet svadbi, pogreba i *fiškalije*. U Gruntovcu su ljudi srasli s motikama, srpovima, vilama i sjekirama, neki su zadovoljni malim stvarima, dok su neki pohlepni i skloni podvalama i spletkama (Bilić 2000: 30). Svijet Gruntovčana je arhaičan, nevjerojatan, čudan i smiješan. Kerstner urbanom užurbanom životu suprotstavlja miran podravski pejzaž i njegove stanovnike. U Gruntovcu su česte situacije laganih razgovora, diskusija uz čašu gemišta, mudrijašenja preko plotu i *fiškalija*. Stanovnici Gruntovca su zajedljivi, ljubomorni ljudi koji čitatelja uvlače u radnju i primoravaju ga na promišljanje postoji li Gruntovec zaista ili je on samo oslikano zamišljeno podravsko selo (Tomić 1997: 155-156).

U poglavlju *Rastanak od djetinjstva* atmosfera u kući je bila vrlo sumorna jer je rat došao i do Gruntovca te Babica pripovijeda o Gruntovcu kako bi oraspoložila svog unuka, mladog Draša:

„– Negda – ne baš tak zdavnja – naša su sela bila vu vlasti domaćih i stranskih vlastelinov. Plitvičkim dolom čudaj su let gospodarili – prek svojih španov, lugarov i drugih slugi – grofi Kalanji. Njihov je bil i stari marof Hrastovec. I selo Gruntovec je pripadalo hrastovečkom vlastelinstvu. Jedan od tih grofi, Arnold po imenu, bil je veliki pijanec i kartaš, a polek tega jako hudi čovek. (...) V ono je vreme na desni strani Gruntovca bila velka šuma koja se zvala Dravski gaj“ (Kerstner 1986: 65). „Gda su i zadnje pile i sekire ftihnule vu Dravskem gaju, Gruntovec se našel na jednoj velkoj frajhčini. Na daleč se ni moglo videti ni jeno jedino drevo“ (Kerstner 1986: 67).

Od Babice se saznaje da je Gruntovec bio pod vlašću okrutnog grofa Arnolda koji je bio alkoholičar te je iz hira dao poubijati sve pse u selu, a drugi put posjeći šumu Dravski gaj u kojem su se djeca rado igrala i voljela su stablo kestena. Gruntovčani nisu smjeli ići u Dravski gaj, niti u njemu rušiti drveće za zimu jer je grof Arnold tamo odlazio u lov i smatrao je da će seljani rastjerati jelene, zečeve, srne, lisice i fazane kojima je šuma obilovala. Grof Arnold bio je sklon kartama te je jednom izgubio mnogo novca i tom je prilikom dao posjeći Dravski gaj. Staklar Matija obnavljao je prozore na vlastelinskim zgradama, a umjesto plaće zamolio je grofa da ne posječe kesten jer ga *hlapci* jako vole. Zauzvrat je grof isti tren dao srušiti taj kesten pokazavši se još okrutnijim nego su ga ljudi smatrali.

Na mnogim se mjestima spominju neki dijelovi Gruntovca, primjerice u komediji *Weekend v Gruntovcu* saznajemo da je s jedne strane selo Hrastovec. U Gruntovcu je ulica Pavleka Miškine i Anke Ošpuh, a izvan sela je Dravska meka, Plitvica i Jankovec (Kerstner 2001: 52). U ulici Pavleka Miškine „su hiže takoreč skup zleplene“ (Kerstner 2005: 20). Imućniji stanovnici imaju veća zdanja, primjerice Besni ima „novu zidanicu i štalu s trideset teliči“ (Kerstner 2001: 115). Presvetli ima „hižu dugu dvajsti metri vu fronti“, a ima i štagljeve, radione, šupe i štale, dok Cinober ima „najvekše zdanje v Gruntovcu“ (Kerstner 2001: 115). I *Popodne u Gruntovcu* donosi neke detalje o samom Gruntovcu. Dućan se zove „Vu štacunu ori Šalamunu“, a u središtu sela je „kapela svetom Vidu i spomenik palima u ratu“ (Kerstner 1973: 75). Saznaje se da Katalenići žive na agraru, koje je skoro u drugom selu. U ostalim tekstovima navodi se da su Drašekovi susjedi Presvetli i Cinober koji imaju kuće u središtu Gruntovca. Posrijedi je Kerstnerovo prepravljane tekstova te je samo u ovome tekstu navedeno da živi izvan sela.

Čitanjem Kerstnerovih djela vrlo lako stječe se uvid u osobnosti Gruntovčana. Gruntovčani su od Naceka Godinića uvijek zahtijevali da im nešto izradi ili popravi, nikad nisu imali mira: „Nacek Godinić je radio dan i noć jer je Gruntovčanima uvijek nešto nedostajalo“ (Kerstner 1986: 29). Aktivni su kroz sva godišnja doba, rade u polju, vinogradu i brinu se o svom *gruntu* i životinjama, a u zimsko vrijeme „svi glavni poslovi su završeni; zbraja se ljetina, pretače vino, razmišlja o daljnjem životu“ (Kerstner 1986: 41). U poglavlju *Jelen* Dudek je uhvatio jelena i trebao je dobiti velik novac od Kombinata. Selo je protestiralo protiv toga jer je, predvođeno Presvetlim, utvrdilo da jelen pripada lovačkom društvu. Cinober ga je jedini podupirao i rekao da su Gruntovčani ljubomorni: „Jalni su ti oni, jalni“ (Kerstner 1986: 21). Kada se Dudek zaposlio na željeznici, strogo je pratio sve propise i nije dao da ljudi krijumčare stvari te ga Rega nagovara da im popusti jer „naši ljudi znaju i jako hudi biti. Sikaj su vu stanju napraviti“ (Kerstner 1975: 116). Rega je time htjela reći da su Gruntovčani u stanju natjerati Dudekovog šefa da mu dadne otkaz jer im ne želi pomoći prokrijumčariti stvari koje nisu bile na tovarnom listu. Bili su vrlo ljubomorni, no s druge strane, prema riječima Presvetlog, oni su i vrlo „vrijedni“: „Naš narod je vreden narod. Na najži bi pšenicu sejal če bi štela rasti. Dela od jutra do zutra i, fala Bogu, vu naši seli nišče ni kruha zelen. Sega blagoslova pri nas jega“ (Kerstner 1975: 67).

Cinober, Presvetli i Matula Štuban dobili su na otkupninu dva janjca da ovčari prođu kroz Katalenićevu, Pišpekovu i Žmulkijevu zemlju. Jednog su ispekli za narod, a drugi su podijelili međusobno. Presvetli govori: „Em narod na se zabi gda pečenka zadiši“. Cinober drži prijetvoran govor u kojemu se obraća Gruntovčanima: „Če Gruntovec ikaj ima, onda su to naša

sloga, poštenje i pravica! Samo poštenje, sloga i pravica nas skup držiju“ (Kerstner 1975: 81). S druge strane, potvrđuje se izrazita nesloga Gruntovčana: „Vama je dobro poznato da se v Gruntovcu letima gradilo kak je kome najbol pasalo, a na selo, kao cjelinu, se ni puno gledalo“ (Kerstner 2001: 51).

Na podravskom posjedu u većini je slučajeva bio zastupljen uzdužni tip gradnje. Kuća je bila građena u dužini kroz dvorište. Čelo kuće okrenuto je prema cesti, a iza kuće gradile su se pomoćne građevine poput staje, kokošinjca, svinjca, kukurušnjaka, štaglja, bunara i ambara. Kuća je bila središnji objekt, pri čemu je bila skromno opremljena. Tijekom vremena kuća se dograđivala zbog povećanja broja članova, a novonastala prostorija nazivala se hiža, hižička ili komora koja je bila namijenjena mladom bračnom paru (Novak 2001: 136). Drašek je duboko vezan uz svoju kuću te objašnjava kako dom ne čini samo građevina: „Dom su, po mojem, ni samo zidi... Ti tu, znam, vidiš zacopanu ilovaču, šemidravog stola, črvljivu klupu... i tak...“ (Kerstner 1978: 54).

6.1. Položaj žena

U Kerstnerovu opusu jedino Regica ima dominantnu ulogu nad svojim mužem, dok su ostale prikazane žene potpuno ovisne o svojim muževima. Žena je primarno bila vezana uz kućne poslove poput kuhanja, čišćenja i odgajanja djece. Morale su brinuti oko vrta te voditi brigu za domaće životinje, svinje, krave i perad. Žene su trebale ići na polja okopavati kukuruz te su pomagale muževima okopavati vinograd. Poslovi poput rezanja i špricanja vinove loze bili su namijenjeni isključivo muškarcima (Leček 2003: 458). Muškarci su obavljali poslove vezane uz javnost, odnosno šire društvo, što podrazumijeva odlazak na udaljena sajmišta, na sud ili pak općinu. Bavljenje politikom također se smatralo muškim poslom, no malen broj se aktivno uključio u djelatnost neke stranke (Leček 2003: 468). Objektivno gledajući, žene i muškarci podjednako su radili. S jedne strane, muškarcima su namijenjeni teži fizički poslovi pa oni imaju pravo na više odmora, dok je s druge strane ženama namijenjen lakši posao koji tobože ne zahtijeva odmor. Muškarcu nipošto mjesto nije bilo u kuhinji, već je to mjesto bez izuzetaka pripadalo ženi, kao i pranje rublja. Žene su se češće miješale u muške poslove, pogotovo ukoliko su postale udovicom (Leček 2003: 464-466).

Domaćinstvom u kojem nije bilo muškarca upravljala je žena uz pomoć ukućana. Žena je ponekad preuzimala i muške poslove zbog svoje sposobnosti iako je muškarac bio prisutan. Primjerice, kada žena odlazi na sud ili općinu, cjenka se na sajmu ili pak iznosi svoje mišljenje na političkim skupovima (Leček 2003: 466-467). U pripovijetci *Babica su nakanili hmreti* Regica ide u Srednjake po odvjetnika, a Drašek ostaje kod kuće, pri čemu se vidi zamjena uloga:

„Ja idem vu Srednjake po fiškala – obavijesti ga Rega – a ti pazi na babicu“ (Kerstner 1975: 47). Drašek ne želi ići pitati Martina da mu posudi novac, već želi da ode Regica:

„ – Si ti vute stvari nekak bole fpučena, pak si mislim...
– Ni čuti, Draš! – reče odlučno Rega. – To ni čuti! Ionak ljudi sikaj zmišljaju.“ (Kerstner 1975: 85)

Poslovi obaju spolova ukrštavali su se u odgovornostima, obvezama i fizičkom radu. Odluka o potrošnji zarađenog novca bila je donesena zajedničkim dogovorom, no žena je imala više utjecaja o tome što će se kupiti za domaćinstvo, a muškarac o ulaganjima u *grunt* (Leček 2003: 471-472). Žensku samosvijest da se odupre vlastitom obespravljenu i podložnom položaju potkrepljuje činjenica da su donijele miraz te da mnogo rade na gospodarstvu (Erllich 1964: 210).

Muškarci smiju ići u birtiju, a od žena se očekuje da ne izlaze u taj *muški* prostor. Dolaskom ovaca muški piju u birtiji „Grozd“, a žene su se okupile ispred birtije i negoduju:

„ – Ste čule?! Ste čule, žene?! – vikne Pišpekica. – Mi se tu očemo zatrti od brige, a oni ločeju v birtiji.
– Našu muku potepaju!
– Praf nam budi kad smo hurme!
– Moj se ponaša kak da je pri meni na kvarteru.
– Misliš da je moj drugački?
– Si su oni jednaki, si!
– A kaj ste se tu raskokodakale?! – plane Besna Klara. – Idemo, ote, vu krčmu, i tam ih povemo kaj ih ide!“ (Kerstner 1975: 60)

Žene prvi tren negoduju, ali ipak odlaze do birtije. U birtiji kritiziraju svoje muževe, a lugar Pišta im jasno daje do znanja da im tamo nije mjesto:

„ – A kaj one, praf za praf, imaju tu za iskati?! – upita s visoka lugar Pišta Pepelko. Jave se i drugi.
– Samo bi bogu dane krale!
– Baš tak!
– Dimu na pose!
Žene uvrijeđeno zagrakču:
– Hrgeši zamusikani! Vi bute as dimu tirali?! Vi?!
– Zatrajanci jeni, ter zatrajanci jeni!
– Gdo bogu dane krade?! Gdo?! Vi ili mi?!
– Je to fala kaj im grunte čuvlemo i branimo!“ (Kerstner 1975: 70)

Žene uvijek trebaju slušati svoje muževe te im trebaju biti podređene. U *Falingi Imbre Presvetlog* Martin odlazi do Rege, a Gretica se jako naljuti, na što joj Martin odgovara: „Bum

tebe za dozvolu pital, jeli smem susedima diti...“ (Kerstner 2000: 68) Kada sazna da je prodala vino i sakrila novac, Martin joj prijete fizičkim nasiljem. Žene su uvijek spremne na svađu u slučaju kada jedna drugoj vrijeđaju muževe, što je vidljivo u *Božjoj voli* kada Cinober ne želi pustiti Draška da puca na oblake.

„CILA: Baš je čudaj briga Cinobera za toču. Em je tomu lakomnjaku više do šake posranog sena, nego za celo selo.

KATA: Nikaj ti naj mojem lakomnjake zmišlati, si čula? Ti ja dam lakomnjaka po glavi! Hurma jena hurmasta!

CILA: Dojdi će se vupaš! Dojdi!“ (Kerstner 2000: 113)

6.2. Odnos mladih i starih

Stariji članovi obitelji bili su nositelji autoriteta. Njihov autoritet nije prestajao slabljenjem fizičke snage i predajom poslova mlađoj generaciji (Leček 2003: 483). Mladi su na sebe preuzimali fizičke poslove kada su za njih postali radno sposobni. Bili su najmobilniji članovi koji su osim poslova na imanju preuzimali i poslove izvan njega (Leček 2003: 397-398).

U Gruntovcu nema previše mladih ljudi, o čemu svjedoči i zatvaranje osnovne škole u selu. Oduvijek je poznato nepisano pravilo kako starije treba poštovati, a toga se pravila čvrsto drže stariji stanovnici Gruntovca koji smatraju da ih gruntovečka omladina mora beskompromisno u svemu slušati i raditi kako im oni nalože. Ivo Brcković bio je predsjednik omladinske organizacije i zalagao se da bivša osnovna škola postane omladinski dom. Stariji smatraju da je to luksuz i da se razgibati mogu i radeći fizičke poslove na zemlji. Odnos starih i mladih najbolje opisuje situacija koja se odvija između Besnog i Brckovića: „A kaj se ti, balonja, furt ftičeš v razgovor starejših ljudi?! – rasrdi se Besni. – Dimu rajši spat odi! Za decu je vuto vreme spati! – Omladina stade lupati nogama i fučkati“ (Kerstner 1975: 33). Mladi su htjeli da se škola prenamijeni u omladinski dom, a stariji su im odgovorili da je to luksuz i da bi bilo bolje da odu raditi na polje. Mladi su budućnost svijeta, no stariji Gruntovčani smatraju da na njima svijet ostaje te da mladi nemaju preveliko pravo glasa jer još nemaju iskustva u životu.

Nadalje, odnos starih i mladih pobliže je opisan u radiokomediji *Parade mora biti* u iskazu Presvetlog: „A vi, mladi nasad, si ftuvite vu svoje glave, da doklemgot mi stari držimo vojke v rokaj, vi bote maršerali unak kak vam bomo mi kočerali! Tuliko!“ (Kerstner 2000: 151) Kerstner je građu za svoja djela sakupljao kao mladić te su mu u sjećanju ostali stariji ljudi. Iz Gruntovca su mladi ljudi odlazili u potrazi za boljim životom, a taj se trend nastavlja i danas pa u selima prevladava starije stanovništvo. Manjina mladih u Gruntovcu ne zaslužuje divljenje

zbog ponašanja (Polimac 1997:113). Primjerice, Cinoberov sin Štefek dobit će dijete s Martinovom kćerkom Ivkom prije braka, a nakon njihove svadbe i odlaska u grad Štefek troši novac na prostitutke i bavi se mutnim poslovima, zbog čega mu propada posao. Oca moli za pomoć, a onda se dobivenim novcem razbacuje u seoskoj krčmi. Predsjednik omladine Brcković protestira protiv odlaženja ljudi u Njemačku kako bi osigurali svoju egzistenciju, a s druge strane i sam bi htio otići.

Nadalje, odnos između starijih i mladih opisan je i u *Gruntovec je moj dom*. Brcković je zakasnio na sastanak Mjesne zajednice te Presvetli nema dobro mišljenje o njemu jer smatra da svojim kašnjenjem ne pokazuje poštovanje prema njima.

„CINOBER: (gleda oko sebe) Pak gdo fali?

MARTIN: Prectavnik omladine, Ivo Brcković.

PRESVETLI: No, zotim balonjom se Savjet fakat zapomogel!

MATULA: Vi, drug Grabarič, nemate baš najlepše mišljenje o današnjoj omladini.

PRESVETLI: I nemam, če te zanima. A ne znam zakaj bi i trebal imeti. Se pristoji, te pitam, pustiti šest postarejših građanov tuliko čekati? Je to v redu?

BESNI: Če smo mi mogli na vreme dojt, je mogel i on. Tu dangubimo, a tuliki posel doma čeka.

CINOBER: Dok se mi zalažemo da dobrobit sela, mladi se gosponček smuca s nekšnom dripom po Dravski meki.

ROK: Fakat nas za bedake ima.“ (Kerstner 2005: 50)

Mladi Gruntovčani htjeli su da se i njihovo mišljenje poštuje, no stariji su smatrali da imaju više iskustva te da znaju bolje. Autoritet se treba poštovati, a mladi će ipak činiti onako kako im kažu stariji: „Brigali se mi ikaj ili nikaj, maršerali bomo po njihvi mužiki. Makar i vu sam pekel“ (Kerstner 2000: 138).

6.3. Odnos selo – grad

Odnos između ruralne i urbane sredine konstantno se promatrao kroz prizmu konflikta koji se javlja iz povlaštene vizure grada kao onog koji dominira i predstavlja više vrijednosti. Selo dolazi u konfliktnu situaciju ukoliko je grad pokušao uvesti promjene koje su u suprotnosti s uvriježenim načinom življenja. Industrijalizacijom grad postaje mjesto u kojem se proizvodi sve što je potrebno, što stvara pritisak na selo da prijeđe na proizvodnju koja će uhvatiti tempo sve bržeg ritma proizvodnja i potrošnje (Burzić Burza 1978: 99). Seljaci često idu u kooperaciju s tvrtkama, npr. Matula Štuban poručio je Gruntovčanima: „Se denes, razmite, život vu seli neda bez Kombinata zamisliti! Se kaj delaš i trebaš ide prek Kombinata. Je to poljoprivrednom proizvođaču jedina pomoć“ (Kerstner 1975: 19).

Rad na poljoprivredi fizički je naporan, nema vremenskog određenja te mu je samim time slab ekonomski položaj. Seljaci obradom zemlje nemaju socijalno i zdravstveno osiguranje, ne sudjeluju u politici te je rad na zemlji na samom dnu društvenog prestiža (Burzić Burza 1978: 100). Seljaci sami proizvode hranu te uvelike ovise o zemlji. Gruntovčani su oduvijek ovisili o ćudljivoj Dravi, hoće li njen tok ići kroz gruntovečka polja ili će pak skrenuti na međimursku stranu: „I naših šest rali zemle je poplavljeno – govorila je majka. – Kaj bumo ove lete jeli?“ (Kerstner 1975: 5) S druge strane, rad u gradu pruža sve što rad na selu ne može te se pojedinci sve više odlučuju emigrirati u grad kako bi promijenili standard života (Burzić Burza 1978: 100). Regica često tjera Draška da odu živjeti u grad kako bi osigurali egzistenciju, no on odbija govoreći: „se selo vu zadnje vreme čistam lepo napri gible, a v gradu je ćudaj njih kruha želno“ (Kerstner 2005: 12). Selo napuštaju mladi, radno sposobni ljudi, što rezultira oslabljenom poljoprivredom s nedovoljno razvijenom mehanizacijom koja ne može zadovoljiti svoju primarnu funkciju, proizvodnju hrane (Burzić Burza 1978: 100-101). Regica govori Drašku kako ne želi ići u grad jer će im tamo biti prekrasno, već zbog njihova golog življenja. „Je ne vu pitanju krasota, Draš, nek naše golo življenje“ (Kerstner 2005: 11). Seljaci prelaskom u grad postaju radnici i zauzimaju niže statusne pozicije. Ne preuzimaju gradski život u potpunosti, već u privatnom životu drže do značajki seoskog života. Lošoj ekonomskoj situaciji seljačkog radništva pridonosi i činjenica da imaju nisko obrazovanje i teško se privikavaju na život u urbanoj sredini (Burzić Burza 1978: 101). Cinober navodi kako u gradu „većina ljudi živi na rubu egzistencije (Kerstner 2005: 35). Štefek dolazi kod roditelja posuditi novac te govori Kati: „Vi si, mama, nemrete zamisliti kak je skupi život v gradu. Daj za hranu, daj za obleku, pak sinu za školu... i penezi samo odideju“ (Kerstner 2001: 65).

Adaptacija na gradski život ne traži samo privikavanje na posao, već i na socijalnu okolinu. Na selu čovjek ima uvid u sve što se događa te poznaje svakog čovjeka i komunikacija se ostvaruje vrlo lako i jednostavno, fluidna je. U gradu nema pregled nad čitavom situacijom te je samo dio velikog gradskog mehanizma gdje je komunikacija razlomljena i funkcionalna (Burzić Burza 1978: 102).

Ljudi s grada dolazili su na selo samo zbog razonode, primjerice još u Draškovom djetinjstvu njegov otac Alojz bio je gonič lovcima. Nadalje, Presvetli govori kako gradski ljudi skupo plaćaju za rad na selu jer je to njima zgodno i smatraju to seoskim turizmom. Drašek kaže kako su još u prošlosti gradski ljudi s visoka gledali na seljake, no ipak ovise o njima zbog proizvodnje hrane: „A gda im selo guzice napuni, pak ga buju gledeli zatrti“ (Kerstner 2005: 31). Regica izgovara navedene riječi fingirajući kako unatoč povlaštenom, visokom položaju

gradskih stanovnika parira nizak položaj seljaka jer su oni proizvođači osnovnih živežnih namjernica.

6.4. Djetinjstvo i školstvo

Djetinjstvo započinje rođenjem, no kod seljačke djece teško je utvrditi kada prestaje. Tijekom djetinjstva djeca usvajaju nužna znanja te rade poslove na gospodarstvu kako bi se osposobila preuzeti svoju ulogu u održavanju gospodarstva. Prema tome, završetak djetinjstva na selu nastupio bi kada su djeca bila fizički spremna uključiti se u gospodarske aktivnosti. Djevojčice su brže postajale djevojkama, odnosno ženama, jer su ženski poslovi bili lakši od muških. Podjela poslova na muške i ženske u razdoblju međuraća izbljedjela je te su oba spola ulazila u poslove suprotnog. Prema tome, smatralo se da djetinjstvo prestaje s navršenih 15 godina (Leček 2003: 346). Djecu su od vrlo rane dobi smatrali pomoćnom radnom snagom, a napose u siromašnijim obiteljima. Prvotno su dobivala lakše poslove. Djevojčice su pomagale u kućanskim poslovima svojim majkama i bakama (Leček 2003: 356).

Jedan od primarnih poslova najmlađih bila je ispaša životinja. Manja djeca čuvala su perad i svinje, a školska djeca su već mogla čuvati i krave (Leček 2003: 358). Drašek je kao dječak imao obvezu svakodnevno voditi kravu na pašu. U školi je često bio u kazni te se njegov otac ljutio jer je Drašek nakon škole trebao ići u ispašu. Jednom je prilikom izgubio tek kupljenu kravu, no srećom roditelji su je pronašli.

U djetinjstvu se najintenzivnije uči o svijetu oko sebe te djeca stječu znanja koja se ukorjenjuju duboko u njegovu sustavu vrijednosti, znanja i navika. U seljačkim obiteljima dijete je bilo odgajano da se uklopi u društvo te su bila podučavana konkretnim znanjima o budućim poslovima, odnosno bila su učena o poljoprivredi i poslovima vezanim uz nju. Primarni su odgajatelji bili roditelji, dok je utjecaj škole bio znatno manji. Djeca su preuzimala sustave vrijednosti i znanja od odraslih, pa tako i tradicionalnu podjelu poslova (Leček 2003: 361-362). Počeci prosvjetnog rada bili su skromni, a na području ludbreške Podravine prva i najstarija škola bila je ona u Ludbregu. Sve su škole u 17. stoljeću bile pod nadzorom crkve, a kako čitavu školsku općinu čini jedna cijela župa, škole se prema tome nazivaju župske škole. Prvi su učitelji bili i crkvenjaci te su imali obveze poput zvonjenja i čišćenja crkve. Od 18. stoljeća školnici su bile ugledne i poštovane osobe (Winter 2000: 137). Ivan Mažuranić je 1874. godine donio *Zakon ob ustrojstvu pučkih školah i preparandijah u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, odnosno zakon o reformi pučkih škola, prema kojemu je svrha školstva moralni i religijski odgoj djece. Mažuranićevim zakonom škola postaje besplatna i obvezna za svu djecu obaju spolova (Goreta 2018: 238). Škole prestaju biti crkvene ustanove te su učitelji oduševljeni ovom

reformom jer više ne ovise o župniku (Winter 2000: 142). Postoje javne ili državne škole, opće pučke škole, opetovnice i građanske škole (Goreta 2019: 240-241). U međuratnoj Podravini bilo je obvezno pohađanje četverorazredne pučke škole, a opetovnice su bile ukinute. Od 1929. prema *Zakonu o narodnim školama* obvezno je osmogodišnje školovanje, no taj se zakon provodi sporo i nedosljedno (Feletar 1988: 319). U Ludbregu od 1924. godine učitelji nastoje proširiti vidike svojih učenika planirajući ekskurzije (Winter 2000: 147). Viša pučka škola bila je prozvana građanskom. Građanska je škola bila klasna ustanova s ciljem da se djecu primora na neka zvanja. Završeni đaci nisu mogli upisati gimnaziju te su imućniji Ludbrežani, intelektualci, svoju djecu slali u gradske gimnazije, dok su seljaci govorili da njihovoj djeci takve službe ne treba jer se raditi na zemlji može i bez nje (Winter 2000: 147).

U knjizi *Djetinjstvo u Gruntovcu* u poglavlju *Naš Makso* Kerstner obrađuje temu školstva. Učitelj je bio Maksimilijan Vranješević, „omanji čovjek srednjih godina, crne, zalizane kose“ (Kerstner 1986: 9). Maksimilijan, nadimkom Makso, bio je strog, a mlade Gruntovčane i Gruntovčanke primorao je da se drže stroge higijene jer su u protivnom dobivali kazne. Makso je apelirao da su seljačka djeca vrlo prljava: „Pogledajte se! Kosa vam je kao u strašila, uši žuće od limuna, a na vratovima bi vam se mogao kukuruz sijati“ (Kerstner 1986: 9). Ukazao je i na njihovu poderanu i prljavu odjeću te je zahtijevao da se odijevaju dolično, primjereno za školu kao javnu ustanovu. Djeca i roditelji su negodovali jer su smatrali da do higijene drže samo gospodska djeca. Svakoga je dana Makso provjeravao njihovu odjeću, nokte, kosu i vratove. Najčešća kazna bila je pranje na školskom bunaru. Mali je Dudek imao neukrotivu kosu te je mnogo puta morao ostajati dulje, zbog čega nije stigao voditi kravu na ispašu. Alojz je bio vrlo ljut te ga je naposljetku obrijao do gole kože. Gruntovčani su se obrušili na reforme novog učitelja: „On je tu postavljeni zato da vuči našu decu pisati, čitati i računati, a ne da od njih dela gospodinčiče“ (Kerstner 1986: 12). Roditelji su smatrali da je učiteljevo strogo reguliranje higijene nepotrebno jer im djeca ionako stalno pomažu na gospodarstvu te se zaprljaju, a jedina zadaća učitelja trebala bi biti pružiti osnovno obrazovanje djeci kako bi se mogla snaći u životu, jer praktična znanja uče kod kuće. Makso je organizirao i izlet do Drave i na međimursku stranu kako bi razonodio djecu od monotone učioničke nastave. Djeca su tada učila o dravskoj arhitekturi jer su skelom putovali na drugu stranu obale. Stanovništvo je skelu nazvalo brodom, a taj brod nije imao ustaljeni vozni red, već je vozio prema potrebi (Novak 2001: 144). Iz škole se moglo i izostati ukoliko su roditelji zahtijevali da djeca pomognu u poslovima oko imanja. Dudek je jednom izostao jer je trebao ići s ocem u šumu te mu učitelj nije dao kaznu za izbivanje, već je samo trebao prepričati kako je bilo i što je radio.

U *Gruntovčanima* se ukida četverogodišnja područna škola jer nema dovoljno djece u selu te će preostala djeca morati putovati autobusom do škole u Srednjakima. Rada, prosvjetna referentica, govori kako se društvo razvija te gruntovečka škola više ne odgovara uvjetima nastave. U Srednjakima je „suvremena škola, s velikim i svijetlim učionicama, raznim kabinetima, učilima, produženom nastavom, fiskulturnom dvoranom, higijenskom kuhinjom i tako dalje“ (Kerstner 1975: 30).

6.5. Socijalno-geografske karakteristike i deagrarizacija

Nakon Drugog svjetskog rata, a osobito između 1956. i 1981. godine, ludbreška Podravina doživljava transformacijske procese. Sveobuhvatan je bio proces deagrarizacije, formiraju se novi odnosi između naselja i događa se slabiji proces urbanizacije ludbreške općine. Adolf Malić deagrarizaciju definira kao „vrlo širok proces prelaženja poljoprivrednog stanovništva u nepoljoprivredna zanimanja“ (Malić 1981: 118). Porast broja stanovnika bio je zabilježen do 1953. godine, s time da je bilo ponekih oscilacija u ratnim godinama. Od 1953. do 1981. broj stanovništva pada, a do 1953. do 1971. zabilježen je značajan pad kojemu je uzrok bila deagrarizacija zbog koje su stanovnici napuštali ludbreški kraj i mijenjali zanimanja.

Deagrarizacija koja je u pedesetima zahvatila ludbreško područje uvjetovana je vanjskim faktorima. Do kraja šezdesetih godina bilo je teško pronaći radno mjesto izvan poljoprivrede. U prilog tome govori i činjenica da je na ludbreškom području 1969. bila zaposlena tek 1971 osoba (Malić 1981: 119). Drašek stalno traži posao, no ne uspijeva ga dobiti. Povremeno radi u Kombinat, no to je samo nekoliko dana. Uspio je dobiti posao na željezničkoj stanici, ali ga je uskoro nepošteno i izgubio. „Kada je vratio radni ogrtač i željezničarsku kapu, skladištar Kuzminec mu je rekao da pijanstvo nije imalo utjecaja na njegov otkaz: sve je bilo unaprijed odlučeno“ (Kerstner 1975: 125). U razdoblju od 1953. do 1961. deagrarizirano je 2600 – 2800 stanovnika, a u narednom desetljeću još 3200 – 3400 stanovnika. Uznapredovala deagrarizacija promijenila je agrarnu kompoziciju ludbreškoga kraja. Poljoprivredno stanovništvo 1961. godine posjedovalo je 3 ha, a već 10 godina kasnije čak 5 ha *grunta*. Privatan posjed bio je vrlo sitan, a dohodak po stanovniku poljoprivrednog domaćinstva bio je upola manji od dohotka po stanovniku nepoljoprivrednog stanovništva. Stanovnici koji se bave nepoljoprivrednim zanimanjem ne ovise o raspodjeli vremena kroz dan i godinu, sukladno poljoprivrednim poslovima te u društvu imaju viši status od poljoprivrednika.

Deagrarizacija se odvija na dva načina. Prvi je onaj izravni, odnosno da čovjek dobije posao u nepoljoprivrednom zanimanju, a drugi je neizravni, tj. školovanjem djece

poljoprivrednika. Izravan način započeo je nakon Drugog svjetskog rata kada su poljoprivrednici ostajali u vojsci ili se zapošljavali u nepoljoprivrednim djelatnostima koje su bile vezane uz novu organizaciju vlasti. Taj način prevladao je na početku deagrarizacije na ludbreškom području, a ostao je nadmoćniji nad neizravnim načinom i u daljnjem procesu deagrarizacije izazvanom industrijalizacijom središnje Hrvatske u razdoblju od 1950. do 1960. Industrija je na ludbreškom području ojačala sedamdesetih godina i time se sve veći broj poljoprivrednika zapošljava u industriji. U tom je razdoblju bilo moguće otići i raditi u inozemstvo. Drašek dobiva više prilika da ode u inozemstvo. U radiodrami *I devize klize* dobiva priliku otići u Njemačku i zauzeti viši društveni status prihvaćanjem nasljedstva. Nadalje, u *Gruntovčanima* također dobiva priliku otići u Njemačku, no u oba slučaja odustaje od odlaska jer je previše vezan za svoj Gruntovec.

Iz sela iseljava pretežno mlado stanovništvo i stanovništvo srednje životne dobi, što rezultira visokom koncentracijom starog stanovništva i feminizacijom. Ženska radna snaga postala je ključni nositelj poljoprivrednih poslova. Seoska obitelj počinje se raspadati, postaje sve manja, a ponašanje članova obitelji sve se više individualizira. Sve više radnika odlazi iz sela na posao u industriju i glavni izvor prihoda prestaje biti poljoprivreda. Proces urbanizacije počinje osamdesetih godina na području ludbreške Podravine, a Miletićevo predviđanje da će Ludbreg postati gradsko naselje se ostvarilo. Ludbreško područje zaostaje za nabavkom sredstava koja bi im omogućila komuniciranje. Infrastruktura sela još je uvijek nepovoljna, no neka sela dobivaju asfaltiranu cestu i autobusnu stanicu početkom osamdesetih. Komunalnih objekata u selima gotovo nije ni bilo, samo su neka naselja imala vodovod i kanalizaciju. Ljudi su se opskrbljivali vodom iz bunara ili cisterne. Nešto više naselja imalo je trgovinu koja je prodavala osnovne svakodnevne proizvode. Seoske se kuće sve više grade da nalikuju gradskim. Nastambe građene od zemlje i pletera s drvenim stupovima, gredama, izduženim nadstrešnicama i slamnatim krovovima nestaju. Iza kuće nalazilo se izduženo dvorište u kojemu su bile štale, štagljevi ili slični gospodarski objekti. Osnovni građevni materijal postaju beton, cigla i crijep, a kuće su na kat ili visoke prizemnice. Gospodarski se objekti od 1980. prenamjenjuju u garaže, skladišta ili u radionice za zanatske potrebe i industrijske djelatnosti (Malić 1981: 119-123). U Gruntovcu ne postoji asfalt, no u više navrata raspravlja se o rekonstrukciji Dravske spojnice, što nikad nije izvršeno. Vodovod također ne postoji te ga Presvetli planira uvesti u Gruntovec, no samo ako bi ga financirali Gruntovčani iz inozemstva jer on nipošto ne bi dao svoj novac za dobrobit sela. Cinober i Presvetli bave se obradom trstine te Presvetli želi kupiti Katalenićeve kuću za skladište, budući da u svom dvorištu više nema mjesta.

7. Običaji

7.1. Dohraniti starije i pravo na imovinu

Dobna se granica određivanja starosti mijenjala kroz godine ovisno o uvjetima života. U 20. stoljeću dobna granica posljednjeg životnog razdoblja počinje kada ljudi navršše 65 godina. U razdoblju između Prvog i Drugog svjetskog rata za seljaštvo se dobna granica spustila na navršanih 60 godina zbog toga što su do te godine mogli obavljati teške fizičke poslove (Leček 2003: 478). Stariji ljudi bili su prepušteni pomoći svoje okoline do pojave državnih institucija koje brinu o njima. Mlađe generacije bile su primorane brinuti o starijima u svojoj obitelji i preuzeti njihove poslove na gospodarstvu. Tradicija je brigu o starijim članovima obitelji postavljala pred mlađe članove kao moralnu obvezu koja nije propisana zakonom, ali se podrazumijevala. Seoska je zajednica držala neospornim brigu o starijima jer se na selu tako godinama živjelo (Leček 2003: 480).

Nisu postojala čvrsta pravila u vezi toga s kojim će djetetom stariji živjeti, već su imali slobodu u izboru. Starija generacija najčešće bi odabrala onog člana obitelji s kojim je najbliža te za kojeg je smatrala da bi vodio najbolju brigu o njima. Često su roditelji odlučivali s kojim će djetetom ostati u starosti još dok je dijete bilo malo te je ta odluka odredila životni put toga djeteta. Takva je odluka presudila tko ostaje na *gruntu*, a tko mora otići. Stariji koji su imali više sinova mogli su naizmjenice boraviti kod svakoga od njih (Leček 2003: 486-487). Djeca koja su brinula za svoje roditelje obično su dobivala u nasljedstvo zemlju koja je do tada glasila na roditelje kao nagradu za brigu o njima. Ako stariji par nije imao djece, tada se o njemu brinula šira ili uža obitelj (Leček 2003: 488). Stariji su članovi obitelji radije živjeli zasebno, no u kući koja se nalazi u istom dvorištu kao i kuća njihova sina. Često seoske prilike nisu dopuštale starijima ovakav način života jer su seoske nastambe bile malene i skućene (Leček 2003: 491).

U starosti tijelo gubi fizičku snagu, što se u seljačkom domaćinstvu odražava u promjeni poslova koje članovi obavljaju. Najteže poslove na polju, poput oranja i kopanja, mlađa generacija preuzima na sebe čim postanu radno sposobni za to. Stariji su obavljali niz poslova na seoskom gospodarstvu koji su bili važni za održavanje poljoprivrede i obitelji, a tijekom duboke starosti poslovi su se ograničili na poslove poput ispaše i čuvanja djece koji nisu zahtijevali duže hodanje i odlazak na polje (Leček 2003: 492-493).

Babica, imenom i prezimenom Maga Helapova, žena Lovre Helape koji je preminuo, u gruntovečkom je svijetu prikazana kao starica uz koju se vezuje pitanje nasljeđivanja i imovine.

Bila je vrlo povezana s Drašekom te je usko vezana uz *grunt*. Regica često tjera Draška da odu u grad, što je Babici bilo nepojmljivo: „Nisi ti prava žena, Rega, nisi! Kam bogca furt od hiže tiraš? Se naš Drašek i na zemli dosti nadela“ (Kerstner 2000: 85). Babica je na dohrani kod Regice i Draška, iako su Cila i Kata prvi rod njenog Lovre. Cila navodi da je Babica „hrndala po gruntu kak marše!“ (Kerstner 1975: 43), a Kata govori: „Je ni bogica zabadaf žlicu juhe v zube dela. – A hodila je po svetu scufana kak zadnja vandravka!“ (Kerstner 1975: 43)

U pripovijetci *Babica su nakanili hmreti* Babica umire te dolazi na red sklapanje oporuke, pri čemu su svjedoci Mikula Štuban i Martin Škvorc. Svađa nastane kada se tu upletu Cinober i Presvetli zbog toga što su njihove žene pravne nasljednice pokojnog Helape: „Su Grabaričeva Cila i Ožboltova Kata Magičinom pokojnom Lovri prvi rod bile“ (Kerstner 1975: 38). Cinober i Presvetli žele da sva imovina pripadne njihovim ženama te govore kako oni to ne žele, ali zakon tako nalaže. Regica i Drašek Babicu su godinama dohranjivali i brinuli o njoj te su smatrali da im njezina imovina s pravom pripada: „Regi navre krv u glavu. – Zakon je vama na pameti, veliste?! Zakon?! Babičin grunt, to, a ne zakon! Naše gorice vam dišiju!“ (Kerstner 1975: 43) Rega je shvatila njihove namjere te im je rekla da ne mare za Magu, već im je samo do imovine. Natuknula im je da su se sjetile da su Helapin rod dok treba nešto dijeliti, a dvadeset godina nisu ni pomislile na Babicu.

Borba oko Babičine dohrane povela se i u pripovijetci *Gruntovec je moj dom*, u kojoj se oko Babice svađaju Presvetli i Cinober, a naposljetku pripadne Presvetlom. Regica obavještava Presvetlog da on Babicu može uzeti na dohranu kad oni odu u grad, no dala mu je do znanja da je Babica već ostavila svoju imovinu njima. „Samo, morti vas bu zanimalo, babica je pred mesec dan gorice i klet prenesla na nas, Kataleniče. To je i pri sudu vređeno. Znam, vas to ne smeta, al tulko da ste informerani“ (Kerstner 2005: 63). Presvetli se na te riječi vrlo razljutio jer je unatoč svom bogatstvu htio dobiti još više.

7.2. Sajam

Svake srijede u Ludbregu se održavao sajam u Vinogradskoj ulici, na mjestu gdje je trenutno Dom zdravlja. Nakon izgradnje Doma zdravlja, 1981. sajam se preselio u predgrađe Ludbrega, u selo Sigetec Ludbreški. Svakog četvrtka održavao se varaždinski sajam, a ponedjeljkom koprivnički sajam. Ludbreški je sajam uz njih bio jedan od najpoznatijih na sjeveru države. Bio je poznat po bogatoj ponudi rasplodnih životinja, svinja i konja te teladi i tovljene junadi. Kvaliteta teladi u ono vrijeme mjerila se u usporedbi s onom iz ludbreškog sajma te se za dobru telad znalo reći da je „telad ala Ludbreg“ (Vrtulek 2005: 93). Sajam srijedom mamio je stanovnike Ludbrega i okolnih mjesta mirisima svježih *žemljčki* i opojnim ludbreškim

gvercom. Na sajmovima se informiralo o cijenama i pojelo se i popilo s *pajdašima*. Osim sajma srijedom, Ludbreg je imao i velik godišnji sajam koji se održavao na Svetu Subotu. Ukoliko je u srijedu bio neki blagdan, tada se sajam održavao subotom. Ludbreški tjedni sajmovi donosili su gradu velik promet u ugostiteljskim objektima i trgovinama. Uz životinje, na sajmu se prodavala raznovrsna roba, a posebno pred sezonskim poslovima u vinogradima i na polju. Takvih sajmova u današnje vrijeme više nema u Ludbregu, izuzev rada ludbreške tržnice srijedom i subotom, no posjetitelja je znatno manje (Vrtulek 2005: 94).

Ludbreški je sajam prikazan u radiokomediji *Parade mora biti*, kada Ožbolti i Katalenići idu na sajam prodati kravu, kako bi imali dovoljno novca za Štefekovu svadbu: „Perga ide u sredu v Lubreg na sejem“ (Kerstner 2000: 140). Pri dolasku na sajam Cinober daje upute: „Ti Kata, i ti Rega, i ti Štef, stanite z Pergom vagi, a ja i Drašek se idemo malo vu cene fputiti. Ste razmeli?“ (Kerstner 2000: 141). Krava je prvo morala na vagu pa su tamo dobili papirić na kojem je pisala težina krave i koji nipošto nisu smjeli izgubiti. Cinober i Drašek trebali su vidjeti kako se kreću cijene kako bi znali koliko novca trebaju tražiti za kravu, ali i da vide ima li ljepših i boljih krava od Perge. S Pergom su zatim trebali otići na *marvinsko sajmišče* i nisu smjeli odmah početi s prodajom kako bi narod pogledao Pergu: „Naj si narod malo gostera. To bu kravici cenu navleko“ (Kerstner 2000: 141). Presvetli govori da nije isto kada se sajmovi održavaju na proljeće i na zimu: „Prolečni sejmi so vam nigdar ne isto kaj i zimski. Da je snek napolu je narodu dugočasno pri hiži pak se do polnefke smuca okoli blaga. A ve se saki brne jemot okoli sebe i mam na posel beži“ (Kerstner 2000: 142). Na sajmu je najbitnije znati dobro se cjenkati i spustiti cijenu željenom proizvodu. Presvetli i Martin su nakanili kupiti Pergu te govore kako Perga nije neka krava i da ima smiješan hod samo kako bi je kupili po povoljnijoj cijeni.

I u pripovijetci *Nora krava* Drašek kao dijete odlazi sa svojim roditeljima u srijedu na sajam u Srednjake kako bi prodali konja Rubisa i kupili još jednu kravu. Nakon prodanog konja, ispili su *aldomaš* i krenuli u cjenkanje za kravu. Nakon kupljene krave i uređenih dokumenata bio je red za vino i kotlovinu kod pečenjara Herenčića. U pripovijetci *Zlatna jajca* Cinober i Drašek odlaze na sajam u Virje te Kerstner daje čitateljima uvid u još jedan sajmeni običaj: „Običaj je da se ujutro na prohladne sajmene dane pije kuhana rakija i Cinober naruči dva štamprla“ (Kerstner 1975: 53).

7.3. Svadba

Današnje se svadbene svečanosti razlikuju od tradicionalnih svadbi. Utjecaj globalizacije, digitalizacije i društvenih mreža promijenio je poimanje svadbe i proslave, a tradicijski običaji

smatraju se zastarjelima i nepotrebnima. No, neki svadbeni elementi koji postoje već stotinama godina održali su se sve do danas (Kapeš 2023: 7). U prošlosti žene nisu mogle samostalno birati svoje muževe, već su se obitelji dogovarale oko brakova. Mladići i djevojke upoznavali su se na groblju povodom Dana Svih svetih, na ludbreškom proštenju ili na *čehari*. Ako se mladiću svidjela neka djevojka, onda se išlo u *oglede* kako bi se vidjelo kakva je obitelj iz koje dolazi snaha te da se utvrdi je li obitelj imućna. Prije samog procesa ženidbe, prvi korak bili su *snoboki*, što je označavalo odlazak muškarca u kuću buduće supruge, kako bi ga njegova pratnja predstavila kao mogućeg supruga. Pratnja je većinom bila u neparnom broju jer se tražio par za mladića, a sastojala se od mladoženje, strica, strine, oca i majke. U snoboke se nosila razna hrana, a između ostalog, raspravljalo se i o mirazu te su se dogovarale pojedinosti u vezi svadbe (Kapeš 2023: 9-10).

Dio tradicijske ludbreške svadbe prikazan je u radiokomediji *Parade mora biti*. Snoboki su se odvijali u Cinoberovoj kući. Snoboki bi se trebali održati kod Martina jer se njegova kći Ivka udaje za Cinoberova sina Štefeka, no okolnosti ženidbe bile su izvanredne. Naime, Martinova kći Ivka bila je trudna sa Štefekom, što je u ono vrijeme bilo smatrano velikom sramotom budući da mladi nisu bili vjenčani. U snobokima nisu sudjelovali budući mladenci, već samo pratnja koja ih je nakon snoboka obavijestila o svemu što je bilo dogovoreno. Na snobokima se dogovarao dan vjenčanja i miraz koji će mlada donijeti u kuću. Štefek i Ivka čekali su ispred sobe dok su se stariji dogovarali te su šutke prihvatili dogovoreno. Mladi smatraju da su sami mogli osmisliti svadbu mnogo jeftinije i na svoj način, no Štefek im objašnjava: „To su za ve oni gazdi i se se bo koturalo kak oni odrediju. Brigali se mi ikaj ili nikaj, maršerali bomo po njihvi mužiki. Makar i vu sam pekel“ (Kerstner 2000: 138). Svadba je dogovorena za subotu jer je mlada već četiri mjeseca trudna te roditelji ne žele da gosti vide njen trbuh kako ne bi saznali njihovu sramotu: „Je, nam je bormeš ne za čekati. Jedino će očete da se mlada spret celi seli s putom kaže“ (Kerstner 2000: 139). Martin će dati Ivki novac kao miraz i jednu kravu, što Cinoberu odgovara jer će on prodati svoju kravu kako bi pokrio troškove svadbe. Na samoj svadbi obično je sudjelovalo otprilike 50 ljudi, uglavnom rodbina i prijatelji, a bogatije obitelji pripremale su svadbu i do 100 uzvanika (Kapeš 2023: 15).

U ovoj radiodrami nije prikazana svadba, već samo snoboki, a kao ključan dio svadbe spominje se *parada* ili povorka. U Gruntovcu je sastavni dio svadbe bila povorka svatova koja je išla kroz cijelo selo na čelu s mladoženjom kako bi došli po mladu. Stariji se na snobokima dogovaraju kako će svadba biti već naredni vikend zato da se u povorci mladoj ne bi vidio trudnički trbuh. Ivka ne želi imati povorku, odnosno paradu, no Štefek joj objašnjava zašto Presvetli na njoj inzistira: „A zočim bi se mi drugim špinčili, ha? Tam di nega puno kaj za

kazati, se ljudi blačiju vu svečane baljede, pak unda hodiju z mutikom po seli kaj medvedi. Nek se vidi kaj smo i što smo! A, praf za praf, skrivlemo zotim svoju bokčiju“ (Kerstner 2000: 139). Parodom se skriva siromaštvo te se ljudi prikazuju u najboljem svijetlu, to im je dan u kojem mogu biti netko drugi, zaboraviti na svakodnevne probleme. Iako mladenci ne žele imati paradu, na nju su primorani jer „Parade mora biti – i parade bo! Bole naj selo prepane, nek da se šege zatru!“ (Kerstner 2000: 150-151)

7.4. Krštenje

Glavna svrha obiteljskog i bračnog života u seoskom okružju bila je rađanje djece. U odgoju je djeteta veću ulogu imala rodbina nego roditelji. Rodilju su nakon poroda posjećivale žene iz sela donoseći joj piće i hranu. Rođenje djeteta trebalo je biti obilježeno proslavom u skladu s mogućnostima obitelji. Na proslavi su bili obitelj i budući krsni kumovi djeteta. Krštenje se odvijalo na dan kad je dijete rođeno ako je bilo slabo ([Borić] 2015: 33). Radiokomedija *Pogan* u središte stavlja pitanje krštenja. Naime, Štefek ne želi krstiti svog sina zbog posla koji je dobio u Kombinat. *Pogan* je tematski jednak *Krstikama*, samo što su one smještene u trnovečki okrug te su izmijenjeni likovi. Najvidljiviji problem jest sukob običaja s tadašnjim prilikama u socijalističkom društvu koje nije bilo priklonjeno Crkvi. Kerstner ne stavlja u prvi plan politiku, već ljude koji su se pronašli u toj situaciji (Bilić 2001: 19). Dijete se na kraju nije krstilo, a čitava radnja završila je svađom.

7.5. Fašnik

U ludbreškom kraju prije početka korizme održavali su se „fašnjanjski dani“ koji su kulminirali Fašnjakom/Fašnikom ili Pokladama (Winter 2000: 350). U korizmi je vladao post te se nisu smjele održavati gozbe niti slavlja pa su ljudi koristili fašničke dane kako bi se raznodili prije razdoblja velikog posta. Postoje dva tipa karnevala koja su nazvana po uzoru na rimske svečanosti. Prvi tip je luperkalijski koji se tipično održavao u ruralnim stočarskim područjima i za njega je svojstvena magija plodnosti. Drugi tip, koji se pronalazi i kod Kerstnera, jest saturnalijski koji se održavao u urbanim sredinama i sklon je kritizirati društvo (Vitez i dr. 2016: 93). Fašnik je bio dan šale, veselja i objesti. Na fašnik se kroz finu ironiju i satiru moglo reći ono što bi inače izazvalo osvetu i bijes ludbreških „malih bogova“ (Winter 2000: 351). Kroz cijelu godinu mladi i stariji humoristi vodili su knjigu crne kronike. Građu za knjigu pronalazili su u društvu, naime zapisivali su sve grješno i smiješno što se događalo tijekom godinu dana. Rezultat su bile komične pjesmice i prozni sastavci o osobama i zbivanjima koja su poremetila

javni red i prekršile moralne norme. Zapisane kronike bile su objelodanjene na Fašnik prije podne pred crkvom. Prije toga kroz glavne ulice prošla bi povorka koja je pratila mladenca Fašnika i njegovu mladu, Pepelnicu. Pratila ih je i glazba čiji se zvuk dobivao udarcima u lonce, kravarskim zvoncima te kravljim rogom. Građani su nestrpljivo iščekivali koga će maškari prozvati, odnosno koji će građani biti istaknuti i o kojim će zbivanjima biti riječ (Winter 2000: 351-352). Zgode i nezgode Fašnika dopunjene su i objavljene kao Fašnikovi zločini na Pepelnicu koja je uvijek bila u srijedu, na sajmeni dan. Na sajmu je bilo domaće i strano stanovništvo koje je prisustvovalo Fašnikovom suđenju. Fašnik je bio osuđen za sve zločine i bačen pod most u rijeku Bednju. Pokladni su dani tako prolazili svake godine sve do početka Drugog svjetskog rata. Od 1945. do 1967. pokladne se priredbe više nisu održavale. Nakon toga još su nekoliko godina priređivane povorke i suđenja Fašniku kojega bi vješali ili spaljivali (Winter 2000: 358-359).

Kerstner je u knjizi *Djetinjstvo u Gruntovcu* poglavlje *Fašnik* posvetio upravo ovom običaju. Knjigu dogodovština vodio je brijač Feliks koji je slušao priče svojih klijenata cijelu godinu i potom ih zapisivao. Informacije su Feliksu pribavljala i djeca, a on je „svoje 'obavještajce' nagrađivao bombonima, a za naročito povjerljivu vijest mogla se dobiti i čokolada“ (Kerstner 1986: 37). Čitanje kronika odvijalo se pred crkvom, no u Gruntovcu se odvijalo ispred krčme: „Glavna atrakcija gruntovečkih poklada je čitanje 'štiklecov' na malom trgu ispred Kobijeve krčme“ (Kerstner 1986: 37). Feliks se popeo na ljestve i kroz kartonski tuljac čitao iz snopa papira seoske zgode, „tko se sve napio i spavao u jarku, što su sve neke djevojke radile s momcima, kojeg je to muža istukla žena pa je morao tri dana ostati u krevetu, tko je kome 'pobrao' kukuruz... Imena se nisu spominjala, no svi su točno znali na koga se što odnosi“ (Kerstner 1986: 37). Desetak dana prije fašnika Štefek je nagovorio Draška da odu do ilegalne birtije pod nazivom „Haramustekova luknja“ u vlasništvu udovice Ceckove Mice. Oženjenom čovjeku bilo je neprimjereno stupiti u tu birtiju zbog Micina promiskuitetnog ponašanja. Prema legendi, njen se muž utopio u Dravi na samo Valentinovo te je svake godine na isti datum posjećuje njegov duh praćen praporcima. Štefek i Drašek čuli su konje i praporke te je Štefek pobjegao, a Drašek je vidio da je stranac zapravo njegov susjed Vinc Kovaček. Drašek već vrlo dugo nije okusio čokoladu zbog obiteljskog siromaštva, no nije otkrio ovaj događaj Feliksu zbog očevih riječi: „Rodbine imaš kuliko očes, al samo nekoliko susedov. Če se ž njimi ne poštivaš, celi buš vek preživel v neprilikami“ (Kerstner 1986: 41). Dokaz je to da je Drašek i kao dijete ostao bez vlastitog probitka u korist drugih.

8. Zaključak

Opus Mladena Kerstnera nesumnjivo je vrijedan proučavanja. Književna povijest vrlo se malo bavi njegovim djelima, a kada se i bavi, onda je to većinom analiza njegove televizijske serije *Gruntovčani*. Kerstner je pisao u različitim književnim formama, pretežito je pisao pripovijetke, radiodrame te kazališne komade, odnosno komedije. Velik dio njegova opusa ostao je neobjavljen, a djela koja su objavljena nisu tiskana u mnogo primjeraka te je čitateljima malo teže doći do tih izdanja.

Kerstnerov je humor *žuhki*, gorak, što recipijentu ostavlja smijeh u kutu usana. Humor se gradi oko četiri lika: Presvetlog, Cinobera, Regice i Draška. Drašek je protagonist kojeg svi iskorištavaju te mu se svi smiju. Komičan je jer se društvo tako dogovorilo. Osim na likovima, Kerstner humor gradi koristeći dosjetke, viceve, germanizme te psovke.

Često se Kerstnera uspoređuje sa Slavkom Kolarom. Obojica na realističan način prikazuju hrvatsko selo. Kolar uglavnom prikazuje turopoljsko selo, a Kerstner podravsko selo. Glavna je razlika između njih u tome što Kolar koristi groteskno zrcalo kako bi istaknuo likove vođene materijalnošću, a koji su izrazito negativni. S druge strane, likovi u *Gruntovcu* žive dobrovoljno. Kolarov je svijet besperspektivan te groteskno-tragičan, a Kerstnerov je miran. Oba pisca okušala su se u pisanju dječje proze te obama piscima pripada zasluga za afirmaciju kajkavskog narječja u hrvatskoj književnosti.

U svojim pripovijetkama i radiodramama Kerstner se koristi kajkavštinom i standardnim jezikom. Pripovjedaču i didaskalijama namijenio je standardni jezik, a likovima kajkavštinu, uz iznimku *učenih* osoba koje govore štokavski. Kajkavski jezik kojim se Kerstner služi gornjopodravski je ludbreški kajkavski govor, a sam Kerstner zapisao je kako seljaci u kući koriste *kućni* jezik, a u komunikaciji s gradskim stanovnicima prilagođavaju svoj govor te se služe štokavskim. Kerstner svojim čitateljima nudi objašnjenje kajkavizama i germanizama na kraju djela u obliku skupnog rječnika.

Analizom Kerstnerova opusa utvrđeno je da gruntovečkom ciklusu pripadaju zbirke pripovijedaka *Djetinjstvo u Gruntovcu* i *Gruntovčani* te pripovijetke *Cuksfirer Furdek*, *Falinga Imbre Presveloga*, *Anketa*, *Božja vola* i *Gruntovec*. Pripadaju mu i komedije *Vikend u Gruntovcu*, *Weekend v Gruntovcu* te *Gruntovec je moj dom*. U gruntovečkom mikrokozmosu odvijaju se i radiokomedije *I devize klize*, *Parade mora biti*, *Pogan* i *Popodne u Gruntovcu*.

Središnji lik Kerstnerova svijeta je Andrija Katalenić, poznatiji pod nadimkom Dudek, ali se u djelima pronalaze i inačice Draš, Drašek. Dudek je postao simbolom pasivnog čovjeka vođenog poštenjem i naivnošću. Vrlo je skroman te želi samo stalan posao kako bi sebi i supruzi

Regici poboljšao životni standard i priuštio bolji život. Nikad nije imao lagan život te uvijek izvuče deblji kraj, no unatoč svim nedaćama uspije preživjeti u okrutnoj okolini. Njegova supruga Regica potpuno je dominantna nad njim te je vrlo ljuta jer on ne zna ugrabiti priliku kad mu se pruži. Brani svoje domaćinstvo i Draška te ona preuzima na sebe poslove odlaska kod odvjetnika i prodaju *grunta*, što se inače smatra muškim poslovima. Drži četiri ugla kuće, a uz to radi u vinogradu i u polju. Zna da ukoliko se ona ne izbori za Draška i njegova prava, da se on neće te da će biti još siromašniji. Želi otići u grad kako bi se oboje zaposlili i osigurali si egzistenciju jer nemaju djece te se neće tko imati brinuti o njima kad ostare. Za razliku od Dudeka i Regice likovi Cinobera i Presvetlog sumnjivog su morala. Ta dva lika uvijek su u kontrastu, uvijek se među njima događaju nadmetanja i podmetanja, a obojica gledaju kako povećati svoje bogatstvo. Cinober je manje imućniji od Presvetlog, no zavidi mu te želi raditi sve što on radi i imati što on ima. Uvijek iskorištava Dudeka za svoj probitak, a na njegov gubitak. Presvetli smatra sebe autoritetom u selu te je najimućniji Gruntovčanin.

Gruntovec je svijet blagih brežuljaka i ravnica, kišnih oblaka i maglenih jutara, svijet svadbi, pogreba i *fiškalije* u kojem se nalaze razni likovi, od poštenih i naivnih do nemoralnih i oportunističkih. U Gruntovcu vlada patrijarhalni sustav u kojem je otac glava obitelji, a žene su podređene njima. Žene trebaju raditi u kućanstvu te pomagati muževima, a glavna uloga im je rađati i odgajati djecu. Nepisano je pravilo da žene ne idu u *muški* svijet, odnosno u birtiju, već je njihovo mjesto doma uz *šporhet* čekati muža.

U Gruntovcu prevladava staro stanovništvo zbog čega se i zatvara seoska škola. Stariji stanovnici očekuju da ih mlađi poštuju i slušaju, a mladi žele svoju autonomiju te da se njihovo mišljenje uvaži. Ivo Brcković predstavnik je omladine koja ne poštuje starije te traži svoje mjesto u svijetu.

Rega pod svaku cijenu želi otići u grad jer smatra da će tamo dobiti stalno zaposlenje, mjesečno primanje i socijalno osiguranje. Gradski stanovnici gledaju s visoka na seljake te rijetko kada zalaze na selo. Iz sela odlazi mlado stanovništvo koje migracijom u grad zadržava seoske navike. U gradu je život puno drugačiji nego na selu jer je komunikacija u gradu funkcionalna i fragmentarna, dok na selu svako svakoga pozna te je mnogo lakše početi razgovor.

Kerstner je slikajući Dudekovo djetinjstvo prikazao stanje školstva u ono doba. U Gruntovcu je bila četverogodišnja područna škola koju je i on pohađao. Nastavnik je bio Maksimilijan Vranješić koji je od djece zahtijevao besprijekornu higijenu te je i najmanja nečistoća, primjerice neuredna kosa ili prljavi nokti, priskrbila učenicima kaznu. Djeca su

mogla izostati iz škole ukoliko je roditeljima trebala pomoć na imanju ili u polju jer ipak se doma uče za život, a u školi je dovoljno da nauče čitati i pisati.

U Kerstnerovim se djelima pronalaze i brojni narodni običaji. Prikazuje se pravo nasljeđivanja i briga o starijima. U pravilu starije osobe same mogu birati s kime će živjeti ukoliko imaju više djece. Drašekovi roditelji, Alojz i Mara, imali su samo Draška te je njemu pripada dohrana Babice. Za lik Babice veže se pitanje nasljeđivanja imovine. Katalenići su smatrali da je njihovo pravo dobiti njenu imovinu jer se već preko dvadeset godina brinu o njoj. Cinober i Presvetli smatraju da taj mali komadić imovine pripada njihovim ženama, Kati i Cili, jer su one bile najbliži rod pokojnom Lovri. Mnoge svađe vođene su upravo ovim pitanjem.

U Kerstnerovu gruntovečkom ciklusu opisuju se i običaji poput sajma. Sajam u Ludbregu održavao se svake srijede te je na njemu bilo mnogo različitih proizvoda, no ljudi su većinom išli kupiti ili prodati stoku. Nakon kupnje ili prodaje običaj je bio nešto pojesti i popiti *aldomaš*. Djelomično su prikazani i svadbeni običaji, odnosno prikazan je dio dogovora koji se odvija prije same svadbe (*snoboki*). U gruntovečkom je svijetu najbitniji dio svadbe *parada* u kojoj sudjeluje svadbena povorka. U *paradi* ponosno šetaju uzvanici koji taj dan oblače svoju najskuplju odjeću i zaboravljaju na svoje siromaštvo. Krštenje je samo spomenuto, tj. oko njega se povela rasprava. Štefek nije htio krstiti sina jer je imao posao u Kombinatoru, a poznato je da Crkva i tadašnja komunistička vlast nisu bile u dobrim odnosima. Najveseliji običaj bio je fašnik. Na gradskom trgu ili pred birtijom čitaju se smiješni i zanimljivi događaji koji su se odvijali tijekom prethodne godine. Slušatelji su jedva čekali čija će imena biti prozvana te o kojim će događajima biti riječ.

Kerstner je nesumnjivo pisac vrijedan pažnje književne kritike. Njegova djela odišu atmosferom tadašnjeg hrvatskog sela u kojem žive razni likovi koji pokreću razne (komične) događaje. Nesumnjivo je da Gruntovec poznaje većina stanovnika Hrvatske te se sa smiješkom na usnama prisjećaju dragog im Dudeka i njegovih (ne)zgod.

9. Literatura

- Bilić, Dubravko. 2000. *Mladen Kerstner*. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“.
- Bilić, Dubravko. 2001. *Mladen Kerstner – drame*. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“.
- [Borić, Neven, teh. ur.] 2015. *Naši običaji i tradicija*. Zagreb: Selman.
- Bošnjak, Branimir. 2012. *Radiodramski žanr hrvatske književnosti*. Zagreb: Altagama.
- Burzić Burza, Branko. 1978. „Neke relacije selo-grad“. *Sociologija i prostor*. god. 16. br. 59-60. str. 99-103. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/119095> (Datum pristupa: 27. 8. 2024.)
- Feletar, Dragutin. 1988. *Podravina – općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti. Knjiga 1. Povijesno-geografski pregled od paleolita do 1945. godine*. Koprivnica: Centar za kulturu – OOUR koprivnička tiskara.
- Goreta, Luka. 2019. „Ban Mažuranić i školska reforma u drugoj polovici 19. stoljeća“, *Pleter*., god. 3, br. 3, str. 233-244. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/217875> (Datum pristupa: 4. 9. 2024.)
- Hadžić, Fadil. 1999. *Antologija hrvatskog humora*. Zagreb: V. B. Z.
- Horvat, Aleksandar. 2022. *Meni je v Ludbregu lepo*. Ludbreg: Centar za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“.
- Kapeš, Robert. 2023. *Neseju robaču, nesu se spuntali!: zapisi o svadbenim običajima ludbreške Podravine*. Ludbreg: Centar za kulturu i informiranje „Dragutin Novak“.
- Kerstner, Mladen. 1969. „Falinga Imbre Presvetlog“. *Kaj*, god. 2, br. 7-8, str. 65-79.
- Kerstner, Mladen. 1970. „Parade mora biti“. *Kaj*, god. 3, br. 3-4, str. 50-58.
- Kerstner, Mladen. 1970. „Pogan“. *Kaj*, god. 3, br. 7-8, str. 26-32.
- Kerstner, Mladen. 1973. „Parade mora biti“. *Kaj*, god. 6, br. 1-2, str. 61-68; *Kaj*, god. 23, br. 1-4, str. 186-194.
- Kerstner, Mladen. 1973. „Cuksfirer Furdek“. *Kaj*, god. 6, br. 7, str. 49-52.
- Kerstner, Mladen. 1973. „Parade mora biti“; „Pogan“; „Popodne u Gruntovcu (1., 3. i 4. prizor)“. *Kaj*, god. 6, br. 11-12, str. 61-85.
- Kerstner, Mladen. 1975. *Gruntovčani*. Ludbreg: Grafičar.
- Kerstner, Mladen. 1976. „Usputne bilješke uz 'Gruntovčane'“. *Republika*, god. 22, br. 12, str. 1381-1385.
- Kerstner, Mladen. 1977. „Anketa“. *Podravski zbornik*, god. 3, str. 323-328. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/234136> (Datum pristupa: 14. 7. 2024.)

- Kerstner, Mladen. 1977. „Vikend u Gruntovcu: žuhka komedija“. *Kaj*, god. 10, br. 6-8, str. 51-66.
- Kerstner, Mladen. 1985. *I devize klize*. Ludbreg. Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“.
- Kerstner, Mladen. 1986. *Djetinjstvo u Gruntovcu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kerstner, Mladen. 1990. „Gruntovec : VII. epizoda, Žufka čuča“. *Kaj*, god. 23, br. 1-4, str. 289-300.
- Kerstner, Mladen. 1991. „Obojeni prozor vu svet“. *Kaj*, god. 24, br. 2-3, str. 3-11.
- Kerstner, Mladen. 1999. „Falinga Imbre Presvetloga“. *Kaj*, god. 32, br. 1-3, str. 265-271.
- Kerstner, Mladen. 2000. „Falinga Imbre Presvetloga“; „Božja vola“; „Pogan“; „Parade mora biti“. U: Bilić, Dubravko: *Mladen Kerstner*. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“. Str. 53-151.
- Kerstner, Mladen. 2001. „Weekend v Gruntovcu“. *Mladen Kerstner - drame*. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“. Str. 39-142.
- Kerstner, Mladen. 2005. *Gruntovec je moj dom*. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“.
- Kiseljak, Zinka. 1999. „Uloga televizijske serije i Mladena Kerstnera u povijesti hrvatske televizije“. *Mladen Kerstner – hrvatski književnik: zbornik radova o Mladenu Kerstneru sa znanstvenoga skupa održanoga u Ludbregu 16. listopada 1998*. Ur. Dubravko Bilić. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“. Str. 91-100.
- Kolar, Mario. 2023. *Teksture i strukture: rasprave i ogleđi iz novije hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Krelja, Petar. 1997. *Golik*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv – Hrvatska kinoteka.
- Leček, Suzana. 2003. *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918.-1941*. Zagreb: Srednja Europa; Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Lončarić, Mijo. 1999. „Kerstnerov jezik i ludbreški govor“. *Mladen Kerstner – hrvatski književnik: zbornik radova o Mladenu Kerstneru sa znanstvenoga skupa održanoga u Ludbregu 16. listopada 1998*. Ur. Dubravko Bilić. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“. Str. 19-43.
- Malić, Adolf. 1981. „Neke karakteristike suvremenog socijalno-geografskog preobražaja ludbreške Podravine“. *Podravski zbornik*, god. 7, str. 118-124. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/233478> (Datum pristupa: 14. 7. 2024.)
- Novak, Franjo. 2001. *Zapisi o ludbreškoj Podravini*. Varaždinske Toplice: Tonimir.

- Novosel, Lidija. 1999. „Dječja književnost u književnom opusu Mladena Kerstnera“. *Mladen Kerstner – hrvatski književnik: zbornik radova o Mladenu Kerstneru sa znanstvenoga skupa održanoga u Ludbregu 16. listopada 1998.* Ur. Dubravko Bilić. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“. Str. 83-89.
- Perčić, Denis. 1999. „Dudek, postmoderni eiron“. *Mladen Kerstner – hrvatski književnik: zbornik radova o Mladenu Kerstneru sa znanstvenoga skupa održanoga u Ludbregu 16. listopada 1998.* Ur. Dubravko Bilić. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“. Str. 65-80.
- Prop, Vladimir. 1984. *Problemi komike i smeha.* Novi Sad: Dnevnik: Književna zajednica Novog Sada.
- Petrović, Sanjin. 1997. „Ocjene filmskog opusa Kreše Golika u suvremenoj periodici“. U: Petar Krelja: *Golik.* Zagreb: Hrvatski državni arhiv – Hrvatska kinoteka. Str. 125-134.
- Polimac, Nenad. 1997. „Svijet podijeljen na Dudeke i Cinobere“. U: Petar Krelja: *Golik.* Zagreb: Hrvatski državni arhiv – Hrvatska kinoteka.
- Skok, Joža. 1985. *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti: književno-povijesne i kritičko-teorijske studije i rasprave.* Čakovec: *Zrinski*; Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta.
- Skok, Joža. 1993. „Dramski i scenski okviri kajkavske riječi u poslijeratnoj hrvatskoj književnosti“. *Jezični i umjetnički izraz na kajkavskom tlu: zbornik radova sa znanstvenih skupova u Krapini.* Ur. Ivo Kalinski. Krapina: Kajkavsko spravišće, str. 38.46.
- Skok, Joža. 1999. „Priroda humorističnosti i druge ključne osobitosti književnog djela Mladena Kerstnera“. *Mladen Kerstner – hrvatski književnik: zbornik radova o Mladenu Kerstneru sa znanstvenoga skupa održanoga u Ludbregu 16. listopada 1998.* Ur. Dubravko Bilić. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“. Str. 7-17.
- Solar, Milivoj. 1986. *Teorija književnosti.* Zagreb: Školska knjiga.
- Stein Erlich, Vera. 1964. *Porodica u transformaciji: studija u tri stotine jugoslavenskih sela.* Zagreb: Naprijed.
- Šicel, Miroslav. 1997. *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća.* Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, Dubravka. 1991. *Hrvatska poratna dječja priča.* Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, Stjepko. 1993. „Kajkavski dijalekt i književni jezik“. *Jezični i umjetnički izraz na kajkavskom tlu: zbornik radova sa znanstvenih skupova u Krapini.* Ur. Ivo Kalinski. Krapina: Kajkavsko spravišće, str 132-143.

- Tomić, Živorad. 1997. „Likovi naši svagdanji“. U: Petar Krelja: *Golik*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv – Hrvatska kinoteka. Str. 155-158.
- Vitez, Zorica; Marks, Ljiljana; Lozica, Ivan; Muraj, Aleksandra; Zebec, Tvrtko; Marošević, Grozdana. 2016. *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Vrtulek, Franjo. 2005. *Ludbreg – novo štivo*. Ludbreg: TIVA.
- Zergollern-Miletić, Lovorka. 2021. *Humor, smijeh, misao, jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Zima, Dubravka. 2000. „Kerstner, Mladen“. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga, str. 351.
- Winter, Marija. 2000. *Iz povijesti Ludbrega i okolice. Knjiga 2*. Koprivnica: Nakladna kuća „Dr. Feletar“.

10. Sažetak i ključne riječi

Sažetak

Mladen Kerstner ludbreški je književnik kojemu nesumnjivo pripada važno mjesto u hrvatskoj dijalektalnoj književnosti. Kerstner se na književnoj sceni pojavljuje u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća, a piše tekstove u raznim književnim formama. Autor je scenarija za poznate serije *Gruntovčani*, *Mejaši* i *Dirigenti i muzikaši*. Ovaj se rad osvrće na njegov *gruntovečki ciklus*, koji čine djela čija se radnja odvija u imaginarnom selu Gruntovcu, u kojem žive popularni likovi Dudek, Regica, Presvetli i Cinober. Kerstner se koristi kajkavštinom i standardnim jezikom koji mu služe za gradnju trpkog, *žuhkog* humora. Često se uspoređuje njegov svijet sa svijetom Slavka Kolara koji je također bio okupiran ruralnim temama. U Kerstnerovu gruntovečkom svijetu prevladava patrijarhalni sustav, a svakodnevno se događaju *fiškalije* koje Dudeka i Regicu ostave s debljim krajem. Problematizira se odnos starih i mladih, položaj žena u društvu te se daje uvid u deagrarizaciju i školstvo. Na samom kraju donosi se pregled nekih običaja poput sajma, svadbe, krštenja i fašnika koji se pojavljuju u tekstovima iz Kerstnerova *gruntovečkog ciklusa*.

Ključne riječi: Mladen Kerstner, gruntovečki ciklus, trpki humor, *Gruntovčani*

11. Summary and key words

Title: Literary works related to the village of Gruntovec of Mladen Kerstner

Summary

Mladen Kerstner is a writer from Ludbreg who undoubtedly has an important place in Croatian dialect literature. Kerstner appeared on the literary scene in the seventies of the last century, and wrote texts in various literary forms. He is the author of the well-known series *Gruntovčani*, *Mejaši*, and *Conductors and Musicians*. This work looks back on his Gruntovec cycle, in which the popular characters Dudek, Regica, Presvetlog and Cinobera live. His works are analyzed in order to gain an insight into his oeuvre, the setting of which is Gruntovec. Kerstner uses the kajkavian and štokavian dialects, which he uses to create a bitter, fiery humor. His world is often compared to the world of Slavko Kolar, and although they have many points of contact, the one thing they have in common is the status of village writers. In his world, the patriarchal system prevails, and fiscal scandals occur every day, leaving the protagonist in the dark. The relationship between the old and the young, the position of women in society is problematized, and an insight into deagrarianization and education is given. At the very end, there is an overview of some customs such as fairs, weddings, baptisms and carnivals that appear in the texts.

Keywords: Mladen Kerstner, literary works related to the village of Gruntovec, bitter humor, *Gruntovčani*